

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PSYCHOLOGICKÉ PROFILOVÁNÍ
PACHATELE**

Kateřina Stejskalová

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): duben 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Litoměřicích dne:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala paní doc. PhDr. Ludmile Čírtkové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné rady, připomínky a pomoc při zpracování mé diplomové práce.

Kateřina Stejskalová

Obsah

Úvod.....	1
1. Psychologické profilování pachatele trestné činnosti.....	3
1.1. Pojem psychologického profilování pachatele a jeho podstata.....	3
1.2. Psychologické profilování a jeho historický vývoj.....	7
1.2.1. Vývoj psychologického profilování v zahraničí.....	7
1.2.1. Vývoj psychologického profilování v ČR.....	11
1.3. Druhy trestných činů vhodných k profilování.....	14
1.4. Možnosti využití služeb psychologa při vyšetřování trestných činů.....	17
1.4.1. Konzultační činnost.....	17
1.4.2. Soudně znalecká psychologická činnost.....	22
1.4.3. Speciální psychologické postupy.....	26
1.5. Osobnostní a profesní předpoklady profilujícího odborníka.....	26
1.6. Teoretický základ psychologického profilování.....	29
1.6.1. Koncepce vztahových a nevztahových deliktů.....	29
1.6.2. Typologie neznámého pachatele.....	30
1.6.3. Výklad motivačního pozadí.....	32
1.6.4. Koncepce nakládání s tělem oběti.....	34
1.6.5. Koncepce personifikování pachatele.....	35
1.7. Databáze využívané pro profilování.....	38
2. Využití psychologického profilování v praxi.....	47
2.1. Postup při vytváření profilu.....	47
2.1.1. FBI model.....	56
2.1.2. Profil pachatele podle modelu FBI v praxi.....	59
2.1.3. Model OFA.....	61
2.2. Vybrané oblasti využití psychologického profilování.....	65
2.2.1. Znásilnění.....	65
2.2.2. Sexuální zneužívání dětí.....	75
3. Další specifické psychologické postupy v kriminalistické praxi využívané během objasňování případu.....	82
3.1. Forezní psycholingvistika.....	82

3.2. Tvorba psychologického profilu na základě řečového chování neznámého pisatele.....	85
3.3. Statement analysis.....	86
3.4. Threat assessment.....	90
Závěr.....	94
Seznam zkratk.....	96
Seznam použité literatury a pramenů.....	97
Seznam příloh	103

Úvod

Moderní společnost vyznačující se vyspělými technologiemi a možnostmi volného pohybu osob spojenou s odstraněním vnitřní hraniční kontroly usnadňuje pachatelům v mnoha směrech páčání trestné činnosti. Rostoucí počet trestných činů od drobných deliktů s nízkým stupněm společenské nebezpečnosti až po velmi závažné násilné trestné činy vyznačující se nadměrnou brutalitou je bezesporu závažným důvodem k nepřetržitému hledání, rozvíjení a zefektivňování technických postupů a metod odhalování a vyšetřování trestné činnosti ze strany kriminalistů. Jednou z velmi perspektivních metod objasňování trestné činnosti je psychologické profilování pachatele. Tato kriminalistická metoda vycházející z multioborové spolupráce odborníků z řad kriminalistů, psychologů, soudních lékařů, psychiatrů a sexuologů představuje alternativu k tradičním postupům objasňování a vyšetřování trestné činnosti.

Každý trestný čin je výsledkem lidské činnosti a jako takový odráží znaky svého původce, které ve svém komplexu tvoří takzvaný *modus operandi* pachatele, tedy způsob provedení trestného činu. Tato skutečnost je pro kriminalistickou praxi a zejména pak pro oblast vyšetřování trestné činnosti zásadní. Zachycení těchto individuálních stop pachatele na místě činu a jejich interpretace a vyhodnocení je základním přínosem metody psychologického profilování pro oblast objasňování a vyšetřování závažné násilné kriminality.

Cílem této diplomové práce je objasnit roli metody psychologického profilování v procesu vyšetřování trestné činnosti, její význam a možnosti jejího uplatnění. Ačkoli v procesu psychologického profilování i nadále hraje významnou roli intuice, kreativita a invence profilovače, v současné době již existují specifická teoretická východiska a metody vytvořené speciálně pro účely psychologického profilování. Psychologické profilování sice nemá šablony, avšak disponuje pevnými pravidly.

Primárním záměrem této práce je tedy vyvrátit představu laické veřejnosti o existenci geniálního profilovače, který bez pomoci vyšetřovacího týmu v podstatě sám vyřeší spletitý případ. Tato představa získaná převážně z amerických filmů a seriálů (například *Mlčení jehňátek*, *Sběratel polibků* či *Mentalista*) snižuje podstatu velmi komplikovaného a náročného procesu metody psychologického profilování.

V následujícím textu se pokusím přiblížit teoretickou bázi metody psychologického profilování a shrnout základní poznatky o metodách využívaných profilujícími odborníky při tvorbě psychologického profilu.

Tato práce je strukturována do tří hlavních částí. Část první, Psychologické profilování pachatele trestné činnosti, zahrnuje sedm kapitol zabývajících se postupně pojmem psychologického profilování a jeho podstatou, historickým vývojem dané metody, druhy trestných činů vhodných k profilování, možnostmi využití služeb psychologa při vyšetřování trestných činů, osobnostními a profesními předpoklady profilujícího odborníka, teoretickým základem psychologického profilování a databázemi využívanými při profilování. Druhá část diplomové práce je věnována problematice využití profilování v praxi. Tato část se dále člení na kapitoly, zabývající se postupy při vytváření psychologického profilu, a vybranými oblastmi využití psychologického profilování, konkrétně trestným činem znásilnění a trestným činem pohlavního zneužití. Třetí a závěrečná část diplomové práce představuje specifické psychologické postupy v kriminalistické praxi využívané během objasňování případu. Jednotlivé kapitoly třetí části diplomové práce nejprve představují základy oboru forenzní psycholingvistiky a dále se zaměřují na specifické oblasti aplikace forenzní lingvistiky - tvorbu psychologického profilu na základě řečového chování neznámého pisatele, Statement analysis a Threat assessment.

Téma této diplomové práce je zpracováno především z hlediska kriminalistického a psychologického. Vzhledem k mému studiu na právnické fakultě je však v diplomové práci zahrnuto rovněž hledisko právní (kapitola 1.4. Možnosti využití služeb psychologa při vyšetřování trestných činů). Text práce v místech, kde pracuje s právní úpravou, odpovídá stavu ke dni 20.4.2012.

1. Psychologické profilování pachatele trestné činnosti

1.1. Pojem psychologického profilování pachatele a jeho podstata

Psychologické profilování je považováno za jednu z velice perspektivních kriminalistických metod využitelných při objasňování trestné činnosti. Vyvinulo se v rámci oboru forenzní psychologie, aplikované psychologické disciplíny zabývající se chováním a prožíváním lidí v situacích regulovaných právem, a to především právem trestním. Typická je rovněž vazba forenzní psychologie na kriminalistiku, kriminologii a penologii. Psychologické profilování se v systému forenzní psychologie řadí do oblasti kriminalistické psychologie, jež je charakteristická snahou o rozvoj psychologických postupů využitelných při vyšetřování a objasňování trestné činnosti.

Soudně psychiatrické a soudně psychologické expertizy jsou běžně zpracovávány na známého pachatele, případně svědka. Expert, psychiatr či psycholog, postupuje při vypracovávání posudku tohoto typu od obviněného k jeho jednání. Zjednodušeně řečeno, typický je postup od osoby pachatele k činu. Avšak při psychologickém profilování, k němuž se přistupuje v případech vyšetřování trestného činu, jehož pachatel není znám, postupuje expert opačným směrem – od činu k jeho pravděpodobnému pachateli.

Samotnou metodu psychologického profilování Čírtková¹ charakterizuje jako postup, při kterém psycholog využívá svých odborných znalostí o chování a prožívání člověka k tomu, aby určil pravděpodobný obraz neznámého pachatele trestného činu a poskytl tak kriminalistům konkrétní poznatky, způsobilé napomoci odhalení pachatele. Profilující odborník při tomto procesu využívá informace ze stop, které pachatel zanechal na místě činu, přistupuje k nim jako k výsledkům pachatelova individuálního chování a přiřazuje jim odpovídající charakteristiky jeho duševního založení, o kterých se domnívá, že dané kriminální chování pachatele spustily či zapříčinily. V rámci psychologického profilování se věnuje pozornost všem dostupným informacím a poznatkům o místě činu, době jeho spáchání, předpokládaném průběhu kriminálního jednání, o oběti, ale zásadní význam má bezesporu způsob spáchání trestného činu. Pokud není k dispozici dostatečné množství informací o způsobu spáchání trestného

¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 384.

činu, je velmi náročné či zcela nemožné profilovat, jelikož právě způsob spáchání trestného činu je považován za nejbohatší zdroj informací nezbytných pro psychologické profilování.

Neexistuje jediná platná definice psychologického profilování, ale jednotlivé pokusy o definování této metody se v základu neliší. Podstatou psychologického profilování je poměrně prostá úvaha, že chování jednotlivce má souvislost s jeho vnitřním založením, s jeho osobností. Zásadní je tedy existence potenciální vazby mezi určitými osobnostními charakteristikami pachatele a některými vlastnostmi jeho trestné činnosti, přičemž platí, že čím výraznější a nápadnější jsou specifika osobnosti, tím spíše se určitým způsobem odrazí ve způsobu páchaní trestné činnosti.

Kaplan² popisuje podstatu psychologického profilování jako „*odvozování kriminalisticky významných informací o osobnosti pachatele z údajů získaných na scéně deliktu, tj. místě činu, eventuálně na místě nálezu oběti.*“

Winzenried³ chápe psychologické profilování jako „*účinnou kriminalistickou vyšetřovací metodu, která pochopitelně v úzké spolupráci s kriminálněpolicejní technikou značně redukuje možnost odložit vyšetřovací spisy jako neobjasněné.*“

Plně se ztotožňuji s úsudkem Vyhlídalové⁴, že psychologické profilování není novou metodou. Vyhlídalová se domnívá, že se jedná spíše o mezioborové rozpracování tradičních kriminalistických přístupů. Již dříve byly stopy zanechané pachatelem na místě činu podkladem pro pátrání, avšak k významnému rozvoji došlo v oblasti techniky a možnosti kooperace s dalšími vědními disciplínami. Tento názor podporuje Čírtková⁵ a doplňuje, že základ metody psychologického profilování, kterým je usuzování na pravděpodobné charakteristiky pachatele ze souhrnu vlastností spáchaného činu, je letitou kriminalistickou praxí. Čírtková dále tvrdí, že každý vyšetřovatel v průběhu objasňování trestného činu v širokém slova smyslu intuitivně profiluje. Tento myšlenkový proces spočívá především ve vytváření určitých představ o tom, jaký typ člověka mohl daný čin spáchat. Ačkoli je mnoho vyšetřovatelů schopno profilovat bez psychologické pomoci, existují případy, kdy běžné kriminalistické

² KAPLAN, Miloslav. Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. *Bezpečnostní teorie a praxe*. Sborník PA ČR. 2002, č. 2, s. 183.

³ Cit. podle VALENTA, Zbyněk. Psychologické profilování u nás - ano či ne?. *Československá kriminalistika*. 1993, č. 3, s. 262.

⁴ VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 68.

⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVINKA, František. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost. *Kriminalistika*. 1995, č. 1, s. 27.

vzdělání ani zkušenosti nabyté praxí nepostačují a právě v těchto případech může psychologický profil vypracovaný odborně erudovaným expertem přinést nové poznatky a podněty k dalšímu postupu v kriminalistickém vyšetřování. Na rozdíl od přirozeného profilování, které představuje prvotní vyšetřovací verze kriminalisty na místě činu, má metoda odborného psychologického profilování určitá pravidla a využívá různé koncepce a teoretická východiska.

V oblasti psychologického profilování dle Polišíenské⁶ existují dva na sebe navazující přístupy, které se od sebe odlišují především používáním koncepčně rozdílných metod při zpracovávání profilu:

- Škola FBI (Federal Bureau of Investigation)

První přístup je zastupován FBI, která využívá při aplikaci této metody zkušeností kvalifikovaných expertů v oboru a jejich dlouholeté praxe. Aplikuje se zde deduktivní metoda, která je charakterizována jako proces vyhodnocování důkazů a důkladného studia pachatele za účelem rekonstrukce chování na místě činu. Průběh a výsledek rekonstrukce je závislý na schopnostech experta rozeznat vzorce chování daného pachatele. Tato metoda je založena na odborné způsobilosti psychologa, který se ve zpracovaném profilu soustředí zejména na motivaci činu. Tento přístup k psychologickému profilování se tedy opírá o obecná pravidla chování pachatele vytvořená za léta praxe profilujícího odborníka.

- Škola investigativní psychologie

Druhý přístup k psychologickému profilování se vyvíjí ve Velké Británii, kde je reprezentován Centrem pro investigativní psychologii (Centre for Investigative Psychology), jehož primárním zaměřením je zkoumání trestné činnosti. Záměrem investigativní psychologie je zformovat vědeckou disciplínu vytvářející teoretická východiska, která budou napomáhat policejnímu vyšetřování. Podstatou psychologického profilování je podle této školy analýza empirických výsledků výzkumů zahrnujících určité kvantum pachatelů jednotlivých druhů trestných činů. Na základě těchto výzkumů lze vyvozovat určité zákonitosti týkající se chování pachatele určitého druhu trestného činu.

⁶ POLIŠENSKÁ, Veronika Anna. Profilování pachatelů trestných činů. *Kriminalistika*. 2008, č. 4, s. 288-289.

K dispozici je však i další rozdělení metodologických přístupů k psychologickému profilování, a to například klasifikace formulovaná Bekerianovou a Jacksonovou⁷. Toto třídění rozlišuje dva základní přístupy k psychologickému profilování z hlediska využívané metody:

- Experimentální přístup

Tento přístup se opírá o formulaci a testování hypotéz a statistickou analýzu. Více vychází z teorie. Je využitelný především při zhotovování samotného profilu pachatele.

- Klinický přístup

Tento přístup vychází spíše ze zkušenosti s množstvím předchozích analýz individuálních případů, z poznání vědomých i nevědomých psychických procesů pachatele při přípravě a realizaci trestného činu, než z teorie. Lze jej využít při analýze místa činu a spisových materiálů, při odhadu chování pachatele během páchaní trestného činu a rovněž při odhadu jeho motivace.

Ve starší odborné literatuře se lze vedle termínu „psychologické profilování“ rovněž setkat s pojmem „metoda psychologického portréту“. Ani jeden z těchto termínů však podle Musila, Konráda a Suchánka⁸ není přiléhavý, neboť metoda psychologického profilování nevyužívá výlučně psychologické vlastnosti pachatele, ale i jeho sociální a biologické vlastnosti. Tuto myšlenku dále rozvíjí Vyhlídalová⁹, když výraz psychologické profilování a potažmo psychologický profil označuje za málo výstižný, až zavádějící. Vyjadřuje názor, že tento pojem byl vhodně zvolen pro samostatnou činnost psychologů nebo psychiatrů, avšak nikoli pro označení interdisciplinární spolupráce několika oborů.

Současným trendem forenzní psychologie je postupné potlačování pojmu psychologické profilování a jeho nahrazení novými označeními. Využívá se především termín „analýza trestného činu“. Psychologické profilování je ovšem známé rovněž pod pojmy „kriminální vyšetřovací analýza“ či „analýza chování“. V německé jazykové oblasti se uplatňuje termín „operativní analýza případů“ (Operative Fallanalyse - OFA) a v anglické jazykové oblasti je preferován výraz „kriminální investigativní analýza“

⁷ Cit. podle GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 78.

⁸ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 62.

⁹ VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 72.

(Criminal Investigative Analysis - CIA). Nejedná se však výhradně o změnu názvu této metody, avšak primárním důvodem těchto tendencí je změna a rozvoj v oblasti psychologického profilování.

1.2. Psychologické profilování a jeho historický vývoj

1.2.1. Vývoj psychologického profilování v zahraničí

O nové netradiční kriminalistické metodě se odborný tisk poprvé zmínil začátkem 80. let dvacátého století ve Spojených státech amerických jako o novém přístupu, jenž FBI využívá především v rámci vyšetřování sériových a sexuálně motivovaných vražd. Avšak za první psychologický profil, o kterém jsou dochovány záznamy, je považován profil Adolfa Hitlera. Tento psychologický profil byl vytvořen již v průběhu 2. světové války psychiatrem W. C. Langerem. Profil Adolfa Hitlera byl zpracován na základě žádosti U.S. Office of Strategic Services o formulaci předpokládané odezvy Hitlera na prohru Německa ve 2. světové válce. Profil nacistického vůdce měl rovněž dle požadavků U.S. Office of Strategic Services obsahovat vhodné metody výslechu pro případ, že by byl Adolf Hitler zadržen. W. C. Langer a jeho tým ke zpracování profilu využili především Hitlerovy veřejné projevy, jeho životopis, informace a poznatky od lidí, kteří Hitlera znali a jeho nejznámější literární dílo *Mein Kampf*, v němž se prolíná Hitlerova autobiografie s jeho ideologickými názory a pohledy na svět. Výsledkem práce Langerova týmu byl profil, jenž zahrnoval nejen popis Hitlerovy osobnosti, ale rovněž jeho fyzický stav a předpoklad reakce Hitlera na válečnou prohru Německa. „*Konečný profil o Hitlerovi vypovídá, že byl pedantský, konvenční a stydlivý. Byl statný (možná myšleno nezlomný) a sám sebe vnímal jako vzor. Míval manické stavy. Po fyzické stránce byl zdravý, takže bylo nepravděpodobné, že by mohl zemřít přirozenou smrtí, ale chátral mentálně. Nebylo pravděpodobné, že by se pokusil uniknout do neutrální země.*“¹⁰ Portrét Adolfa Hitlera je tedy považován za první známý odborný profil, ovšem nejznámějším psychologickým profilem je bezesporu profil Georgie Meteskyho zpracovaný v 50. letech dvacátého století americkým psychiatrem Jamesem A. Brussellem. V New Yorku v USA došlo v průběhu 40. a 50. let dvacátého století k více než třem desítkám bombových útoků, k nimž se pachatel hlásil prostřednictvím tisku a výhrůžných dopisů ponechaných na místech činu, nebo zasílaných politikům či

¹⁰ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. Vývoj psychologického profilování. *Security magazin*. 2007, č. 3, s. 63.

policii. Vzhledem k tomu, že veškeré v té době dostupné techniky a metody vyšetřování nevedly k dopadení pachatele, policie se obrátila s žádostí o pomoc na Brussela. Brussel na základě dokumentace a fotografií z míst činu, zkoumání nevybuchlých bomb a analýzy obsahu a rukopisu výhrůžných dopisů dospěl k následujícím závěrům: „*Pachatel pochází z východní Evropy, jeho věk se pohybuje v rozmezí 40 a 50 let, v současné době žije ve státě Connecticut, a to buď se svou sestrou, nebo neprovdanou tetou, v dětství měl negativní vztahy k otci, dobře vycházel s matkou, kterou miloval, věnuje velkou pozornost detailům, je paranoidní a nosí dvouřadový oblek zapnutý na všechny knoflíky.*“¹¹ Pachatel byl nakonec dopaden ne zásluhou vypracovaného psychologického profilu, ale díky všímavosti sekretářky jedné z firem, jež byla adresátem výhrůžných dopisů. Tato sekretářka při procházení případů odškodnění úrazů zaměstnanců objevila složku, v níž pisatel používal nápadné výrazivo shodné s tím, které se objevovalo ve výhrůžných dopisech. Tato složka patřila bývalému zaměstnanci Georgi Meteskymu, který společnost neúspěšně žaloval. Po zadržení Meteskyho vyšlo najevo, že psychologický profil v mnoha bodech souhlasil. Metesky skutečně žil v Connecticutu se dvěma neprovdanými sestrami a byl slovanského původu. Policie jej zatýkala v noci, zastihla jej v pyžamu, avšak když vyšel z domu, byl oblečen v dvouřadovém obleku, jak předpovídal Brussel.

Výše uvedený případ je tolikrát diskutovaný, popisovaný a citovaný v literatuře, že se z něj v průběhu doby vytvořila téměř legenda. Avšak dle Čírtkové a Červinky¹² se skutečnost od této legendy v mnohém liší. Autoři vyjadřují názor, že dle původních dokumentů a Brusselova popisu událostí v jeho knize „Zkrocené zlo“, probíhala tvorba profilu i samotné zadržení pachatele poněkud jinak. Pověstná podrobnost o dvouřadovém obleku je samotným Brusselem popisována jako šťastná náhoda. Brussel totiž zhodnotil, že pokud se ve svých předpovědích mýlí, pak uváděný detail nebude hrát významnou roli a zkusil to: „*Bylo mi jasné, že nemohu činit žádné poloviční závěry. Když se mám mýlit, pak nesejde na tom, že budu 100% vedle.*“¹³

Za zakladatele psychologického profilování je považován Howard E. Teten. Teten se jako policejní důstojník mezi prvními začal zabývat souvislostmi mezi situací na místě

¹¹ VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 69.

¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVINKA, František. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost. *Kriminalistika*. 1995, č. 1, s. 25.

¹³ Cit. podle ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 388.

činu a psychikou pachatele. Vывodil, že pachatelé především sexuálně motivovaných trestných činů zanechávají na místech činu často výrazný otisk sebe sama. Když Teten v roce 1962 nastoupil k FBI, započal vyučovat na Národní Akademii FBI řízení policie. Brzy poté však navrhl koncepci nového vzdělávacího programu „Aplikovaná kriminologie“, jenž by se zaměřoval především na místo činu. Teten výuku v tomto kurzu, zahájeném v roce 1970, pojal odlišným způsobem, než bylo tehdy obvyklé. Policisté v kurzu prezentovali své nevyřešené případy a poté společně s ostatními analyzovali strategie a taktiky, které se uplatnily v podobných již vyřešených případech.

50. léta dvacátého století se ve Spojených státech amerických vyznačovala nárůstem kriminality, a to nejen majetkové, ale i násilné. Zvyšování procenta neobjasněných vražd sériového charakteru značilo potřebu okamžité reakce. Tou bylo zřízení nového oddělení Jednotky behaviorálních věd (Behavioral Science Unit - BSU) při FBI vedeného Tetenem. Členové této jednotky se zaměřovali na analýzu místa činu jako jedinečného odrazu pachatele. Teten je strůjcem metody analyzování neznámých pachatelů v nevyřešených případech. Jeho záměrem bylo „*studovat behaviorální projevy pachatele na místě činu k zjištění odlišných znaků mentálních úchylek a jiných osobnostních rysů a tyto informace použít k celkovému zhodnocení situace.*“¹⁴ BSU vypracovává psychologické profily již od roku 1978 nejen pro potřeby celých Spojených států amerických, ale rovněž pro Kanadu, Austrálii, SRN či Velkou Británii. „*V roce 1979 bylo na tomto pracovišti profilováno 65 případů, ale v následujícím roce již 200 případů a zájem o psychologické profilování dále stoupal.*“¹⁵

V 80. letech dvacátého století došlo k rozmachu závažné kriminality, na což FBI reagovala zřízením Akční skupiny pro závažné případy (Critical Incident Response Group - CIRG) v rámci Akademie FBI s cílem poskytovat rychlou pomoc v krizových situacích. Jednou z jejích důležitých součástí je Národní centrum pro analýzu trestných činů (The National Center for the Analysis of Violent Crime - NCAVC). Národní centrum poskytuje služby především v následujících oblastech:

„*1. zhodnocení trestných činů z hlediska vyšetřování i behaviorální perspektivy (mj. provádí kriminální analýzu, navrhuje strategii vyšetřování, vytváří profily neznámých*

¹⁴ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. Vývoj psychologického profilování. *Security magazin*. 2007, č. 3, s. 64.

¹⁵ VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 69.

pachatelů, analyzuje hrozby, hodnotí krizové situace, pomáhá při organizaci řízení nejzávažnějších případů, zajišťuje provozování systému VICAP,

2. *výzkum v oblasti násilných trestných činů,*
3. *školení zaměstnanců represivních složek.*¹⁶

Současně s těmito institucemi vznikal speciální počítačový program FBI pro vyhledávání násilných zločinů (Violent Criminal Apprehension Program – VICAP), který je databází soustřeďující veškeré dostupné informace o všech vyřešených i nevyřešených závažných trestných činech spáchaných především na území USA.

90. léta dvacátého století se vyznačují odchodem agentů, kteří byli průkopníky nové kriminalistické metody, do výslužby a nástupem nové generace profilovačů. V roce 1999 byla založena Akademie behaviorálního profilování¹⁷ (Academy of Behavioral Profiling – ABP). Akademie behaviorálního profilování je multidisciplinární profesní sdružení odborníků a studentů zabývajících se využíváním poznatků získaných metodou psychologického profilování v rámci vyšetřování kriminální činnosti. Akademie je zaměřena na rozvoj a podporu vzdělávání a odborné přípravy a klade si za cíl povýšit metodu psychologického profilování na status profese. Jedná se o první mezinárodní nezávislou organizaci s více než stem členů z celého světa. Akademie rovněž vydává vlastní časopis s názvem „Journal of Behavioral Profiling“ a organizuje speciální odborné programy a kurzy pro zájemce o metodu psychologického profilování především z řad vysokoškolských studentů psychologie a kriminologie.

Vývoj psychologického profilování v zemích východní Evropy byl složitější a spletitější. Mezi první případy využití metody psychologického profilování ve východoevropské oblasti je řazen případ „Slezského vampíra“. V letech 1964 až 1970 došlo na území tehdejší Polské lidové republiky ke čtrnácti vraždám a pěti pokusům o vraždu. Všechny oběti byly ubity kovovou tyčí do hlavy, jednalo se pouze o ženy a usuzovalo se na sexuální motiv. Situace byla velmi vážná, jelikož „*okolnosti vražd, vždy podobné, nasvědčovaly tomu, že jde o mimořádně nebezpečného pachatele - sadistu, který, nebude-li dopaden, bude s největší pravděpodobností ve vraždění pokračovat.*“¹⁸ Přes mimořádná bezpečnostní opatření dosavadní vyšetřování nevedlo k dopadení pachatele. Bezpečnostní složky se obracely na veřejnost prostřednictvím

¹⁶ HOFMANOVÁ, Jiřina. Psychologické profilování. *Kriminalistický sborník*. 2002, č. 3, s. 35.

¹⁷ více na Academy of Behavioral Profiling. Profiling [online]. © 1999-2011 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.profiling.org/index.html>

¹⁸ MUSIL, Jan. Slezský vampír. *Kriminalistický sborník*. 1978, č. 1, s. 36.

hromadných sdělovacích prostředků s žádostmi o poskytnutí jakýchkoli informací, které by mohly napomoci vypátrání pachatele. Přestože ani toto rozsáhlé opatření nevedlo k identifikaci pachatele, informace poskytnuté svědky a všímavými obyvateli postižené oblasti byly bezesporu velmi nápomocné při zpracování znalecké expertizy. Právě komplexní kriminalisticko-kriminologická expertiza byla dle Musila¹⁹ jedním z vyšetřovacích prostředků, které napomohly dopadnout pachatele. Tato metoda spočívala v posouzení veškerých nashromážděných informací a poznatků, zejména modu operandi a dále pak v analýze řady obdobných případů sadistických vražd²⁰. Znalci z oboru kriminalistiky a kriminologie v konečném psychologickém profilu uvedli 485 znaků, kterými se pachatel pravděpodobně vyznačuje. Tento portrét pachatele zahrnoval nejen charakteristiku jeho tělesné stránky, ale rovněž sociální a psychologické znaky osobnosti pachatele. Na základě takto zpracovaného posudku byl zúžen okruh podezřelých osob z původních 23 000 mužů žijících na vytipovaném území na 180 mužů, kteří odpovídali největšímu počtu znaků (nad 75 znaků). Dne 6. 1. 1972 byl dopaden Zdzislaw Marchwicki a ještě téhož dne byl vzat do vazby. Soudní proces před vojenským soudem trval téměř rok, bylo vyslechnuto na pět set svědků a osobnost „Slezského vampíra“ byla diagnostikována jako schizoidní a sadistická. Dne 28. 7. 1975 byl Zdzislaw Marchwicki odsouzen k trestu smrti.

1.2.1. Vývoj psychologického profilování v ČR

Na území tehdejší Československé republiky se metoda psychologického profilování objevila začátkem 80. let dvacátého století. V roce 1980 ostravští kriminalisté poprvé požádali o pomoc psychiatry z Opavy, aby spolupracovali na sestavení psychologických profilů. „*Prvních šest případů bylo zpracováno způsobem brain storming, aniž by byly registrovány písemně formou expertizy. Od r. 1987 byly případy zpracovány písemně.*“²¹

Demokratizace naší společnosti po listopadu roku 1989 přinesla dle názoru Kaplana²² vedle mnoha pozitivních dopadů i několik negativních fenoménů. Mezi ty se řadí

¹⁹ MUSIL, Jan. Slezský vampír. *Kriminalistický sborník*. 1978, č. 1, s. 38.

²⁰ znalci se při zpracování profilu opírali zejména o případ „bostonského škrtiče“ v USA v letech 1962-1963

²¹ GRUMLÍK, René. Poznámky k psychologicko-psychiatrickému profilování. *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 8, s. 352.

²² KAPLAN, Miloslav. Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. *Bezpečnostní teorie a praxe*. Sborník PA ČR. 2002, č. 2, s. 183.

především nárůst kriminality, v rámci kterého došlo ke zvýšení četnosti deliktů od těch s nízkou společenskou nebezpečností až po závažnou násilnou trestnou činnost. V souvislosti s tímto obdobím se hovoří o růstu brutality pachatelů, nepřiměřeném použití síly a nadbytečném užití násilí, jež překračuje míru potřebnou k dosažení záměru pachatele. Těmto změnám bylo nezbytné přizpůsobit práci policie. Kriminalisté Východočeského kraje bezprostředně po prvních náznacích nárůstu násilné trestné činnosti reagovali snahou o zefektivnění pracovních postupů na místě činu a rovněž při následném vyšetřovacím procesu. Učinili tak především vytvořením zvláštního týmu, jehož součástí byli nejen kriminalisté, ale i soudní lékař, případně státní zástupce a především kriminalista – psycholog. S ohledem na skutečnost, že scéna místa činu zahrnuje vedle biologických, trasologických²³ a daktyloskopických²⁴ stop i takzvané imponderabilie, tedy nesnadno uchopitelné informace, přítomnost psychologa ve specializovaném vyšetřovacím týmu vedla ke zvýšení efektivity kriminálního vyšetřování.

Jak uvádí ve svém odborném článku Vyhlídalová²⁵, situace v Československé republice na počátku 90. let dvacátého století odpovídala vývojovému stavu psychologického profilování v 60. letech ve Spojených státech amerických, tedy poměrům před rozšířením této metody.

Netík a Neumann²⁶ se k otázce psychologického profilování na našem území vyjádřili ve smyslu, že bychom se neměli snažit objevovat již objevené, ale spíše bychom se měli pokusit převzít co nejvíce získaných poznatků ze Spojených států amerických. Autoři formulovali názor, že bychom měli přebírat především obecná pravidla postupu psychologického profilování, nikoli konkrétní informační bázi, zejména s ohledem na velké množství proměnných v závislosti na kultuře, tradicích a společenském systému. Obdobnou myšlenku rozvíjí ve svém odborném článku Grumlík²⁷, když popisuje, že „*chtějí-li profilující dosáhnout úspěchu, mají klinický*

²³ Trasologie – obor kriminalistické techniky, který se zabývá vyhledáváním, zajišťováním a zkoumáním stop bosých a obutých nohou, dopravních prostředků a dalších stop podobného druhu.

²⁴ Daktyloskopie – kriminalistická disciplína zabývající se obrazci papilárních linií vytvořených na vnitřní straně článků prstů, na dlaních na prstech nohou a chodidlech.

²⁵ VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 72.

²⁶ NETÍK, Karel, NEUMANN, Jan. Metoda psychologického profilování pachatele: příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 76.

²⁷ GRUMLÍK, René. Poznámky k psychologicko-psychiatrickému profilování. *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 8, s. 351.

psycholog a psychiatr jako profesionálové znát mentalitu populace a podobu i obsah psychopatologických fenoménů v okruhu svého působení (na příslušném území).“

V roce 2000 v České republice v reakci na vznik nových forem trestné činnosti vznikla skupina specializovaných kriminalistických činností. „*Na tehdejší Ředitelství služby kriminální policie (ŘSKP) bylo vytvořeno 5 systemizovaných míst, na Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ) 3 místa, a na službách kriminální policie (SKP) krajů po jednom systemizovaném místě.*“²⁸ Primární úlohou této nově vzniklé skupiny bylo zajištění podpory orgánům činným v trestním řízení při objasňování závažné kriminality a to zejména vytvořením vhodných podmínek pro aplikaci moderních vyšetřovacích metod a postupů. Později se tato skupina zařadila do struktury Kriminálního úřadu PP ČR a po vzniku oddělení kriminalistických analýz a informatiky Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování PP ČR se stala pod původním názvem jeho součástí. Česká jednotka specializovaných kriminalistických činností však nevydržela dlouho. Jiřina Hofmanová, pod jejímž vedením byla skupina specializovaných kriminalistických činností v České republice založena, uvádí, že skupina v rámci reorganizace v roce 2004 zanikla. „*Usiluji, aby jednotka opět vznikla. Optimální by bylo šest až sedm lidí. V současné době je tu neoficiální skupina čtyř zkušených odborníků.*“²⁹ Zda se podaří jednotku odborníků oživit, není ovšem jisté zejména s ohledem na skutečnost, že škrty v policejním rozpočtu obdobným projektům příliš nepřejí.

Čírtková³⁰ ve svém odborném článku uvádí výsledky zhodnocení zájmu o poskytování forenzně psychologických konzultací. Vychází zde z údajů o konzultační činnosti poskytované na základě požadavků praxe psychology katedry společenských věd Policejní akademie ČR. V rámci konzultační činnosti uskutečňované členy katedry společenských věd bylo v letech 2004 – 2006 poskytnuto celkem 13 konzultací, z nichž se 8 týkalo široce chápaného psychologického profilování. Čírtková konstatuje, že na základě zkušeností z domácího prostředí vyplývá využívání forenzně psychologických služeb kriminalisty zejména:

- v následné fázi vyšetřování,

²⁸ HOFMANOVÁ, Jiřina. Psychologické profilování. *Kriminalistický sborník*. 2002, č. 3, s. 33.

²⁹ JANOUŠ, Vilém. Vraždy podle vzorce, unikátní systém loví zločince. *Deník.cz* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vrazdy-podle-vzorce-unikatni-system-lovi-zlocince.html

³⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Současné trendy v kriminalistické psychologii. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s. 10-13

- ve zvláště závažných případech s neznámým pachatelem,
- u sériových zločinů se stále neznámým pachatelem,
- obecně v situacích důkazní nouze, pro upřesnění vyšetřovacích verzí či k přípravě výsledku s podezíranou osobou,
- v situaci, kdy pouze výslech a na jeho základě získaná výpověď může napomoci dalšímu vývoji vyšetřování,
- na základě pokynů státního zástupce, který vyžaduje odborné stanovisko ke konkrétní položené otázce.

Vzhledem k nápadu trestné činnosti vhodné k psychologickému profilování nelze očekávat, že by využívání psychologického profilování při kriminálním vyšetřování dosáhlo v našich podmínkách takové frekvence, jaké dosahuje ve Spojených státech amerických, avšak domnívám se, že této metody bude v budoucnosti využíváno častěji.

1.3. Druhy trestných činů vhodných k profilování

Psychologické profilování nelze vnímat jako univerzálně použitelnou metodu. Je faktem, že profilovatelná je jen malá část řešených případů. Jedním z předpokladů aplikovatelnosti této metody je přístup k zobecněným poznatkům z řady podobných, v minulosti již vyřešených případů, z nichž se vyvozuje analogie ve vztahu k objasňovanému případu. Možnost využití psychologického profilování je také přímo závislá na skutečnosti, zda místo činu a způsob provedení činu poskytují dostatečné množství stop, tedy zda je čin určitým způsobem individualizovaný. Platí zde pravidlo, že čím více zvláštností daný případ zahrnuje, tím bohatší je informační základ pro vytvoření profilu pachatele. Pokud se čin nevyznačuje žádnými zvláštnostmi, které nasvědčují pravděpodobnou psychopatologii osobnosti pachatele, nelze s nejvyšší pravděpodobností zjistit o pachateli nic určitého, co by dalšímu vyšetřování napomohlo. Výše uvedené shrnuje Porada a kolektiv takto: *„Vhodnými pro psychologické profilování nejsou trestné činy z hlediska jejich druhů nebo závažnosti, ale způsobu, jakým byl trestný čin spáchán, pokud pachatel zanechal dostatek stop na místě činu.“*³¹ Metoda psychologického profilování se využívá při vyšetřování činů, u kterých schází zřejmá motivace a kdy trestná činnost míří proti neznámým anonymním obětem. *„Právě tyto zdánlivě nesrozumitelné činy bývají obtížně řešitelné obvyklými*

³¹ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika*. 1. vydání. Brno: CERM, akademické nakladatelství s.r.o., 2001, s. 46.

kriminalistickými postupy a současně představují případy, ve kterých lze uvažovat o profilování, je-li scéna deliktu psychologicky výmluvná.“³²

Čírtková³³ uvádí, že ačkoli psychologické profilování původně vypracovala FBI pro vyšetřování sexuálních deliktů, společně s vývojem této metody docházelo k rozšíření oblastí její možné aplikace. Vzhledem k tomu, že pro využití metody psychologického profilování jsou vhodné pouze trestné činy, při jejichž spáchání pachatel zanechá značné množství stop, odkazujících na jeho specifické osobnostní rysy, tato metoda se dle Musila, Konráda a Suchánka³⁴ považuje za využitelnou zejména u následujících druhů deliktů:

- vraždy a to zejména sadistické, rituální či spojené s rozčleňováním mrtvol,
- znásilnění,
- pohlavní zneužívání,
- žhářství,
- únosy spojené s vydíráním,
- obscénní komunikace.

Porada a kol.³⁵ doplňují výše uvedený výčet dále o trestný čin vyhrožování a vraždy se sexuálním motivem. Gillernová, Boukalová a kol.³⁶ poukazují na skutečnost, že v odborné literatuře se za případy vhodné k psychologickému profilování pokládají úmyslná usmrcení, v nichž pachatel užívá nadměrné množství násilí, například mučení. Dle Netíka a Neumanna³⁷ by psychologické profilování mohlo sehrát zásadní roli i u trestných činů teroru, únosu vzdušného dopravního prostředku a obecně ve všech případech, kdy pachatel bere rukojmí s cílem vynutit si na společnosti určité ústupky.

Reinwarth³⁸ uvádí, že sestavit psychologický profil pachatele je příhodné v případech splnění několika podmínek:

³² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*. 1995, č. 2, s. 113.

³³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 381.

³⁴ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 63.

³⁵ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika*. 1. vydání. Brno: CERM, akademické nakladatelství s.r.o., 2001, s. 46.

³⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 79.

³⁷ NETÍK, Karel, NEUMANN, Jan. Metoda psychologického profilování pachatele: příspěvek forezní psychologie kriminalistické praxi. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 76.

³⁸ Cit. podle VALENTA, Zbyněk. Psychologické profilování u nás - ano či ne?. *Československá kriminalistika*. 1993, č. 3, s. 262.

1. Vyšetřování nevedlo k odhalení pachatele.
2. Motiv činu není zřejmý.
3. Zločin spadá pod některou z následujících kategorií: sadistické zneužití oběti při sexuálních útocích, rozkouskování oběti, zranění oběti a rozřezávání, „nemotivované“ žhářství, vraždy z vlnosti a vraždy se znetvořením, rituální zločiny a zvláštní, výjimečné případy znásilnění.

Valenta³⁹ uvádí, že z výše specifikovaných podmínek lze vycházet, avšak vyjadřuje zdrženlivý postoj ohledně druhého bodu výše uvedených kritérií, neboť se domnívá, že je v přímém rozporu s většinou deliktů uvedených v bodě třetím, tedy že pravděpodobný motiv u těchto činů je zřejmý.

Naopak pro využití postupu psychologického profilování nejsou vhodné trestné činy hospodářské z důvodu typické absence psychologických stop na místě činu a ve způsobu jeho spáchání. Nevhodnými jsou také trestné činy spáchané pod vlivem návykových látek, jelikož působením toxických látek je ovlivněna psychika pachatele a tím i jeho osobnostní „rukopis“. Psychologické profilování pachatele se rovněž nevyužije u trestných činů spáchaných více pachateli. Vzhledem k tomu, že způsob spáchání trestného činu pak odráží jednání více osob a tedy i psychiku všech těchto osob, nelze profil jednotlivých pachatelů vytvořit vůbec, anebo jen ve velmi obecné rovině.

Gillernová, Boukalová a kol.⁴⁰ dále uvádějí, že je zjevně zbytečné vytvářet profil v případě, že pachatel je po ruce, tedy kupříkladu u deliktů spojených s partnerským či rodinným násilím nebo tam, kde se důkazní situace jeví tak chudá, že při veškeré snaze nelze psychologický profil vytvořit. Dle Čírtkové⁴¹ je metoda psychologického profilování nevhodná u organizovaného zločinu a u vysoce viktinních obětí. Jako zcela nepříhodné k psychologickému profilování označuje Kaplan⁴² případy zakrývacích vražd, přičemž tímto pojmem je chápána kvalifikovaná skutková podstata trestného činu vraždy dle ustanovení § 140 odst. 3 písm. j) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, kdy

³⁹ VALENTA, Zbyněk. Psychologické profilování u nás - ano či ne?. *Československá kriminalistika*. 1993, č. 3, s. 262.

⁴⁰ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 79.

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 381.

⁴² KAPLAN, Miloslav. Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. *Bezpečnostní teorie a praxe*. Sborník PA ČR. 2002, č. 2, s. 184.

pachatel usmrtí oběť, aby neprozradila jiný trestný čin, při jehož páchání pachatele přistihla.

1.4. Možnosti využití služeb psychologa při vyšetřování trestných činů

Forenzní psychologie je považována za podpůrný obor ve vztahu ke kriminalistické vědě a v procesu vyšetřování trestné činnosti hraje veskrze pomocnou roli. Toto postavení forenzní psychologie je předurčeno především tím, že „*dobrozdání a doporučení mají zpravidla pravděpodobnostní hodnotu, např. nevedou k jednoznačné identifikaci pachatele.*“⁴³ Cílem forenzní psychologie není substituovat kriminalistické techniky a metody. Důležité je uvést na tomto místě skutečnost, že v našich domácích podmínkách se psychologické služby ve spojitosti s vyšetřováním trestné činnosti využívají pouze v závažných a složitých případech, a to většinou pouze tehdy, pokud obvyklé vyšetřovací metody nebyly účinné nebo pokud je nebylo možné použít.

Psychologickou pomoc lze využít v průběhu celého procesu vyšetřování trestné činnosti, to znamená od chvíle, kdy orgán činný v trestním řízení učiní závěr o podezření ze spáchání trestného činu, až do případného vykonávacího řízení. Psychologickou pomoc poskytovanou nejčastěji na žádost kriminalistům, vyšetřovatelům, soudcům, v menší míře pak státním zástupcům a výjimečně i advokátům můžeme dle Čírtkové⁴⁴ třídit na tři základní oblasti a to:

- Soudně znalecká psychologická činnost
- Konzultační činnost
- Speciální psychologické postupy

1.4.1. Konzultační činnost

Výraz „konzultační činnost“ je Čírtkovou definován jako „*souhrnné označení pro aplikaci psychologické pomoci ve fázi objasňování a vyšetřování trestného činu. Jde o odbornou podporu při řešení kriminalisticko-psychologických problémů v přípravném řízení.*“⁴⁵ Konzultační psychologická pomoc se tedy využívá především v přípravném řízení a její využití má taktický význam. Jak jsem již výše zmínila, psychologická

⁴³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 285.

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 286.

⁴⁵ Cit. podle ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. 136 s. 2.

pomoc má podpůrný charakter. Konzultant umožňuje orgánům činným v trestním řízení zorientovat se v situaci a tím napomoci vyšší efektivitě činnosti těchto orgánů. Konzultant je označován jako „odborný průvodce“. Jeho primárním úkolem je spolupracovat a pomáhat orgánům činným v trestním řízení v orientaci v určité odborné oblasti konkrétní trestní věci.

Konzultační psychologická činnost je upravena v zákoně č. 141/1961 Sb., trestní řád, kde ustanovení § 157 odst. 3 stanoví, že „*V závažných a skutkově složitých věcech může státní zástupce nebo policejní orgán využít odborné pomoci konzultanta, který má znalost ze speciálního oboru.*“ Jako závažné věci se označují především trestní věci, při nichž se vyšetřují trestné činy, k jejichž projednávání je příslušný krajský soud, anebo zvláště závažné úmyslné trestné činy, i když jsou projednávány okresními soudy. Skutkově složité věci jsou takové, při jejichž objasňování je nezbytné řešit odbornou problematiku.⁴⁶

Konzultační činnost lze využít i před zahájením vyšetřování, i když je tomu tak pouze výjimečně. Je to především proto, že dotčené orgány o této možnosti často ani netuší. Tato psychologická pomoc spočívá obzvláště v účasti při operativně pátrací činnosti a při využívání operativně pátracích prostředků. Mezi operativně pátrací prostředky, jakožto jednu ze složek operativně pátrací činnosti, řadíme dle ustanovení § 158b zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním předstíraný převod, sledování osob či věcí a použití agenta. Záhorská⁴⁷ ve své publikaci zmiňuje, že se ve své praxi setkala především s žádostmi o psychologickou pomoc při sledování osob a provádění telefonických odposlechů. „*Jako příklad mohu uvést konzultační činnost v případě odposlechů osoby podezřelé z páčání závažné organizované činnosti v oblasti obchodu s narkotiky. Byla jsem přizvána k případu s žádostí, abych se pokusila poskytnout maximální množství informací vedoucích k dalšímu zefektivnění v rámci odhalování trestného činu. K dispozici mi bylo předloženo množství telefonických odposlechů z různých časových období. Na základě materiálu (kvantitativně-kvalitativní hledisko) bylo možné poskytnout rámcový profil osobnosti pachatele.*“⁴⁸ V dalším textu autorka popisuje zjištěné charakteristiky osobnosti pachatele a následně navazuje tímto

⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1185.

⁴⁷ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 84.

⁴⁸ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 84.

zhodnocením: „*Popsané informace byly využity při plánování taktiky zadržení tohoto pachatele, při vytváření taktiky vedení následného výslechu a umožnily lépe odhadovat jeho možné reakce na různé situace. Lze konstatovat, že předpokládané charakteristiky byly po zadržení pachatele a zajištění důkazů potvrzeny.*“⁴⁹

Dle Záhorské⁵⁰ je však konzultační psychologická pomoc nejčastěji využívána v průběhu vyšetřování, tedy po zahájení trestního stíhání konkrétně určené osoby. Orgány činné v trestním řízení vyžadují konzultanta neformálním způsobem. Je tomu tak především proto, že konzultanta přibírají ke konzultacím, které nemají určenou formu, a nikoli k závaznému vyhodnocení otázek, jako je tomu při soudně-znalecké činnosti. Orgány činné v trestním řízení si mohou vyžádat konzultanta k účasti na vyšetřovacích úkonech, a to zejména k výslechu, rekonstrukci, rekognici a konfrontaci. Vzhledem k tomu, že výslech je zcela jistě nejčastějším procesním úkonem, zaměřím se na využití konzultační činnosti právě při něm. Výslechem chápeme „*samostatnou metodu kriminalistické praktické činnosti a trestně procesní úkon, který je určován aktivní činností vyslychajícího a je zaměřen k tomu, aby výpovědi vyslychaného byly získány úplné a věrohodné poznatky o vyšetřované události.*“⁵¹ Záhorská⁵² uvádí dvě varianty účasti konzultanta při výslechu. Konzultant je vyžádán k výslechu osoby, o které již má informace, anebo údajů o vyslychané osobě nedisponuje a poté je jeho úkolem získat informace o vyslychané osobě přímo z výslechové situace. Základními příčinami, které vedou k vyžádání konzultanta, jsou především potřeba získání charakteristiky vyslychané osoby, vyhodnocování věrohodnosti výpovědí, určení adekvátní metody vedení výslechu, požadavek psychologické pomoci při kladení otázek u výslechů osob se zvýšenou sugestibilitou či pozorování neverbálních projevů a gest vyslychané osoby.

Pro konzultanta je ideální, pokud se může účastnit vyšetřování a tím pádem sledovat situaci přímo. Výhodou přímé účasti je, že mu umožňuje vnímat skutečnosti bez jakéhokoli zprostředkování, což usnadňuje následnou analýzu získaných dat. Avšak možnost přímé účasti se v praxi příliš nevyskytuje s ohledem na taktické aspekty vyšetřování trestné činnosti. I v případě, že je přímá účast umožněna, konzultant není

⁴⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 85.

⁵⁰ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 86.

⁵¹ PJEŠČAK, Ján. *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1982. 280 s.

⁵² ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 87.

v bezprostředním styku s vyslychanou osobou. Může se pouze účastnit vyšetřovacích úkonů, ale není oprávněn se do nich jakkoli vkládat či ovlivňovat jejich průběh. Zjištěné informace může poskytnout osobě vedoucí výslech před zahájením, v přestávce či po skončení výslechu, nikoli v průběhu výslechu tak, aby jej narušoval. Záhorská⁵³ ve své publikaci uvádí příklad konzultační činnosti psychologa při výslechu. V dané praktické ukázce využití služeb konzultanta popisuje svou zkušenost z případu vyšetřování trestného činu znásilnění. Autorka byla vyžádána k účasti na výslechu oběti, který předcházela rekognici pachatele uvedeného trestného činu. Z předchozího výslechu oběti vyšetřovatel usoudil, že oběť je velmi psychicky labilní a tudíž bude vhodná přítomnost psychologa. Z výpovědi autorka vyvodila, že oběť disponuje dobrými intelektuálními i komunikačními vlastnostmi, je schopna kvalitně vylíčit své prožívání a věrohodnost výpovědi podpořila i četností detailů. Oběť však tvrdila, že si na pachatele nevzpomíná a že by ho nedokázala poznat, přestože z jejího profilu autorka usuzovala na dobré paměťové schopnosti. Pokud oběť ve výpovědi zmiňovala pachatele, začala projevovala znaky napětí a frustrace, třásla se a i veškeré nonverbální signály značily strach. Autorka dále popisuje, že způsob vedení výslechu nebyl adekvátní, když vyšetřovatel - muž nedokázal přizpůsobit taktiku výslechu dané situaci. Autorka proto v přestávce navrhla výměnu osoby vedoucí výslech a především změnu způsobu výslechu - citlivější a vnímavější postoj, navození příjemnější atmosféry změnou výslechové místnosti a také volnější průběh výslechu. Díky těmto doporučením se podařilo navázat s obětí spojení a ta poté vypověděla, že jí pachatel vyhrožoval zabitím, pokud jej identifikuje. Následně byla díky spolupráci vyšetřovatelů s konzultantem-psychologem úspěšně provedena rekognice pachatele. Tento případ z praxe dokazuje, že pokud je konzultant vyžádán včas, je schopen určit vhodnou výslechovou metodu či způsob komunikace s vyslychanou osobou a tím významně napomoci vyšetřování.

Jelikož neexistuje žádný důvod, proč možnost vyžádání konzultanta redukovat pouze na přípravné řízení, připouští trestní řád⁵⁴ v ustanovení § 183 odst. 2 možnost vyžádání konzultanta soudem. Zde ovšem platí, že psychologická pomoc konzultanta se více využije ve fázi před zahájením hlavního líčení, než přímo v jeho průběhu. Před nařízením hlavního líčení se konzultant uplatní především při rozhodování soudu o

⁵³ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 89-90.

⁵⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

přijetí obžaloby. V řízení před soudem může být nápomocen soudu v zorientování se v určitém složitém prostředí, v němž došlo k trestnému činu a při rozboru skutečností podstatných pro rozhodnutí ve věci. Konzultant však není oprávněn posuzovat právní otázky a soud takové případné hodnocení nebere v konečném rozhodnutí nijak v potaz. „Činnost konzultanta však nesmí nahrazovat objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení z hlediska odborných znalostí, ale musí být pouze odborným průvodcem soudce. Sám nesmí do prováděných úkonů trestního řízení zasahovat. Vždy tedy platí, že konzultant vyslovuje v těchto otázkách odborné názory, které nejsou pro soud závazné a nemají váhu názoru znalce, ...“.⁵⁵

Orgány činné v trestním řízení vyžadují obvykle konzultanty z řad pracovníků správních úřadů či jiných orgánů nebo pracovníků vědeckých a výzkumných institucí, ale i jiný subjekt například státní zastupitelství či jednotlivou osobu, pokud disponuje požadovanou odborností. Zákon nijak neupravuje možnost, že by konzultant byl odměňován orgánem činným v trestním řízení, který si jeho účast vyžádal, naopak se předpokládá, že konzultant zůstane pracovníkem úřadu, orgánu či instituce a ta jej bude nadále platit. Přibrání konzultanta neznamena zánik pracovně právního vztahu s jeho zaměstnavatelem a záleží také na zaměstnavateli, zda jej pro výkon této funkce uvolní.

Orgánem činným v trestním řízení musí být sepsán úřední záznam o skutečnosti, že byl přibrán konzultant, obsahující jméno a příjmení, pracovní zařazení či funkci konzultanta, určení oboru, ve kterém má konzultant odborné znalosti, také popis důvodů vyžádání konzultanta a rozsah jím poskytovaných konzultací. Pokud orgány činné v trestním řízení dají souhlas, je konzultant v rozsahu nezbytném pro výkon jeho činnosti oprávněn nahlížet do spisu. Jak jsem již uvedla výše, konzultant může být přítomen při vyšetřovacích úkonech, avšak není oprávněn do jejich provádění žádným způsobem zasahovat. Důležité je, že pokud je konzultant přítomný provádění procesních úkonů, podobu jeho účasti stanovuje a vymezuje orgán provádějící úkon, neboť tato problematika není žádným předpisem výslovně upravena. Konzultant je dle ustanovení § 157 odst. 3 trestního řádu⁵⁶ povinen zachovat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v průběhu trestního řízení. Tato zvláštní povinnost mlčenlivosti je stanovena zejména proto, že se konzultant v rámci účasti na provádění vyšetřovacích

⁵⁵ TICHÝ, Jaroslav. K některým otázkám činnosti konzultanta v trestním řízení (§ 157 odst. 3 tr. ř.). *Státní zastupitelství*. 2005, č. 10, s. 5-7. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?cd=310&typ=c>

⁵⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

úkonů a možnosti nahlížet do spisů dostává do kontaktu s informacemi a údaji významnými pro trestní řízení. Jednání v rozporu s výše uvedenou povinností mlčenlivosti může naplňovat znaky skutkové podstaty trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji dle ustanovení § 178 trestního zákoníku⁵⁷. Na vyloučení konzultanta se přiměřeně aplikují předpisy o znalcích a tlumočnících. Je nasnadě, že konzultant nesmí mít žádný vztah k věci, v opačném případě by hrozilo zpochybnění výsledků trestního řízení. Důležité je také zmínit, že jelikož účast konzultanta na vyšetřování není důkazním prostředkem, nepředpokládá se jeho výslech, jak je tomu u znalce. K výslechu konzultanta jako svědka by mohlo dojít ve chvíli, kdy by bylo nutné prověřit proces konzultací a to například v důsledku námítky jedné ze stran sporu.

Úřadem služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR byla nedávno zpracována studie zabývající se využíváním konzultantů v trestním řízení policejními orgány. Ze závěrů této studie vyšlo najevo, že institut konzultanta je využíván spíše mimořádně. Tuto skutečnost Tichý ve svém odborném článku⁵⁸ připisuje nedostatečnému vymezení procesního postavení konzultanta v trestním řádu⁵⁹ včetně nároků na výkon této funkce.

1.4.2. Soudně znalecká psychologická činnost

Soudně znalecká činnost je upravena daleko zevrubněji než konzultační činnost. Souhrnná právní úprava znalecké činnosti se nachází v zákoně č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících a v prováděcím předpisu k tomuto zákonu, tedy ve vyhlášce č. 37/1967 Sb. Obecně je však znalecká činnost upravena v ustanovení § 105 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Uvedené ustanovení trestního řádu stanoví, že *„je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce.“* Tato formulace zákonného ustanovení byla zvolena proto, aby se předešlo přibírání znalců ve zbytečné míře v případech, kdy by bylo dostačující odborné vyjádření. Věta první daného ustanovení se ovšem neužije, pokud je trestním řádem či

⁵⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁵⁸ TICHÝ, Jaroslav. K některým otázkám činnosti konzultanta v trestním řízení (§ 157 odst. 3 tr. ř.). *Státní zastupitelství*. 2005, č. 10, s. 5-7. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?cd=310&typ=c>

⁵⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

jiným předpisem účast znalce obligatorně předepsána. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že znalece není třeba přibírat v případě, že ve věci postačí odborné vyjádření. Stejně je tomu v případě skutečností obecně známých, běžně dostupných či získaných školní výchovou. Pokud je znalec vyžádán bez legálního důvodu, zcela jistě to porušuje zásadu procesní ekonomie a zásadu rychlosti v trestním řízení.

Znalec jakožto osoba se zvláštními znalostmi v určitém oboru je vyžadován s cílem objasnění konkrétní skutečnosti důležité pro trestní řízení. Všeobecně lze tvrdit, že znalec- psycholog se zabývá především odbornými otázkami vztahujícími se k subjektivní stránce trestného činu. Znalec je jmenován ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu, pokud k tomu byl ministrem zmocněn. Po jmenování do funkce následuje složení slibu a zápis do seznamu znalců a tlumočnicků vedeného krajským soudem dle místa trvalého bydliště znalce. Centrální seznam znalců a tlumočnicků je veden Ministerstvem spravedlnosti, stejně jako seznam ústavů a pracovišť zabývajících se znaleckou činností. Orgán činný v trestním řízení by měl primárně využívat znaleckých ústavů či odborných pracovišť, teprve pokud se tato varianta ukáže nerealizovatelnou, měl by ustanovit znalcem osobu zapsanou v seznamu krajského soudu, v jehož obvodu má sídlo. Pokud však v seznamu takového znalce v daném oboru není, orgán činný v trestním řízení si vyžádá osobu zapsanou v seznamu jiného krajského soudu. Orgán činný v trestním řízení přibírá znalce formou opatření, přičemž znalec musí být orgánem činným v trestním řízení vyžádán, přestože sám tento orgán má potřebné odborné znalosti pro objasnění skutečností významných pro trestní řízení.

I ostatní strany trestního řízení mohou o zpracování znaleckého posudku zažádat a to dle ustanovení § 89 odst. 2 trestního řádu⁶⁰. Věta druhá tohoto ustanovení říká, že *„každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout“* přičemž fakt, že daný důkaz nebyl vyhledán či vyžádán orgánem činným v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.⁶¹ Pokud znalecký posudek, který předkládá jedna ze stran, splňuje všechny požadavky a náležitosti zákonem stanovené a jeho součástí je doložka znalce o jeho povědomí o následcích vědomě nepravdivého znaleckého posudku, provádění tohoto důkazu se neodlišuje od postupu v případě znaleckého posudku vyžádaného orgánem činným v trestním řízení. V takovém případě

⁶⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁶¹ Ustanovení § 89 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

také platí, že orgán činný v trestním řízení umožní znalci vyžádanému některou ze stran, nahlížení do spisu či jiný způsob zajištění informací nezbytných pro zpracování znaleckého posudku.⁶²

Dle ustanovení § 110 trestního řádu⁶³ orgán činný v trestním řízení může přibrat státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost k podání znaleckého posudku anebo k zhodnocení posudku již znalce podaného a to „*ve výjimečných, zvláště obtížných případech, vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení.*“

Ať již přibírá znalce orgán činný v trestním řízení či si jej vyžádá některá ze stran sporu, je nutné určit otázky, k nimž se má znalec vyjádřit, co nejdětalněji. Orgány činné v trestním řízení tak musí i bez psychologické přípravy posoudit, zda je třeba v konkrétní věci přibrat konzultanta-psychologa. Je tedy nezbytné, aby tyto zhodnotily, zda dané skutečnosti mohly mít zásadní vliv na subjektivní stránku spáchaného trestného činu a dle výsledku tohoto posouzení poté vymezily otázky, jimiž se má přizvaný znalec zabývat v posudku. Vzhledem ke skutečnosti, že orgány činné v trestním řízení nesou odpovědnost za rozhodnutí o potřebě využití znalce, bylo by jisté vhodné, aby oplývaly alespoň elementárními znalostmi z oboru psychologie.

Dle Čírtkové⁶⁴ lze hlavní okruhy zaměření znalců v oblasti psychologie považovat:

- posuzování osobnosti obviněného či obviněného, vzácněji také svědka či poškozeného,
- posuzování kriminální motivace, eventuálně přímo chování obviněného či obžalovaného,
- posuzování věrohodnosti osoby, ale také věrohodnosti výpovědi,
- posuzování interpersonálních vazeb, vlivů prostředí na osobnost a její chování a v případě skupinových deliktů i posuzování dynamiky skupiny,
- posuzování kriminálního vývoje osobnosti (nebezpečnosti pachatele) a s tím související posuzování možnosti resocializace.

Znalecká činnost je v současnosti považována za běžnou psychologickou službu četně aplikovanou v rámci trestního řízení. Na rozdíl od konzultační činnosti psychologa má znalecká činnost význam nejen taktický, ale i procesní. Tato skutečnost

⁶² Ustanovení § 110a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁶³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁶⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 288.

se projevuje především tím, že znalecký posudek z oblasti psychologie má status důkazního prostředku. Znalecký posudek je tedy jedním z druhů důkazů a soud k němu přihlíží. Platí však, že orgány činné v trestním řízení jím nejsou vázány a znalecký posudek nemá ve vztahu k ostatním druhům důkazů nijak výsadní postavení.

Stejně jako je tomu u konzultační činnosti, znalec není oprávněn vyjadřovat se k právním otázkám, ale hodnotí pouze skutkovou stránku věci. Jestliže však není oprávněn hodnotit právní otázky, nepřísluší mu ani hodnocení důkazů. Vzhledem k tomu, že jsem výše jako jednu z oblastí činnosti znalců uvedla posuzování výpovědi, kdy výpověď je právní teorií považována za důkazní prostředek, vyvstává zde dle Pavlovského⁶⁵ otázka. Jestliže je znalec pověřen zkoumáním věrohodnosti konkrétní výpovědi, má pak za úkol zkoumat její soulad se skutečností. Pokud však hodnotí pravdivost dané výpovědi, vyjádřením se k důkazu dochází k překročení jeho oprávnění. Avšak existují i protichůdné názory, které vycházejí z toho, že znalec při hodnocení konkrétní výpovědi nepodává vyjádření k tomu, zda skutečnost popsaná ve výpovědi odpovídá realitě, tedy zda se popsáný děj skutečně stal či nikoliv, ale pouze hodnotí, zda dle jeho odborného názoru výpověď naplňuje psychologické znaky věrohodnosti. Znalec tak poskytne soudu potřebnou pomoc v zorientování se v dané odborné problematice výpovědi a zároveň nenarušuje jednu z hlavních zásad trestního řízení, a to zásadu volného hodnocení důkazů. Vzhledem k tomu, že v oblasti znalecké praxe stoupá zájem orgánů činných v trestním řízení o psychologické posouzení věrohodnosti, vyvozuje se závěr, že jde o činnost kladně hodnocenou a užitečnou.

Výsledkem činnosti znalce je znalecký posudek, který ovšem musí splňovat určité obsahové a formální požadavky, aby byl v trestním řízení aplikovatelný. Znalecký posudek by měl být vyhotoven v následující podobě:

1. zadání úkolu - tedy otázky položené zadavatelem, určení řešené věci,
2. stručný výpis ze spisové dokumentace - znalec vybere z předložené dokumentace údaje, které jsou pro zodpovězení otázek podstatné,
3. vlastní psychologické vyšetření - při znalecké činnosti se využívají různé psychologické diagnostické metody a postupy, jejichž aplikaci a výsledky musí znalec v posudku podrobně popsat,
4. závěr posudku - spočívá v stručné odpovědi na zadané otázky,

⁶⁵ PAVLOVSKÝ, Pavel a kolektiv. Soudní psychiatrie a psychologie. 3. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 217.

5. formální náležitosti - údaje znalce, datum vyhotovení a znalecká doložka, jakožto údaje potvrzující autorství znaleckého posudku.

1.4.3. Speciální psychologické postupy

Tato oblast psychologické pomoci je představována specifickými psychologickými metodami, jejichž specifikum spočívá především v tom, že k jejich vykonávání je nezbytné studium v rozsahu převyšujícím standardní vysokoškolské studium v oboru psychologie. Tyto postupy jsou charakteristické také tím, že je zcela jistě není možné považovat za běžně či pravidelně aplikovatelné v průběhu vyšetřování. Při aplikování těchto postupů se využívá nejen psychologie, ale i dalších vědních oborů jako kriminologie, kriminalistiky či lingvistiky. Speciální psychologické postupy vyúsťují v zpracování odborného vyjádření či posudku, přičemž význam těchto postupů je stejně jako u konzultační činnosti pouze taktický, nikoli procesní. Čírtková⁶⁶ řadí do této skupiny specifických psychologických služeb polygraf, videografii, grafologii, vyšetřovací hypnózu, ale především i psychologické profilování a forenzní psycholingvistiku. Naproti tomu dle názoru Záhorské⁶⁷ nelze tak významnou oblast jakou je psychologické profilování neznámého pachatele odloučit od psychologické konzultační činnosti a řadit ji pouze do skupiny specifických psychologických postupů.

1.5. Osobnostní a profesní předpoklady profilujícího odborníka

Vzhledem k tomu, že dle mého názoru hodnota výsledného psychologického profilu a možnost jeho uplatnění v praxi závisí na odborných kvalitách profilující osoby, považuji za významné tuto problematiku podrobněji rozebrat. V dalším textu se proto zaměřím na osobnostní a profesní předpoklady profilující osoby. „*V Evropě neexistuje nadřízený orgán pro regulaci profesionálních nebo etických standardů v profilování pachatele. Neexistuje akademická kvalifikace ani výcvik profilování pachatele, nebyla vedena veřejná diskuze o rozvíjení dovedností profilování, neexistuje žádný společný systém podpory profilování.*“⁶⁸ V odborné literatuře se přes výše uvedené objevují, i

⁶⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 295-296.

⁶⁷ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 22.

⁶⁸ HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. s. 295

když velmi zřídka, výčty předpokladů, potřebných vlastností a osobnostních charakteristik profilující osoby.

Profilující expert musí splňovat poměrně náročné požadavky, co se týče znalostí. Je bezesporu přinejmenším účelné a žádoucí, aby ovládal alespoň základy z oboru trestního práva a kriminalistiky a to především elementární fakta o procesních úkonech v trestním řízení, vyšetřovací taktice a kriminalistických metodách a teoriích. Je přirozeně nezbytné, aby měl rozsáhlé a hluboké vědomosti z různých oblastí psychologie a to hlavně z psychologie osobnosti, sociální psychologie a psychopatologie. Avšak je zřejmé, že k odvádění kvalitní konzultační činnosti nepostačují pouze odborné znalosti. Významná je podle názoru Záhorské⁶⁹ schopnost přenosu získaných teoretických vědomostí do řešení praktických problémů.

Dle odborného článku Gronského⁷⁰ se však většina expertů domnívá, že vzhledem k specifčnosti psychologického profilování nepotřebuje profilující osoba žádné zvláštní vzdělání. Na druhé straně je evidentní, že tak speciální postup, jakým je psychologické profilování, klade na odborníka určité zvláštní nároky. Gronský dělí požadované vlastnosti profilujícího odborníka do dvou kategorií, a to na osobnostní předpoklady a na profesní předpoklady.

1. Osobnostní předpoklady

Osobnost profilujícího odborníka by v sobě měla spojovat inteligenční kvality s kvalitami emocionálními. Mělo by se jednat o celistvou vyzrálou osobnost, schopnou samostatného rozhodování. Profilující expert by měl disponovat vlastnostmi jako je vytrvalost, vynalézavost, originalita a tvořivost. Tato osobnost by měla vynikat smyslem pro detail, měla by být vnímavá, schopná analytického myšlení. Jedním z bezesporu významných požadavků na profilující osobu je schopnost intuice, tedy *„schopnost rychlého chápání, odhadu a rozhodování, které není zprostředkováno žádným uvažováním a ačkoli bývá provázeno pocitem jasnosti a jistoty, není podloženo žádnými důvody. Intuice může být podmíněna zkušeností a hraje významnou úlohu jak pro rychlé rozhodování pod časovým tlakem, tak také v umění a v každé tvořivé činnosti*

⁶⁹ ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007, s. 22.

⁷⁰ GRONSKÝ, Martin. Osobnostné predpoklady a profesijná pripravenosť profilujúceho odborníka. *Pokroky v kriminalistice. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2006, s. 25-3.

vůbec⁷¹. Je nezbytné, aby profilující odborník byl schopen zkoncentrovat se do té míry, že díky vytrvalému a intenzivnímu rozboru všech získaných poznatků dojde k účelným zjištěním.

2. Profesní předpoklady

Je nutné, aby si profilující osoba uvědomovala, že každá osobnost je jedinečná a neopakovatelná, a aby pojala rozbor struktury osobnosti s ohledem na tuto skutečnost. Profilující expert si musí být vědom toho, že v rámci psychologického profilování vytváří pouze pravděpodobnostní profil pachatele, a tedy přistupovat ke své činnosti obezřetně, projevovat určitou opatrnost v rámci invence a tvořivosti a tyto schopnosti nepřeceňovat. Je také velmi žádoucí, aby při vytváření profilu osobnosti neznámého pachatele profilující osoba využívala zkušeností z již řešených případů, ale zároveň získané poznatky negeneralizovala a měla neustále snahu vzdělávat se a poznávat nové trendy v oboru.

Netík a kol.⁷² předpokládá u profilovače schopnost postřehnout a interpretovat stopy na místě činu, k čemuž je nezbytný:

- „cit pro detail“ – všímavost vůči i zdánlivě nepodstatným detailům,
- „cit pro čin“ – schopnost odlišit typické způsoby provedení činu a jejich stopy od neobvyklých stop a uvědomit si jejich význam,
- „cit pro význam“ – schopnost získané údaje interpretovat, dát jim význam, najít smysl v kontextu pachatelovy osobnosti.

Douglas, Olshaker⁷³ uvádějí následující předpoklady kvalitního profilujícího experta: *„Aby se člověk stal dobrým profilovačem, musí být schopen vyhodnocovat rozsáhlou paletu usvědčujících materiálů a údajů. Musí však být schopen také „obléct se do cizí kůže“, čili plně se vžít do pocitů jak pachatele, tak oběti. Musí být schopen si v duchu znovu přehrát, jak zločin probíhal. K tomu se potřebuje dovědět co nejvíce o oběti, aby představil, jak mohla reagovat, vžít se do její situace, když jí útočník vyhrožuje pistolí nebo dýkou, prožívat její strach, její bolest. Musí pochopit, co to je sténat v hrůze a v agonii, když si uvědomí, že nic nepomůže a že ho to nezastaví. Musí poznat, jaké to*

⁷¹ Intuice. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Intuice>

⁷² Cit. podle GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 109.

⁷³ DOUGLAS, John, OLSHAKER, Mark. *Lovec duší*. 1. vydání. Frýdek-Místek: Alpress, 1997, s. 197-207.

všechno je. A to je těžké břímě, které ten, kdo profil sestavuje, musí nést, zejména když je obětí dítě. Ale stejně obtížné je vmyslet se do postavení útočnicka, uvažovat jako on, spolu s ním plánovat, porozumět a pociťovat uspokojení v tomto konkrétním okamžiku jeho života, kdy se jeho potlačované fantastické představy změnil ve skutečnost a on je jejím pánem, schopným zcela manipulovat jinou lidskou bytostí a ovládat ji. Musí si navléci i vrahovu kůži.“

1.6. Teoretický základ psychologického profilování

„Profilující expert využívá teoretických koncepcí, modelů a poznatků vytvořených v různých psychologických disciplínách (psychologie osobnosti, obecná psychologie, vývojová psychologie, psychopatologie apod.) a v různých psychologických směrech (psychoanalýza, kognitivní psychologie, behaviorální psychologie).“⁷⁴ Z předešlého textu vyplývá, že obecná teoretická základna metody psychologického profilování je velmi rozsáhlá, avšak psychologické profilování je v současné době již vystavěno na vlastních zvláštních teoretických základech. Tyto zvláštní teoretické koncepce jsou využívány speciálně pro metodu psychologického profilování a slouží jako teoretická východiska interpretačních postupů profilujících odborníků. Mezi tyto teoretické koncepce se řadí:

- koncepce vztahových a nevztahových deliktů,
- typologie neznámého pachatele,
- výklad motivačního pozadí,
- koncepce nakládání s tělem oběti,
- koncepce personifikování pachatele.

1.6.1. Koncepce vztahových a nevztahových deliktů

Mezi základní teoretické úvahy psychologického profilování řadí Čírtková⁷⁵ třídění deliktů na vztahové a nevztahové. Vztahovými delikty jsou takové trestné činy, ve kterých existuje úzká déletrvající vazba mezi pachatelem a obětí. Tradičně jsou za vztahové delikty označovány například partnerské vraždy. Pro tento druh deliktů je charakteristické, že motiv vychází z okolností vztahu mezi pachatelem a obětí, proto je

⁷⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*. 1995, č. 2, s. 111.

⁷⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 131-133.

při vyšetřování trestného činu nezbytné věnovat pozornost životní situaci, povaze a sociálním kontaktům oběti. Nevztahové delikty se od vztahových odlišují tím, že pachatele a obětí nespojuje žádný vztah. Právě proto, že při vyšetřování nevztahových deliktů nemusí hrát detailní prověření sociálních kontaktů a osobních charakteristik oběti významnou roli, přesouvá se pozornost od oběti ke kriminální analýze deliktu. Pojmem kriminální analýza činu se míní vyhodnocení a analýza všech informací a poznatků o činu. Lze shrnout, že při vyšetřování vztahových deliktů jsou pro další postup nezbytné informace o „živé oběti“, tedy poznatky o tom, jaká byla, když ještě žila a u nevztahových deliktů mají pro další postup vyšetřování zásadní význam informace o „mrtvé oběti“, to znamená informace, které je možné získat z prohlídky a analýzy místa činu. A jsou to právě teoretické úvahy a východiska spojené s „mrtvou obětí“, které pocházejí z oboru psychologického profilování.

1.6.2. Typologie neznámého pachatele

Zvláštní typologie neznámého pachatele a z ní odvozovaná typologie deliktů je jedním z příkladů teoretického zázemí psychologického profilování. Tato klasifikace deliktů a typů pachatelů opírající se o pachatelovo chování a prožívání v době páchaní trestného činu byla vytvořena na základě empirických výzkumů Jednotky behaviorálních věd FBI, zaměřených na odsouzené pachatele sériových násilných činů.

Typologie neznámého pachatele rozlišuje dva typy pachatelů⁷⁶:

1. Organizovaný nesociální pachatel

Pachatel je průměrného až nadprůměrného intelektu; sociálně přizpůsobivý; sexuálně kompetentní; častější je výkon kvalifikované práce; disponuje vysokým sociálním statutem ve vlastní rodině; obvykle žije v partnerském vztahu; spáchání trestného činu předchází často situační stres a v průběhu jeho páchaní je pachatel schopen korigovat svou náladu; je pro něj typické, že se zajímá o vyšetřování vlastních trestných činů a sleduje jejich vývoj ve sdělovacích prostředcích. Tento pachatel je schopen sebekontroly a jedná s rozmyslem. Jeho osobnost bývá diagnostikována jako psychopatická, narcistická a antisociální. Dle Protivínského⁷⁷

⁷⁶ např. GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 97-98.; ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 385.

⁷⁷ PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele: (ze zkušeností policíí západních zemí). *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 6, s. 271.

se v praxi objevily případy, kdy pachatel položil na již ohledané místo činu oděvní součásti oběti s cílem zahrávat si s vyšetřovateli a prokázat tak svou moc a kontrolu nad situací.

2. Dezorganizovaný asociální pachatel

Vyznačuje se spíše podprůměrnou inteligencí; komunikuje neobratně; sociální kontakty příliš neudrží; samotářský typ; často sexuálně nekompetentní; nezřídka prožil nepříznivé dětství; pachatel zabíjí nápadně brutálním způsobem; obvyklé je bydliště blízko místa činu. Typické je pro tento typ pachatele nekvalifikované zaměstnání; alkohol téměř neužívá nebo jen v minimální míře. Jeho osobnost je v rámci psychopatologie označována jako hraniční, schizoidní či schizofrenní.

Dle Protivínského⁷⁸ je pro oba typy pachatelů, tedy jak asociálního, tak nesociálního pachatele typické, že mají před vraždou nutkavé fantazie a sadistická vražda je konečným vyjádřením pocíťované nenávisti. Cílem činů těchto pachatelů je zničit oběť nejen fyzicky, ale také v psychologickém smyslu.

Výše uvedeným typům pachatelů odpovídají dva typy deliktů, přičemž pro určení o který typ se jedná je rozhodujícím činitelem scéna deliktu, tedy místo činu⁷⁹:

1. Organizovaný delikt

Scéna deliktu obvykle vypovídá o tom, že čin byl plánován a připravován; volba místa činu i oběti má systém, zabití oběti předchází agresivní jednání; scéna deliktu bývá nezřídka naaranžována a s obětí bývá dále nakládáno ve smyslu převozu těla oběti či jeho ukrytí; na místě činu často chybí zbraň a pachatel zanechává jen málo důkazů.

2. Dezorganizovaný delikt

Scéna deliktu je nahodilá, situační a chaotická, což vypovídá o tom, že útok na oběť byl impulsivní a náhlý; častá je sexuální činnost s tělem oběti; tělo oběti zůstává na místě činu a stejně tak i zbraň. Pachatel tak zanechává na místě činu poměrně značné množství důkazů.

Tato klasifikace pachatelů má orientační a podpůrný význam pro vytvoření profilu neznámého pachatele, především proto, že *„naprostá většina diferencujících charakteristik kriminálního chování (manipulace s tělem oběti, vražedná zbraň na místě*

⁷⁸ PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele: (ze zkušeností policíí západních zemí). *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 6, s. 271.

⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 385.

činu atd.) má ve vztahu k psychologickým vlastnostem a dalším charakteristikám (inteligence, sociální izolovanost, profese apod.) pravděpodobnostní hodnotu. Jinak řečeno, je pravděpodobnější, že spontánního činu se dopustí spíše nekontrolovaný než sociální pachatel.⁸⁰

Gillernová, Boukalová kol.⁸¹ uvádějí, že přestože je výše uvedená typologie stále využívána, od jejího zveřejnění v roce 1988 je opětovně kritizována a vyjadřují přesvědčení, že čistý typ organizované či dezorganizované scény deliktu se vyskytuje jen výjimečně. Samotní autoři⁸² této typologie uvádějí, že převládajícím typem v kriminalistické praxi je typ smíšený, vykazující znaky organizovaného i dezorganizovaného typu. Dle Boukalové a Gillernové⁸³ by ovšem v případě, že v praxi doopravdy převládá smíšený typ scény deliktu, měla této skutečnosti odpovídat existence odpovídajícího třetího typu pachatele, tedy pachatele smíšeného. V rozporu s výše popisovanými skutečnostmi jsou výsledky empirického výzkumu⁸⁴ realizovaného v Československu a později v České republice v letech 1980 – 1995 na sexuálních vraždách. V tomto výzkumu šedesáti sexuálních vrahů, kteří na území České republiky spáchali celkem 71 vražd, byl zjištěn téměř výlučně dezorganizovaný typ scény deliktu. (Více k organizovanému a dezorganizovanému typu pachatele viz Příloha č. 1, Příloha č. 2; organizovaná a dezorganizovaná scéna deliktu viz Příloha č. 3).

1.6.3. Výklad motivačního pozadí

K teoretickým východiskům psychologického profilování patří i snahy o výklad motivačního pozadí pachatelů. V této souvislosti je nezbytné rozlišovat pojem motivace a záměr. Záměrem se označuje určitý plán, který pachatel utváří před realizací trestného činu. Zřídka je záměr důkladněji promyšlený, častější je pouze rámcová představa. Zatímco motiv je definován jako „*vnitřní psychický podnět, jenž vede pachatele k*

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*. 1995, č. 2, s. 112.

⁸¹ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 98.

⁸² DOUGLAS, John Edward a kolektiv. *Crime Classification Manual. A Standart System for Investigating and Classifying Violent Crimes*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc. Publisher, 1997, s. 9

⁸³ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 98-99.

⁸⁴ Cit. podle GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 99.

rozhodnutí spáchat trestný čin“.⁸⁵ Jak jsem již uvedla výše v textu, psychologické profilování je vhodné aplikovat v případech, kdy schází srozumitelná motivace. Právě ve „zdanlivě neúčelově a nevztahově vyhlížejících kriminálních skutcích je ve hře jeden dominující motiv: agresivní, sadistické fantazie sprádané v mysli pachatele dlouho před tím, než se dopustí prvního kriminálního činu.“⁸⁶ Existenci tohoto motivu jako startéru kriminálního chování prokázali odborníci FBI v empirických výzkumech chování. Podle těchto odborníků je prokázání agresivní kognice v podobě fantazírování a denního snění podstatným objevem v oblasti kriminální psychologie. Pachatelé opětovně ohrožující či útočící na neznámé oběti bývají řízeni nenávistí vůči celému světu a všem lidem. Sadistické fantazie těmto pachatelům poskytují možnost překonání negativních zkušeností a psychických traumat kořenících v dětství a tím jim přináší uspokojení. Sadistické fantazie se postupně přetvářejí v posedlost a stávají se součástí struktury osobnosti pachatele. Gillernová, Boukalová a kol.⁸⁷ však zdůrazňují, že existence agresivních fantazií zajisté nemusí nezbytně vygradovat v čin. Platí zde, že čin může sadistická fantazie buď nahrazovat, nebo na něj připravovat. K realizaci činu se pachatel odhodlává až poté, co se fantazírování vystupňuje do míry, která se zdá být neúnosná a vzniklý vnitřní tlak nezadržitelný. Zejména u pachatelů násilných sexuálních deliktů se objevují sexuální fantazie již v raném věku. Současně u nich dochází ke kombinování sexuálních fantazií s fantaziemi agresivními, což může mít za následek chování často předcházející vlastní kriminální činnosti – destrukce hraček, tyranizování dětí či týrání zvířat. Gronský⁸⁸ k výše uvedenému dodává, že v rámci teoretických východisek psychologického profilování existuje presumpce agresivních fantazií jako dominující motivace jak u organizovaného, tak dezorganizovaného typu pachatele vražd.

„V průběhu vývoje kriminálního chování zůstává záměr zpravidla tentýž a motivační struktura se dílčím nebo zásadním způsobem mění. To je patrné zejména ve fázi poslední, v níž v motivační struktuře začínají převládat někdy motivy strachu z odhalení projevující se ukrytím těla a snahou zahladit stopy, někdy potřeby provokovat, šokovat

⁸⁵ HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právní slovník*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001, s. 362.

⁸⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*. 1995, č. 2, s. 113.

⁸⁷ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 100-102.

⁸⁸ GRONSKÝ, Martin. Metóda psychologického profilovania osobnosti páchatel'ov násilnej trestnej činnosti. *Policejná teória a prax*. 2007, č. 1, s. 69.

*typickým vystavením těla, expozicí odhaleného genitálu apod. Pachatelovo kriminální chování je tedy determinováno celou motivační strukturou, v níž obvykle dominuje jeden vedoucí motiv a v průběhu činu se může měnit. Ne všechny motivy vlastního kriminálního chování si musí pachatel uvědomovat, v extrémním případě si nemusí uvědomovat ani dominující motiv.*⁸⁹

K zjištění motivační struktury pachatelova konání je vhodné zajistit co nejpodrobnější informace o oběti trestného činu, podstatné jsou dle názoru Gillernové, Boukalové a kol.⁹⁰ zejména poznatky o jejím životním stylu a zvycích a rovněž informace o posledních činnostech oběti před útokem pachatele. Je také žádoucí vytvořit si obraz o obvyklých trasách pohybu oběti (cesty do školy, práce, do zájmových sdružení) a poslední trase před útokem pachatele. Předchozí údaje jsou způsobilé přispět k pochopení pachatelova způsobu výběru oběti. Odhadnout motivační strukturu pachatelova chování napomáhá povaha zranění, která oběti způsobil pachatel při útoku, zejména pak jejich množství, charakter a mechanismus vzniku. Tyto informace vypovídají o intenzitě útoku, míře agrese pachatele a o jeho psychickém stavu. Gillernová, Boukalová a kol. vyjadřují přesvědčení, že poznání motivační struktury pachatele je pro další postup metody psychologického profilování naprosto nezbytné.

1.6.4. Koncepce nakládání s tělem oběti

Koncepce nakládání s tělem oběti vraždy je dalším ze základů teoretického zázemí, které plní funkci určitého vodítka k úspěšnému vyhodnocování psychologických informací. Způsob, jakým pachatel nakládá po spáchání trestného činu vraždy s tělem oběti je jedním ze znaků scény deliktu. Dle Čírtkové⁹¹ se rozlišují se tři hlavní možnosti nakládání s tělem oběti: odhození, ukrytí a vystavení.

1. Odhození

Tento způsob nakládání s tělem oběti je vnímán jako znak dezorganizovanosti pachatele po spáchání trestného činu. Vyjadřuje pravděpodobný stav silného rozrušení pachatele bezprostředně po skončení útoku. V prožívání pachatele

⁸⁹ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 104.

⁹⁰ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 91.

⁹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 386.

převažuje snaha zbavit se co nejrychleji a nejsnadněji těla oběti, úsilí ukryt tělo je minimální. Z toho způsobu nakládání s tělem se usuzuje na lhostejnost pachatele k oběti a nepřítomnost pocitu viny. Odhození těla vypovídá také o tom, že s největší pravděpodobností neexistoval bližší vztah mezi pachatelem a obětí. Je však nezbytné prověřit možnost, že jednání pachatele bylo ovlivněno nastalou situací, např. vyrušením kolemjdoucím. V tomto případě by odhození těla oběti bylo spíše reakcí na změnu okolností, než myslí řízené vědomé konání.

2. Ukrytí

Ukrytí těla jako způsob nakládání s tělem oběti je typický pro organizovaného pachatele, jednajícího bez známek afektu jak v průběhu páchaní, tak po spáchání trestného činu. Je vysoce pravděpodobné, že pachatel čin naplánoval a připravil a díky tomu nepodléhá po spáchání trestného činu silným emocím. Již z pojmu ukrytí vyplývá účel tohoto způsobu naložení s tělem. Cílem pachatelova konání je ukryt tělo oběti, tedy zajistit, aby tělo nebylo nalezeno. Motivem ukrytí těla může být snaha oddálit jeho objevení vyšetřovateli, avšak může se jednat i o určité vyjádření úcty mrtvému – především pak případ zahrabání či zakopání těla oběti lze vnímat jako určitý rituál evokující pochování mrtvého.

3. Vystavení

Vystavení těla oběti značí pachatelovu tužbu po nalezení těla. Tělo naaranžované do určité polohy naznačuje rituální či symbolické chování pachatele. V této souvislosti se uvádějí⁹² dva odlišné motivy pachatele:

- a. osobní zájem pachatele o oběť nebo o její rodinu,
- b. snaha vyprovokovat rodinu či přátele oběti, nebo snaha o provokaci a vydráždění policie a veřejnosti.

1.6.5. Koncepce personifikování pachatele

Personifikování pachatele je řazeno mezi jednotlivé kroky psychologického profilování neznámého pachatele. Jeho teoretickým východiskem je „rozlišování mezi pragmatickými způsoby chování, které jsou nezbytné pro efektivní dosažení cíle, a mezi takovými sekvencemi chování, které jdou už nad rámec a vyjadřují spíše individualitu

⁹² např. GRONSKÝ, Martin. Metóda psychologického profilovania osobnosti páchatel'ov násilnej trestnej činnosti. *Policejná teória a prax*. 2007, č. 1, s. 67.

pachatele.“⁹³Rozlišuje se několik prvků personifikace, a to emocionální odčinění, overkilling, inscenace místa činu a depersonalizace oběti.

1. Emocionální odčinění

Tento element personifikování zahrnuje veškeré činnosti pachatele, kterými se snaží oprostit od pocitu viny. Typickým příkladem je umytí, oblečení či přikrytí mrtvého těla, vyzdobení těla či místa činu květinami a podobně. Emocionální odčinění je vykládáno jako projev citového spojení pachatele s obětí. V těchto případech je vhodné uvažovat nad možností, že pachatel pochází z blízkého okolí oběti anebo s ní byl nějaký čas v kontaktu. „*U 68letého muže se po kastraci, která musela být provedena vzhledem k rakovině prostaty, projevila psychická porucha, která vyústila v usmrcení 67leté manželky a poté v sebevraždu. Žena byla nalezena v obývacím pokoji, oblečená ve spodní prádlo a zčásti přikrytá. Na mrtvole byly položeny četné šperky, na zápěstích náramky a kolem krku zavěšena řada řetízků. Pitvou se prokázalo, že příčinou smrti byla strangulace uškrcením. Manžel se po činu pokoušel ve vaně o sebevraždu přeřezáním tepny. Když se mu to nezdařilo, oběsil se na dveřním rámu.*“⁹⁴

2. Overkilling

Tento pojem označuje použití přebytečných smrtelných útoků vůči oběti. Tedy situaci, kdy masivní zranění jsou pro způsobení smrti již nadbytečná. Z psychologického hlediska se vyvozuje, že použití nadměrného násilí značí, že oběť nebyla vybrána náhodně, nýbrž že se jedná o ventilaci nenávisti či vzteku pachatele vůči oběti. V současné době probíhají mezi odborníky debaty o přesném ohraničení jevu, řeší se například, kolik smrtelných ran musí být oběti zasazeno a vůči jakým částem těla musí směřovat. V tomto smyslu jsou jako zásadní vnímána smrtelná zranění orientovaná na obličejovou část a hlavu.

3. Inscenace místa činu

Předstírání určitého motivu s cílem zamaskovat motivaci skutečnou se označuje termínem inscenace. Pachatel upravuje místo činu podle svých představ, jak má určitý předstíraný čin vypadat. Tímto způsobem může pachatel simulovat sexuálně sadistickou motivaci k maskování pravého motivu, například žárlivosti. Vzhledem k tomu, že představy a realita se od sebe významně liší, dopouští se takový pachatel

⁹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Současné trendy v kriminalistické psychologii. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s. 15.

⁹⁴ PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Od analýzy případu k profilu pachatele. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s. 67.

mnoha pochybení. Pro odborníka jsou tato pochybení zjistitelná vzájemnou neslučitelností určitých detailů místa činu. Pro inscenaci je typická manipulace s předměty na místě činu, jejich přidávání či naopak odjímání. Tyto projevy na místě činu svědčí o připravenosti pachatele a o vysoké míře jeho seberegulace.

4. Depersonalizace

Depersonalizace vyjadřuje snahu pachatele odlidštit svou oběť, projevuje se jí úsilí o zbavení oběti lidských atributů. Děje se tak typicky zohavením obličeje, odstraněním částí těla a podobně. Tento proces dovoluje pachateli zacházet s obětí jako s předmětem sloužícím k uspokojení jeho fantazií, představ a potřeb. Depersonalizaci lze poměrně snadno rozpoznat z charakteru zranění oběti.

Ačkoli nejsou řazeny mezi prvky personifikace, dle mého názoru s tímto tématem úzce souvisí i rituální aktivity pachatele. Různorodé rituální aktivity symbolického charakteru provozují převážně sexuální vrazi v průběhu páchaní trestného činu. Rituální činností se míní jednání, jež je z hlediska cíle, kterým je usmrcení oběti, zcela nadbytečné a nezvyklé. Smysl rituální aktivity je jasný pouze pachateli a pro vyšetřovatele je velmi náročné jej zjistit a objasnit. „*Za rituální bývají považovány akty nekrofilie (pohlavního styku s mrtvolou), vkládání předmětů do vagíny oběti (od klacků přes láhve až po dělobuch), odřezání určitých částí těla, zejména genitálií, ale také rtů, očí, jazyka, prstů, srdce apod.*“⁹⁵ Mezi další projevy rituálních aktivit na místě činu řadí Gillernová, Boukalová a kol.⁹⁶ naaranžovaná mrtvá zvířata; různé kresby na zdech či podlaze, ale i na těle oběti; dále svíčky; šperky; přívěsky; amulety a další předměty na těle oběti. Rovněž přítomnost výkalů či spermatu na těle oběti může mít rituální význam, jakož i projevy kanibalismu či absence krve v těle oběti.

Teoretická základna metody psychologického profilování je vcelku bohatá a vychází z ní i mnoho dalších psychologických teorií a koncepcí. Dle Gronského⁹⁷ je však nezbytné uvědomit si, že veškeré psychologické interpretace mají pouze pravděpodobnostní hodnotu.

⁹⁵ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 97.

⁹⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 96-97.

⁹⁷ GRONSKÝ, Martin. Metóda psychologického profilovania osobnosti páchatel'ov násilnej trestnej činnosti. *Policejná teória a prax*. 2007, č. 1, s. 70.

1.7. Databáze využívané pro profilování

Dle Čírtkové⁹⁸ plní databáze úlohu interpretačního základu pro tvorbu psychologického profilu v konkrétním řešeném případě. Slouží jako databanka hromadící údaje a informace z konkrétních profilovaných případů, a to zejména data popisující zvláštnosti a nápadnosti ve způsobu páchaní trestných činů a data o charakteristikách a zvláštnostech již zjištěných pachatelů.

Tato empirická databáze je v úzké vazbě na výše v textu uvedenou typologii pachatelů rozlišující organizovaného a dezorganizovaného pachatele. Je považována za upřesnění či rozvinutí uvedené typologické koncepce. Každý zaznamenaný element kriminálního chování na místě činu zahrnuje psychologický význam pro vytvoření profilu. Tímto významem se míní probabilita výskytu daného chování u organizovaného typu pachatele či u typu dezorganizovaného pachatele. Tytéž zákonitosti platí u druhé oblasti údajů evidovaných v databance. Data o psychologických, sociálních a osobnostních zvláštnostech a charakteristikách jsou rovněž doplněna údaji o četnosti výskytu daných znaků u organizovaného a dezorganizovaného pachatele. Základem je tedy skutečnost, že každý empiricky zjistitelný charakteristický údaj, jenž je vložen do databáze, zahrnuje poznatek informující o pravděpodobnosti či míře jistoty, se kterou daný údaj odpovídá spíše organizovanému či dezorganizovanému pachateli.

Pro ilustraci dané problematiky uvádím ukázky z empirické databáze psychologického profilování obsahující následující složky kriminálního chování:

- sexuální aktivity po vraždě (34% organizovaných pachatelů, 74% dezorganizovaných pachatelů),
- posmrtné mrzačení oběti (27% organizovaných pachatelů, 76% dezorganizovaných pachatelů),
- tvarování těla oběti do určité polohy (22% organizovaných pachatelů, 55% dezorganizovaných pachatelů).

Takto je v databance zaznamenána celá řada rozličných kriminálních aktivit a obdobně jsou zpracovány i informace o pachatelích týkající se jejich inteligence, stylu života, profese, sexuální orientace, psychického stavu a dalších charakteristik.

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*. 1995, č. 2, s. 113-115.

Gillernová, Boukalová a kol.⁹⁹ popisují, že jednotlivé databáze, které umožňují připisování různých činů jednomu pachateli a obsahují velké množství dat o spojení mezi různými způsoby provedení činu, místy činů a osobnostmi pachatelů, vznikají především pro zvýšení efektivity vypracovaných psychologických profilů.

Mezi nejvýznamnější databáze se řadí program VICAP (Violent Criminal Apprehension Program), počítačový systém, shromažďující a analyzující údaje týkající se některých typů násilných činů. VICAP zahájil svou práci 29. května 1985 v rámci FBI a systematicky je řazen pod Národní centrum pro analýzu násilných trestných činů (National Center for the Analysis of Violent Crime - NCAVC).

V současné době se VICAP zabývá následujícími kategoriemi:

- Vraždy, objasněné i neobjasněné; pokusy o vraždu bez zřejmého motivu nebo sexuálního charakteru; vrazi, kteří jsou známí nebo podezřívání ze sériových zločinů.
- Zmizelé osoby, pokud okolnosti naznačují, že by se mohlo jednat o zločin.
- Neidentifikované mrtvolky, oběti zločinu.

Postup využití databáze VICAP ve své publikaci popisuje Bourgoin¹⁰⁰. Autor uvádí, že v minulosti musel policista či vyšetřovatel místního policejního oddělení, který chtěl využít systém VICAP nejprve vyplnit patnáctistránkové hlášení Crime Analysis Report, které poté odeslal FBI. Tato zpráva, sestávající z dvanácti částí, obsahovala 189 otázek, které zahrnovaly všechny stránky zločinu, počínaje informacemi o oběti až po výsledky analýzy.

Po doručení zprávy FBI byla postoupena centrálnímu počítači, který ji neprodleně porovnal se všemi ostatními případy, které systém v danou chvíli obsahoval. Systém následně zvolil deset jiných případů, které se vyznačovaly aspekty co nejbližšími případu, který byl počítači předložen. V této fázi zasahoval do vyšetřování lidský prvek, když analyzoval vybraných deset případů. Vyšetřovatel porovnal vybrané případy s probíhajícím vyšetřováním a určil, zda uvedených deset vražd může pojít určitá souvislost, přičemž platí, že některé elementy jsou v porovnávání významnější než jiné. Například vzkaz napsaný na těle oběti nebo způsob oddělení údů mají větší význam, než použití stejné zbraně během několika vražd. Údaje získané analýzou

⁹⁹ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 91.

¹⁰⁰ BOURGOIN, Stéphane. *Bestiální vrazi. Autentické výpovědi o sériových vražích*. Plzeň: Nava, 1994, s. 32-33.

prostřednictvím systému VICAP byly poté předány lokálním policejním služebnám s cílem soustředit jejich spolupráci a vést vyšetřování v několika státech současně. Od roku 2008 je databáze VICAP dostupná vyšetřovatelům přímo, což znamená, že policista může prostřednictvím zabezpečené internetové adresy vložit údaje o spáchaném trestném činu do systému sám. Z procesu tak vymizel mezičlánek, jímž bylo zpracování údajů odborným pracovníkem systému VICAP.

Program VICAP představuje nejrozsáhlejší úložiště údajů o násilných trestných činech ve Spojených státech amerických. Jedná se databázi na národní úrovni, což umožňuje jednotlivým místním policejním oddělením koordinovat svou činnost s jinými policejními odděleními a spolupracovat na řešení případů, jež přesahují jurisdikci jedné oblasti. V USA však existuje kromě této databáze řada dalších databází, používaných na úrovni jednotlivých států.

Hofmanová¹⁰¹ charakterizuje systém VICAP jako on-line informační systém zaměřený na koordinaci a analýzu informací o vraždách, sexuálních útocích, pohřešovaných osobách, a neznámých lidských ostatcích. Cílem systému VICAP je dle Hofmanové usnadnit spolupráci vyšetřujících orgánů a poskytovat těmto orgánům podporu v jejich úsilí o dopadení a stíhání pachatelů násilných sériových trestných činů, a to zejména těch, které překračují hranice jurisdikce.

Od svého vzniku v roce 1985, předložily vyšetřující orgány systému VICAP k analýze více než 4000 případů a v současnosti je v této databázi obsaženo více než 84000 případů určených k porovnávání. Registrovanými uživateli systému je více než 4000 vyšetřovatelů a analytiků, které spojuje úsilí vytvořit silnou celostátní síť spolupracujících odborníků.¹⁰²

Významnou empirickou databankou je rovněž systém ViCLAS (Violent Crime Linkage Analysis System) neboli analytický systém spojování násilných trestných činů. Jedná se o databanku, kterou v 90. letech dvacátého století vyvinula kanadská policie za účelem efektivního a rychlého spojování souvisejících trestných činů v oblasti závažné násilné trestné činnosti. Královská kanadská jízdní policie (Royal Canadian Mounted Police) při vývoji tohoto systému využila nejen zkušenosti FBI s jejich systémem VICAP, ale i praktické zkušenosti policejních úřadů států Washington a Iowa.

¹⁰¹ HOFMANOVÁ, Jiřina. Psychologické profilování. *Kriminalistický sborník*. 2002, č. 3, s. 35-36.

¹⁰² FBI - Investigations & Operations Support. *Fbi* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.fbi.gov/about-us/cirg/investigations-and-operations-support>

Pojetí kanadského systému ViCLAS bylo stejně jako u americké databanky VICAP založeno na ideji, že u závažné násilné kriminality je nutné řádně zaznamenávat a ukládat informace o případech, u kterých existuje možnost, že se mohou v budoucnu opakovat, a které z určitého důvodu překračují rámec jednotlivých konkrétních případů, za účelem možného zjišťování spojitostí a vzájemných vztahů, a to nad rámec jednotlivých regionů. Na tomto základě poté odborní policejní analytici v systému zaznamenávají společné znaky a charakteristiky a zjišťují spojitosti mezi jednotlivými případy.

Ačkoli systém ViCLAS byl vyvinut později než americká databanka VICAP, je považován za databanku nejrozšířenější. Je to mu tak i z důvodu, že byl vytvořen jako moderní program, jehož programové nastavení umožňuje aplikaci i v dalších zemích. V současnosti je tento systém využíván kromě Kanady a některých států USA, také například v Německu, Francii, Belgii, Velké Británii, Nizozemí, Švédsku, Austrálii, na Novém Zélandu, Švýcarsku a v České republice.

Jedná se tedy o systém mezinárodní, kdy všechny státy využívají stejný dotazník. *„Kanadský koncept umožňuje využití databanky ViCLAS, aniž musí být použit určitý jazyk. Věty dat mají vždy stejnou formu, tj. je přizpůsobena povrchová plocha pro uživatele. Proto je možné mezinárodní nasazení systému ViCLAS bez větších doplňkových prací.“*¹⁰³ Rozšiřováním systému do dalších zemí se usiluje o snazší identifikaci nebezpečných recidivistů, kteří páchají trestnou činností na území více států.

Každý jednotlivý případ se eviduje na základě 168 standardizovaných otázek, přičemž komplexně vytvořený popis případu poté odráží vzorce chování známých i neznámých pachatelů závažné násilné kriminality. *„84% procent otázek je zaměřeno na kriminalistickou charakteristiku skutku, dotazník omezuje „lidovou tvořivost“ vyplňovatelů zdrojových formulářů ViCLAS, protože 106 otázek vyžaduje přesně danou formu odpovědi (ano/ne nebo výběr z daných možností).“*¹⁰⁴ Dotazník vyplněný vyšetřovatelem daného trestného činu se odešle do centra ViCLAS, v němž odborník – analytik tyto údaje zpracuje a vloží do databáze. Poté, co jsou údaje vneseny do centrální databáze, začíná teprve samotný proces analýzy. Nejprve analytici provedou

¹⁰³ HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 55-56.

¹⁰⁴ HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. 1. vydání. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. s. 279-281

výzkum, v němž hledají cokoliv o původu pachatele i oběti. Následně sestaví otázky, které zadají do programu ViCLAS a čekají, zda jim program vyhledá údaje vykazující spojitosti s vyšetřovaným trestným činem.¹⁰⁵ Struktura dotazníku však není neměnná, stále se vyvíjí v závislosti na rozvoji teoretických východisek behaviorální analýzy.

Do databanky se vkládají následující údaje: informace o pachateli; o oběti; o vztahu mezi pachatelem a obětí; o místech, kde došlo k trestnému činu; o poraněních a příčině smrti; o postupu pachatele při páčání činu; dále informace o použitých zbraních a předmětech a o použitých vozidlech.

V systému ViCLAS se v současnosti evidují údaje o:

- všech vyřešených a nevyřešených vraždách a pokusech o vraždu;
- všech vyřešených a nevyřešených sexuálních trestných činech nebo pokusech o ně, kromě sexuálních trestných činů spáchaných v rodině či v domácnosti, pokud tyto neobsahují specifické fyzické, sexuální či řečové chování;
- nezvěstných osobách, pokud se v těchto případech předpokládá násilný trestný čin;
- neidentifikovaných lidských ostatcích, pokud se v těchto případech předpokládá násilný trestný čin;
- všech únosech a pokusech o ně v případech, kdy únoscí nejsou rodiče;
- křivých obviněních ze sexuálních trestných činů či pokusů o vraždu;
- všech vyřešených či nevyřešených případech dětského lákání nebo o pokusech o ně;
- a o dalších případech bez ohledu na jejich podstatu, pokud vyšetřovatelé těchto trestných činů mají důvod věřit, že pachatel (známý i neznámý) může být odpovědný za jiné násilné trestné činy, nebo má potenciál je spáchat či je opakovat.¹⁰⁶

Horn¹⁰⁷ zastává názor, že „mimořádná hodnota systému ViCLAS pro policejní služebny spočívá v aktuálnosti, tj. že mohou co nejdříve během probíhajícího objasňování obdržet poznatky z databanky a tak objasňování podpořit. To však vyžaduje, aby případ byl včas po činu podchycen a v návaznosti podroben rešerši.“

¹⁰⁵ Violent Crime Linkage System (ViCLAS) - Royal Canadian Mounted Police. *Rcmp-grc* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.rcmp-grc.gc.ca/tops-opst/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>

¹⁰⁶ Violent Crime Linkage System (ViCLAS) - Royal Canadian Mounted Police. *Rcmp-grc* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.rcmp-grc.gc.ca/tops-opst/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>

¹⁰⁷ HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 56.

Vzhledem ke skutečnosti, že vyplnění dotazníků vyžaduje podrobné znalosti systému a rovněž nezanedbatelný čas, bezodkladné zprostředkování informací o spáchaném trestném činu se jeví jako problematické. Například v německém Bavorsku byla proto vyvinuta koncepce spočívající v zasílání kopie písemných materiálů k případu na bavorské centrální pracoviště ViCLAS. Tím policistům odpadá povinnost vyplňování dotazníků, kterou nezdávka považují za nepříjemnou přítěž. Tento koncept byl představen ostatním spolkovým zemím, které již vyjádřily zájem o jeho převzetí.

Kriminalisticko-kriminologické výzkumné oddělení Spolkového kriminálního úřadu (Bundeskriminalamt - BKA) započalo v 80. letech dvacátého století s výzkumem institutu psychologického profilování či analýzy případu (v německé oblasti se využívá pojem Fallanalyse) ve spojitosti s jeho potencionální využitelností v německých podmínkách. Tento výzkum se opíral především o výsledky fenomenologických studií zpracovaných Spolkovým kriminálním úřadem. V roce 1987 započala výzkumná skupina s prvními pokusy o zpracování analýzy případu a rovněž došlo k rozvoji diskuzí o možnosti využití psychologického profilování v policejní praxi. V roce 1998 pak byla zformována pracovní skupina řešící téma „postup analýzy případu a databáze ViCLAS“, zejména za účelem vyhodnocení otázky, které nové postupy analýzy případu mají být využívány v německé policejní praxi. Skupina se později usnesla na obsahu a podmínkách aplikace analýzy případů v praxi německé policie a od roku 2000 funguje v každé spolkové zemi Německa oddělení ViCLAS. Centrální oddělení pro celou Spolkovou republiku Německo, které je z hlediska organizační struktury součástí Spolkového kriminálního úřadu, sídlí ve Wiesbadenu.

V České republice se systém ViCLAS začal v praxi využívat poté, co byl na počátku roku 2008 vydán pokyn náměstka policejního prezidenta k provozování tohoto systému. Mezinárodní smlouva uzavřená mezi Kanadskou královskou jízdnicí policií a Policií České republiky zajišťuje jeho řádný provoz, který mimo jiné spočívá v důkladném ověřování vkládaných informací. Cesta k zahájení rutinního provozu systému ViCLAS v České republice však byla poměrně dlouhá a spletitá.

Hofmanová¹⁰⁸ ve svém odborném článku líčí historii systému ViCLAS a jeho zavádění v České republice. Dle autorky bylo Policii ČR již v roce 1998 Kanadskou královskou jízdnicí policií nabídnuto bezplatné využívání systému ViCLAS, avšak až

¹⁰⁸ HOFMANOVÁ, Jiřina. Analytická činnost v oblasti obecné kriminality v Policii ČR. *Kriminalistický sborník*. 2011, č. 3, s. 52-58.

rozkazem policejního prezidenta ze dne 16. 1. 2005 byl zahájen celorepublikový zkušební provoz daného analytického systému. Tento celorepublikový zkušební provoz navazoval na zkušební provoz systému, zahájený v Severomoravském kraji již k 15. 2. 2003.

Dne 6. 12. 2006 byl policejnímu prezidentovi předložen dokument obsahující zhodnocení zkušebního provozu systému ViCLAS. Jednotlivé kraje se v tomto dokumentu zaměřují na vyhodnocení úkolů zadaných rozkazem policejního prezidenta, které spočívaly zejména v zajištění odpovídající výpočetní techniky, proškolení zpracovatelů zdrojových formulářů, zajištění zpracování těchto zdrojových formulářů, zajištění výběru vhodných deliktů, zajištění vkládání údajů z formulářů do databáze ViCLAS a zajištění verifikace vkládaných dat. V závěru dokumentu jednotlivé kraje vyjadřují názor na zavedení rutinního provozu systému ViCLAS v České republice.

Z dokumentu vyplývá, že kladný postoj k zavedení rutinního provozu databáze ViCLAS zaujalo pět krajů (Jihomoravský kraj, Severomoravský kraj, Severočeský kraj, Jihočeský kraj a hlavní město Praha). Zásadní pozitivní přínos shledávají výše uvedené kraje v následujících vlastnostech systému:

- může přispět ke zkvalitnění ohledání místa činu a zejména výslechových úkonů,
- je považován za nástroj pro typování pachatelů nejzávažnějších deliktů,
- napomáhá odhalování recidivujících pachatelů,
- systém umožňuje skutečnou analýzu,
- vzhledem k předpokladu zvýšení migrace pachatelů sériové trestné činnosti v rámci začlenění ČR do schengenského prostoru se systém jeví jako efektivní,
- nutnost vyplňování zdrojových formulářů nutí kriminalisty zjišťovat všechny relevantní informace o případu a pořizovat o nich záznam,
- byly již získány první konkrétní výsledky využívání systému ViCLAS (v rámci Severomoravského kraje).

Pro rutinní zavedení systému ViCLAS se negativně vyjádřily tři kraje (Západočeský kraj, Středočeský kraj a Východočeský kraj). Západočeský kraj svoje negativní stanovisko nijak nezdůvodnil, argumenty ostatních dvou krajů shrnuji níže:

- Neúčelnost s ohledem na nápad
- Malá rozloha teritoria ČR
- Nízká efektivita využití systému

- Zatěžování zpracovatelů zdrojových formulářů
- Výpočetní technika
- Kritika informačního systému ViCLAS jako zahraničního systému
- Kritika tvrzení, že ViCLAS je jediný analytický systém v Policii ČR.

Hofmanová všechny výše specifikované kritické argumenty krajů odmítá a k jednotlivým bodům podává odborný výklad. Pro ilustraci uvádím podrobnější popis jednoho ze sporných bodů: neúčelnost s ohledem na nápad. Správa Středočeského kraje v hodnotícím dokumentu uvádí: *„S přihlédnutím k vysokému stupni objasňování kategorizované trestné činnosti, s ohledem na malou rozlohu teritoria ČR a vzhledem k dosavadní velmi nízké efektivitě využití doporučuji ukončit činnost IS ViCLAS.“* Správa Východočeského kraje se vyjadřuje v tomto smyslu: *„Z pohledu zpracovatelů i vedoucích funkcionářů SKPV SVčk a okresních ředitelství se jeví zahájení rutinního provozu systému ViCLAS jako nereálné, neefektivní a pro praxi s ohledem na nápad sledovaných věcí i neúčelné.“* Autorka výše uvedené argumenty krajů vyvrací a uvádí, že vysoký stupeň objasňování vražd a sexuálně motivovaných skutků není objektivním ukazatelem kvality dokazování v přípravném řízení. Vraždy spáchané v rodině, hospodské konflikty a další skutky, ve kterých je pachatel policii od počátku známý, se objasňují snáze. Pozornost je třeba věnovat těm objasněným skutkům, ve kterých pachatel vykazuje znaky charakteristické pro osobnost recidivujícího pachatele, a skutky neobjasněné. Hofmanová vyjadřuje názor, že právě v těchto případech vykazuje dokazování významné nedostatky a že při jejich objasňování nepostačují zaběhlé kriminalistické postupy, jež se za posledních 50 let nezměnily. Autorka zdůrazňuje skutečnost, že nekritizuje pokrok v kriminalisticko-technických disciplínách (DNA, odposlechy), ale pokrok v postupech kriminalistického objasňování skutku. Uvádí, že je obecně známa současná stoupající tendence počtu osvobozujících rozsudků obviněných pro nedostatky v přípravném řízení. Vzhledem k tomu, že násilná a sexuálně motivovaná trestná činnost patří v rámci obecné kriminality mezi nejzávažnější, jistě si zaslouží kvalitní práci policie. Autorka vyjadřuje přesvědčení, že menší nápad sexuálních skutků spáchaným brutálních nebo specifickým způsobem a nízké procento neobjasněných vražd či jejich pokusů umožňuje policii věnovat těmto skutkům maximální pozornost a uzavírá, že z výše popsanych důvodů nelze argumenty správy Středočeského a Východočeského kraje přijmout.

Vzhledem k tomu, že pro zavedení rutinního provozu informačního systému ViCLAS se vyslovilo 5 správců krajů, byly vypracovány návrhy na přijetí opatření týkajících se zejména prodloužení celorepublikového zkušebního provozu do 31. 12. 2007, přechodu ze zkušebního na ostrý provoz ke dni 1. 1. 2008 a dále opatření týkající se harmonogramu a obsahu školení behaviorální analýzy a koordinátorů databáze ViCLAS.

Rutinní provoz informačního systému ViCLAS v Policii ČR byl zahájen k 1. 1. 2008. V roce 2010 začala být využívána verze ViCLAS 4.0 zahrnující další funkce:

- IMAGING - porovnávání vložených fotografií obětí, pachatelů, místa činu, zranění oběti a dalších prvků trestného činu,
- a MAPPING – zobrazení zájmových míst na mapě k sestavování geografických profilů.

V Policii ČR je vyškoleno více jak 40 analytiků ViCLAS, jejichž úkolem je zajišťovat fungování informačního systému. Speciálně vyškolenými analytiky disponuje každé krajské ředitelství Policie ČR.

Dle Hofmanové¹⁰⁹ je v současnosti v systému ViCLAS vloženo na 4500 nejzávažnějších trestných činů, které se od roku 2000 vyskytly v České republice. „Praxe ukazuje, že i při počtu skutků vložených v rámci Policie ČR lze provádět ty nejsložitější analýzy k vyhledávání sériové trestné činnosti s kladným výsledkem. Je však nutno zdůraznit, že po každém vložení nového skutku do systému ViCLAS je nezbytné provádět analýzu a o výsledku neodkladně informovat vyšetřující útvar, aby systém ViCLAS neztratil svůj účel.“¹¹⁰

Skupiny behaviorálních analytiků a ViCLAS v Evropě založily neformální sdružení známé pod názvem Skupina evropských uživatelů ViCLAS a behaviorálních analytiků (European ViCLAS Users and Behavioural Analysts Group - EVUBAG). Toto neformální společenství se každoročně shromažďuje na pracovních jednáních a rovněž pořádá mezinárodní vědecké konference, jejichž náplní je především sjednocování postupů, rozvíjení behaviorální analýzy a předávání teoretických i praktických vědeckých poznatků. Na základě doporučení tohoto sdružení se rovněž vyvíjí struktura dotazníku systému ViCLAS.

¹⁰⁹ JANOUŠ, Vilém. Vraždy podle vzorce, unikátní systém loví zločince. *Deník.cz* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vrazdy-podle-vzorcu-unikatni-system-lovi-zlocince.html

¹¹⁰ HOFMANOVÁ, Jiřina. Analytická činnost v oblasti obecné kriminality v Policii ČR. *Kriminalistický sborník*. 2011, č. 3, s. 58.

„Pachatelé závažných trestných činů hranice mezi státy již dávno překročili. Je třeba, aby to udělali i policisté a spolupracovali s kolegy v zahraničí. Behaviorální analýza a ViCLAS je jednou z těchto možností.“¹¹¹

2. Využití psychologického profilování v praxi

2.1. Postup při vytváření profilu

Jelikož každý trestný čin je výsledkem lidského konání, jako každé lidské individuální konání je i konkrétní trestný čin nositelem znaků svého strůjce. Tyto znaky tvoří takzvaný modus operandi pachatele, tedy způsob provedení trestného činu. Modus operandi je v literatuře často označován jako pachatelův „rukopis“ či „podpis“ a chápe se jím odraz zvláštností pachatelova způsobu provedení činu. Základním úkolem profilujícího odborníka je tyto individuální stopy pachatele na místě činu zachytit, interpretovat a zhodnotit.

Pro oblast psychologického profilování platí, že zde neexistuje jednotná metodika postupu, která by se dala považovat za všeobecně závaznou a platnou. Obvykle profilující odborník využívá takzvaný eklektický přístup, spočívající ve využití všeho, co dle okolností konkrétního případu slibuje praktický úspěch. Profilující odborník *„sahá po různých koncepcích, teoriích i modelech lidského chování a prožívání s nadějí, že pasují na právě řešený případ. Přitom se pohybuje zejména na půdě kriminalistiky, kriminologie, psychologie, psychiatrie a také sociologie.“¹¹²*

Významným elementem psychologického profilování jsou bezesporu vlastní analytické postupy reprezentující samotné jádro dané metody. Jedná se o vlastní myšlenkové postupy aplikované při rekonstrukci případu. Převážná většina z analytických metod byla vytvořena v průběhu uplynulých dvaceti let, a to speciálně pro psychologické profilování. Mezi nejznámější z těchto metod analyzování se řadí „Crime Scene Analysis“ vyvinutá v rámci FBI.

Ačkoli jsou v současné době vypracovány specifické metody psychologického profilování, neznamená tato skutečnost, že se jedná o přísně logickou proceduru. Je

¹¹¹ HOFMANOVÁ, Jiřina. Trestný čin a možnosti jeho poznání. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 51.

¹¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 381.

faktem, že zdravý selský rozum, intuice, kreativita, fantazie a invence profilujícího odborníka stále hrají významnou úlohu v celém procesu.

Pinizzotto¹¹³ ve své studii shrnující poznatky o psychologickém profilování zformuloval tři obecné kroky postupu této metody:

1. Zjištění, JAK byl čin spáchán, CO se stalo (rekonstrukce průběhu deliktu).
2. Určení, PROČ byl čin spáchán (zjištění pravděpodobné motivace pachatele).
3. Odhad, KDO čin spáchal (samotné vypracování psychologického profilu pachatele na základě dvou předchozích kroků).

Profilující odborník hodnotí a analyzuje veškeré dostupné informace o daném případě za účelem získání co nejvýstižnějších a nejdetailnějších odpovědí na výše uvedené otázky, a to v pořadí JAK – PROČ – KDO.

Vlastní postup psychologického profilování tedy odpovídá specifickému časovému i obsahovému uspořádání. Zcela primární činností profilujícího odborníka je obeznámení se s dosavadními výsledky vyšetřování činu. Po důsledném prostudování vyšetřovací spisové dokumentace si profilující odborník vytváří model chování pachatele, přičemž je nezbytné, aby tento odpovídal nashromážděným poznatkům a důkazům. Na tomto místě je vhodné zdůraznit, že profilující odborník by neměl být ovlivnitelný předběžnými vyšetřovacími verzemi, které jsou často obsaženy ve spise, a neměl by je vnímat jako naprosto spolehlivé a nesporné. Je tomu tak především proto, že stopy na místě činu lze často vykládat více způsoby, a navíc nesourodost může být rovněž následkem nekvalitně vedeného vyšetřování, či jeho nekompetentním průběhem. Pro psychologické profilování je nezbytné zajištění komplexního materiálu o případu, zejména je nezbytné opatřit informace o místě činu a jeho širším okolí, detailní informace o oběti, poznatky získané na základě výpovědí svědků a informace o pravděpodobném průběhu událostí.

Prvním krokem metody psychologického profilování je tedy vytvoření modelu pachatelova chování na základě nashromážděných důkazů. Tento model by měl zahrnovat jak fázi chování pachatele před deliktem, v jeho průběhu, tak i po jeho spáchání. Kriminální chování pachatele je započato útokem na oběť, pokračuje přesunutím oběti na místo vhodné pro další kriminální působení pachatele, následuje vlastní nakládání s obětí a proces je zakončen dokonáním trestného činu, tedy například

¹¹³ PINIZZOTTO, Anthony Joseph. Forensic psychology: Criminal personality profilig. *Journal of Police Science and Administration*. 1984, č. 12, s. 32-40.

usmrcením či znásilněním oběti. Jak jsem uvedla výše, podstatné je rovněž postdeliktní chování pachatele, které zahrnuje například zakrývání stop či snahu o ztížení identifikace oběti.

Zdrojem informací potřebných pro zodpovězení první otázky - JAK byl čin spáchán - je zejména analýza místa činu. Pojem místa činu je často chápán zjednodušeně jako místo nálezu oběti, eventuálně místo, na kterém se trestný čin odehrál v případech, které nekončí usmrcením oběti. Anglosaská odborná literatura používá dle Gillernové, Boukalové a kol.¹¹⁴ pojem „scéna deliktu“, který místo činu chápe v širším smyslu, a rozlišuje následující pojmy:

- místo prvního kontaktu pachatele s obětí,
- místo útoku,
- místo činu v úzkém slova smyslu,
- místo odložení nebo nálezu oběti – místo kde pachatel zanechá tělo oběti či živou oběť opustí.

Turvey¹¹⁵ dále zavádí termín „přechodná scéna“, který označuje každé místo mezi místem činu v úzkém smyslu a místem odložení oběti, tedy například dopravní prostředek sloužící k přepravě oběti a podobně. Je zřejmé, že ne vždy se podaří určit všechna výše uvedená místa, mnohdy se podaří zjistit pouze místo činu v úzkém slova smyslu. Právě tam se však nachází největší množství důkazů, na jejichž základě se později vypracovává samotný psychologický profil.

Scéna deliktu zahrnuje mnoho prvků, mezi ty nejvýznamnější řadí Gillernová, Boukalová a kol.¹¹⁶ následující:

- Poloha těla

Podstatné je písemné i fotografické zdokumentování polohy těla v době jeho nálezu. Později může vlivem ohledání těla či odlišné manipulace dojít k nezvratným změnám, proto by se měl profilující odborník přesvědčit, že dostupné materiály zachycují tělo v poloze, v jaké ji pachatel na místě zanechal předtím, než začne z polohy těla oběti vyvozovat jakékoli závěry.

- Stav těla

¹¹⁴ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 92.

¹¹⁵ Cit. podle GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 92.

¹¹⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 93-95.

Pro psychologické profilování je nezbytné znát nejen polohu těla oběti, ale i jeho stav, především pak stav oděvu oběti. Zásadní význam má skutečnost, zda je tělo vyslečeno zcela, částečně či zda pachatel s oblečením v průběhu kriminální aktivity určitým způsobem nakládal (například rituální aktivity pachatele). Je rovněž podstatné zjistit, zda poškození oděvu odpovídá ranám na těle oběti.

- Množství a povaha zranění

Prvotní ohledání těla soudním lékařem poskytne základní obraz o činnosti pachatele na místě činu. Pro vytvoření detailnější představy a nakládání pachatele s obětí je však vhodné vyhotovit podrobný soudně lékařský posudek.

- Přítomnost a lokalizace ostatních stop

V rámci metody psychologického profilování hrají významnou úlohu zejména trasologické stopy naznačující mobilitu pachatele. Důležité jsou taktéž stopy biologického charakteru, především pak stopy krevní, z nichž je možné vytvořit si představu o pohybech oběti a pachatele na místě činu a jejich vzájemné poloze. Pokud se na místě činu neobjevují žádné daktyloskopické stopy, lze vyvodit závěr, že se pachatel na čin předem připravil, ovšem může to také znamenat pouze nekvalitně provedené ohledání místa činu.

- Okolí místa činu

Pro profilujícího odborníka je znalost okolí místa činu zásadní, jelikož je zdrojem mnoha informací. Díky znalosti okolí místa činu lze zhodnotit míru rizika, které pachatel podstoupil, je možné stanovit přístupové a únikové trasy pachatele či posoudit stupeň pachatelových znalostí terénu. Pro utvoření komplexní představy o okolí místa činu je jistě vhodné, aby jej profilující expert navštívil.

Součástí analýzy místa činu jsou nejen prostorové, ale i časové elementy chování pachatele. Z toho vyplývá, že profilující odborník se musí zabývat rovněž dobou spáchání trestného činu, tedy datem, časem i určením dne v týdnu. Význam má výše uvedené zejména při vyšetřování sériové trestné činnosti, kdy může přehled o dobách spáchání trestných činů napomoci vytvoření časového vzorce pachatele. Ten má poté význam při určení míry mobility pachatele, při odhadu profesních charakteristik, věku či aktuálního stavu.

Jak jsem již uvedla výše, cílem analýzy místa činu je vytvoření modelu kriminálního chování pachatele. „*Model, který co možná nejjednodušeji a beze zbytku vysvětluje*

*podobu místa činu a shromážděné důkazy. Model konkrétního kriminálního chování pachatele vysvětluje nejen jeho jednání na místě činu, nýbrž i způsob vytipování vhodné oběti, způsob přístupu k ní (útok), metodu získání kontroly a následné aktivity pachatele po spáchání deliktu.*¹¹⁷

Vedle analýzy místa činu z hlediska prostorového i časového patří dle Gillernové, Boukalové a kol.¹¹⁸ mezi hlavní zdroje poznatků o modu operandi pachatele:

- Soudně lékařský posudek a protokol o pitvě

Soudně lékařský posudek obsahující soupis všech zranění oběti včetně mechanismu jejich vzniku a odhadu doby jejich vzniku je velmi podstatná součást spisové dokumentace. Analýza počtu a směru ran zasazených oběti podává informace o psychickém stavu pachatele v době útoku. Významné jsou rovněž informace o nálezu spermatu v těle oběti a výsledky toxikologických testů. Informativní charakter mají též drobná poranění na obličeji či jiných částech těla oběti, která ukazují na rány rukou či určitým předmětem. Je příhodné k soudně lékařskému posudku a pitevnímu protokolu připojit poznatky získané z neformálního rozhovoru se soudním lékařem. Důvodem je především skutečnost, že soudně lékařský posudek obsahuje pouze nesporné údaje, tedy takové, které je znalec – soudní lékař schopen obhájit při soudním jednání. Avšak zkušený soudní lékař má k dispozici i ne zcela nesporné informace založené například na profesní intuici či dlouholeté zkušenosti. Tyto informace, přestože nejsou zahrnuty v soudně lékařském posudku, mohou být pro kriminalisty vyšetřující případ velmi cenné.

- Detailní informace o oběti

Vzhledem k tomu, že oběť představuje jednoho ze dvou nejdůležitějších účastníků trestného činu, profilující odborník ji věnuje v procesu psychologického profilování značnou pozornost. V případech, kdy je pachatel na počátku vyšetřování neznámý, je oběť vedle místa činu jediným zdrojem informací pro vyšetřování. Shromážděním poznatků o vlastnostech oběti, o jejích majetkových poměrech a stycích s jinými lidmi se utvoří bohatá informační báze, na jejímž základě je možné vytyčit vyšetřovací verze o samotném pachateli.

¹¹⁷ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 100.

¹¹⁸ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 80-82.

Profilující expert postupuje při vyhodnocování informací nezbytných k vytvoření psychologického profilu v obdobném pořadí jako kriminalista zajišťující a shromažďující poznatky o oběti. Zásadní je určení identity oběti; následuje zjištění věku oběti a jejích fyzických charakteristik; analýza případné kriminální kariéry či předchozí viktimizace oběti; zjištění životního stylu oběti; jejích zájmů a aktivit; profese; zdravotní a psychického stavu a také určení jejích posledních aktivit před útokem. Výše uvedené poznatky o oběti usnadní kriminalistovi vymezit okruh podezřelých osob nebo jej alespoň zčásti omezit.

- Výpovědi svědků

Zdrojem informací jsou rovněž protokoly výslechů svědků, které detailně zaznamenávají jejich výpovědi o domnělém pachateli, ale zejména o oběti. Podstatné jsou údaje specifikované v předchozím bodě – tedy informace o životním stylu oběti, o jejích zájmech, o posledních aktivitách před útokem a další. Touto formou získané poznatky mohou být základem pro utvoření představy o způsobu, jakým si pachatel oběti vybírá, o preferovaných typech obětí a podobně.

Dle Porady a kol.¹¹⁹ jsou pro úspěšné uplatnění metody psychologického profilování nezbytné „*informace ze souboru kriminologických a kriminalistických poznatků (zobecnění) získaných předcházejícími analýzami většího počtu podobných trestných činů a znalosti o psychologických, sociálních, demografických, somatických atd. charakteristikách osobnosti jejich pachatelů.*“ Porada a kol. dále uvádějí příklady zobecněných poznatků získaných z dlouholeté praxe psychologického profilování ve Spojených státech amerických. Dle mého názoru nejzajímavější ukázky z daného výčtu představuji níže:

- „*obecně platí, že přímý brutální útok na obličej oběti znamená, že pachatel oběť znal. Čím je útok brutálnější, tím bývá vrah bližší;*
- *když se na místě činu, např. vraždy, nachází nějaký velmi čistý prvek, např. od krvavých skvrn starostlivě vyčištěná koupelnová vana, velmi pravděpodobně to znamená, že vrah byl před méně než šesti měsíci propuštěn z nějakého psychiatrického zařízení;*

¹¹⁹ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika*. 1. vydání. Brno: CERM, akademické nakladatelství s.r.o., 2001, s. 48.

- *když pachatel přemístí tělo tak, aby mohlo být snadno nalezeno, může to prozrazovat, že s mrtvým nějakým způsobem cítí. Nechce ho nechat napospas klimatickým podmínkám. Přeje si, aby oběť byla nalezena a řádně pohřbena.*¹²⁰

Druhým krokem v procesu psychologického profilování je nalezení odpovědi na otázku, PROČ byl delikt spáchán. Profilující odborník v rámci této fáze usuzuje ze získaných poznatků a údajů na pravděpodobnou motivaci pachatele. Vzhledem k tomu, že motivační faktory určující chování pachatele jsem podrobně rozebrala v kapitole 1.6.3. Výklad motivačního pozadí, na tomto místě pouze stručně shrnu podstatu věci. Druhý krok metody psychologického profilování spočívá v přechodu od popisu vnějšího chování k analýze vnitřního prožívání pachatele. Z poznatků získaných v rámci prvního kroku lze vyvodit určité pohnutky, které vytváří motivační strukturu kriminálního aktu. Spojením jednotlivých podnětů je rekonstruována pravděpodobná motivace pachatele, která objasňuje vnitřní puzení ke kriminálnímu jednání a rovněž pocity a prožívání pachatele v průběhu páchaní trestného činu.

Třetí a závěrečnou etapou psychologického profilování je sestavení vlastního psychologického profilu za účelem zodpovězení otázky, KDO spáchal trestný čin. Na základě poznatků shromážděných v předchozích dvou krocích profilující odborník shrnuje pravděpodobné charakteristiky osobnosti pachatele a vytváří tak komplexní obraz o jeho psychologickém založení. Je nezbytné zdůraznit, že při zpracování psychologického profilu musí profilující odborník vycházet z celého způsobu spáchání trestného činu, všech dostupných informací o oběti získaných z výslechnů svědků, z pitevního protokolu, jakož i generalizace zkušeností z obdobných již vyřešených případů a nelze usuzovat na charakteristiky pravděpodobného pachatele pouze z jednoho znaku. Pokud nejsou využity všechny získané informace, psychologické profilování nemůže plnit svůj primární účel, a tedy napomoci vyšetřovatelům v odhalení pachatele.

K tomu, aby měl psychologický profil význam ve svém praktickém uplatnění, je nutné, aby obsahoval takové psychologické znaky a charakteristiky osobnosti pachatele, které lze snadno postřehnout, které jsou specifické a nápadné a které se výrazným způsobem projevují v jeho životě. *“Proto např. závěr o tom, že pravděpodobný pachatel je introvertní psychopat s pocity méněcennosti, je pro praktické pátrání málo*

¹²⁰ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika*. 1. vydání. Brno: CERM, akademické nakladatelství s.r.o., 2001, s. 48.

*užitečný, protože osobu s takovými vlastnostmi nelze bez odborného vyšetření vyčlenit z okruhu podezřelých osob. K takové charakteristice by bylo třeba dodat, jak by se tyto vlastnosti měly projevit v běžném chování. Značnou vypovídající hodnotu mají naproti tomu takové charakteristiky, jako je výstřednost, výbušnost, nutkavé tendence, automatismy v chování, protože jde o dobře pozorovatelné rysy.*¹²¹ Dle Netíka a Neumanna¹²² by informace poskytované profilujícím odborníkem o pravděpodobném pachateli měly být rutinně zjistitelné bez speciálních technik, jejichž užití vyžaduje psychologickou či psychiatrickou erudici. Porada a kol.¹²³ dodávají, že psychologický profil by měl pachatele popisovat tak, jak by ho popsala osoba, která jej dobře zná.

Vyhlídalová¹²⁴ sestavila výčet informací a údajů, které by měl obsahovat psychologický profil neznámého pachatele:

- věk
- pohlaví
- rasa
- rodinný stav
- inteligence a stupeň vzdělání
- životní styl, sociální původ a sociální přizpůsobení
- charakteristika osobnosti
- vzhled a upravenost
- chování
- emocionální přizpůsobení
- stupeň mentální nevyrovnanosti
- patologické charakteristiky chování
- zaměstnání (i dřívější), povolání, přizpůsobivost, pracovní návyky
- bydliště ve vztahu k místu činu
- sociálně ekonomické postavení
- sexuální přizpůsobení, druh sexuální perverze či narušení
- motiv

¹²¹ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 63.

¹²² NETÍK, Karel, NEUMANN, Jan. Metoda psychologického profilování pachatele: příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 75.

¹²³ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika*. 1. vydání. Brno: CERM, akademické nakladatelství s.r.o., 2001, s. 47.

¹²⁴ VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 70.

- odhad, zda se podobného činu mohl pachatel dopustit již dříve
- pravděpodobnost opakování podobného trestného činu
- pravděpodobnost, že pachatel byl již trestán

Vypracování takto detailního profilu pachatele, obsahujícího všechny výše specifikované údaje, je však v praxi téměř nerealizovatelné. Tato skutečnost vyplývá již z postavení psychologického profilování jakožto metody pomocné a doplňující obvyklé kriminalistické postupy.

Jak jsem již uvedla v předchozím textu a jak je rovněž zřejmé z výše uvedeného výčtu informací o neznámém pachateli, označení psychologický profil není zcela přiléhavé. Profil neznámého pachatele by měl zahrnovat údaje přesahující rámec informací z oblasti psychologie a obsahovat rovněž údaje charakterizující pachatele po stránce sociální a fyzické.

Výsledný profil vedle pravděpodobných psychologických znaků pachatele může obsahovat také doporučení směřovaná vyšetřovatelům, týkající se přístupu k pachateli při jeho vyšetřování, například vedení výslechu či dotazování. Po obeznámení vyšetřovatelů daného případu se zpracovaným psychologickým profilem neznámého pachatele dochází k upřesňování vyšetřovacích verzí, porovnávání psychologických znaků pravděpodobného pachatele dle profilu s okruhem podezřelých osob, a dle výsledků těchto činností se navrhuje další postup vyšetřování. Profilující odborník však zastává důležitou úlohu i po odevzdání vypracovaného psychologického profilu. Pokud se objeví v řešeném případě nové skutečnosti či dojde ke změně okolností, psychologický profil je nutné prověřit a případně modifikovat. S psychologickým profilem se dále pracuje v případech, kdy se nedaří pachatele určit, a naopak v situacích, kdy je pachatel již dopaden. V případě posledně jmenovaném se ověřuje zejména platnost profilu, tedy v jaké míře se psychologický profil shodoval se skutečným pachatelem.

Ačkoli je tato práce zaměřena na analýzu profilu neznámého pachatele, který je považován za nejuplatňovanější v praxi, je dle mého názoru vhodné upozornit na další využívané druhy profilů. Metodu psychologického profilování je možné aplikovat i v jiných rozličných situacích, například při vyšetřování údajné společné partnerské sebevraždy, za účelem zjištění, zda v daném případě došlo opravdu k sebevraždě obou osob, či se jedná o vraždu a následný vrahův pokus o sebevraždu. Další možností

využití psychologického profilu je takzvané proaktivní profilování, které nalézá uplatnění ve dvou oblastech. Jednou z těchto oblastí je odhad pravděpodobných reakcí pachatele na postup vyšetřujících činitelů při zadržení pachatele či v případě únosů osob a braní rukojmí při jejich osvobození a s tím spojené doporučení vhodných strategií. Primárním důvodem vypracovávání takovýchto profilů je snaha o snížení rizik spojených s určitým policejním postupem, a to především snaha o minimalizaci ztrát na životech. Druhým specifickým okruhem proaktivního profilování je využití psychologického profilu s úmyslem přimět neznámého pachatele prostřednictvím médií k reakci vedoucí k jeho odhalení a dopadení. Jde o určitou provokaci pachatele, jenž sleduje svůj případ v hromadných sdělovacích prostředcích, aby projevil určitou aktivitu a sdělil informace způsobilé napomoci dalšímu postupu ve vyšetřování.

Za zvláštní druh profilu lze považovat také geografický profil, který je využíván v případech sériových trestných činů za účelem zmapování pachatelova „revíru“. Geografické profilování je vyšetřovací metodou, jejímž cílem je na základě analýzy míst činu odvodit pravděpodobné místo pobytu pachatele. „*V rámci tohoto typu profilu je zjišťována vzájemná souvislost mezi různými místy činu u jednotlivých deliktů série a pak sestavena topografická mapa, podobná reliéfní mapě horstva, jež určí pravděpodobnost lokalizace různých bodů z hlediska polohy pachatelova bydliště a možného příštího útoku.*“¹²⁵ Od psychologického profilování, které sestavuje psychologický profil pachatele na základě analýzy místa činu a způsobu spáchání trestného činu, se geografické profilování liší tím, že těžištěm jeho zájmu je lokalita a propojení mezi lokalitami.

2.1.1. FBI model

FBI začala jako první koncem 70. let dvacátého století vyvíjet program kriminálních vyšetřovacích analýz. Tento program se rozvíjel v několika etapách od neoficiálních analýz, přes psychologické kriminální kategorie po soudobý oficiální program kriminální vyšetřovací analýzy: CIA (criminal investigative analysis). Jedná se o metodu zaměřenou zejména na analýzu scény deliktu. Metoda kriminální vyšetřovací analýzy byla ze začátku využívána pouze agenty FBI, později od 90. let dvacátého století se metoda rozšířila mezi vyšetřovatele z ostatních zemí, zejména do Kanady,

¹²⁵ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 85.

Velké Británie, Německa a Rakouska. Avšak některé ze zemí Evropy nahlížely na tuto novou metodu poněkud skepticky, zejména z důvodu značně odlišné sociokulturní situace v Americe a Evropě. Aplikovatelnost uvedené metody byla podrobně řešena na mnoha mezinárodních konferencích policejních odborníků a vyšetřovatelů a rovněž byla v Rakousku podrobena analýze. Teprve poté byla metoda kriminální vyšetřovací analýzy coby vhodný postup doporučena pro evropské země (základní schéma analýzy případu viz Příloha č. 4). Policisté, disponující bohatými zkušenostmi vyšetřovatelů a pedagogickým zázemím, se stali analytiky, procházejícími velmi náročným výcvikem, a kvalita jejich práce je pravidelně kontrolována a vyhodnocována. Na počátku metody psychologického profilování využívali profilující experti informace o scéně deliktu spíše intuitivním způsobem. Získané podklady hodnotil odborník podle kritérií, která si sám určil a údaje, z nichž usuzoval na charakteristiky pachatele, závisely na jeho zkušenostech, znalostech teoretických východisek, vnímavosti a svědomitosti. Díky postupnému nabývání zkušeností byly časem vypořádány určité zákonitosti a vytvořena jistá pravidla pro detailní prozkoumání scény deliktu. Tato pravidla jsou označována jako FBI-model a charakterizují postupy důkladné analýzy scény deliktu, speciálně vytvořené pro účely metody psychologického profilování. Při zkoumání a hodnocení scény deliktu dle FBI-modelu pozornost směřuje k následujícím 7 hlediskům¹²⁶:

1. Druh vraždy a vražedný styl

Centrum analýzy násilných trestných činů (National Center for the Analysis of Violent Crime) na základě rozdílů mezi počtem obětí a místy činu rozlišuje následující typy vrahů:

- masového vraha (čtyři a více obětí v rámci jedné události),
- vraha na vražedné túře (mnoho obětí v jednom sledu za sebou na různých místech),
- sériového vraha (mnoho obětí při několika různých událostech).

Dle Porady a kol.¹²⁷ existuje mezi výše uvedenými typy vrahů mnoho rozdílů. Masový vrah a rovněž vrah na vražedné túře se ve velké většině případů o totožnost oběti nezajímají, naopak sériový vrah si své oběti vybírá. Sériový vrah se diferencuje

¹²⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVINKA, František. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost. *Kriminalistika*. 1995, č. 1, s. 22-23.

¹²⁷ PORADA, Viktor. Fenomén zvaný „sériový vrah“. *KRIMInalistická společnost*, 1995, č. 1, s. 9-10.

především svou chorobnou chutí zabíjet, čímž se liší od vrahů z vášně, kteří zabijí obvykle jen jednou. Sérioví vrazi vraždí opakovaně, alespoň třikrát, a to bez jasné osobní vazby k obětem a bez zřejmého srozumitelného motivu. Sérioví vrazi se od dalších dvou typů liší také tím, že mezi jednotlivými vraždami prožívají fázi ochlazení trvající několik dnů, ale i měsíců, a teprve poté páchají další čin.

2. Primární úmysl vraha

Toto hledisko zahrnuje orientační odhad motivačního pozadí činu. Rozlišují se zejména následující druhy primárních motivů:

- obohacení, peníze;
- emocionální pohnutky;
- rodinné rozepře;
- sebeobrana;
- náboženské, kultovní a fanatické pohnutky;
- psychotické ataky;
- sadistické motivy.

3. Riziko oběti

Tento pojem vyjadřuje stupeň pravděpodobnosti, že se daný jedinec v důsledku způsobu svého života, profese či zvláštních charakteristik osobnosti stane obětí trestného činu. Rozlišují se tři stupně rizika a to nízký, střední a vysoký. Pachatelé vyhledávají zejména oběti s vysokým stupněm rizika, které se jeví jako lehce dostupné. Mezi vysoce viktinní oběti se řadí například prostitutky, stopaři či alkoholici.

4. Riziko pachatele

Hodnotí se obdobně jako u oběti. Jestliže dojde k situaci, kdy pachatel zaútočí na oběť s nízkým stupněm rizika za silně rizikových okolností (například odláká dítě z hlídaného hřiště či školy), svědčí tyto skutečnosti o:

- stresu, ve kterém jedná pachatel;
- víře pachatele, že nemůže být přistižen či zadržen;
- míře vzrušení (aktivace), kterou pachatel potřebuje, aby mohl spáchat čin.

5. Vystupňování činu (eskalační faktor)

Toto hledisko se zabývá posouzením posloupnosti a průběhu jednotlivých aktivit, kterých se pachatel dopustil v průběhu páchaní trestného činu. Dané hledisko umožňuje odhadnout kriminální potenciál pachatele a tedy i pravděpodobnost páchaní další trestné činnosti. Pozvolné stupňování agresivního jednání během trestného činu značí velký kriminální potenciál.

6. Časové faktory

Pro zpracování psychologického profilu pachatele je také podstatné zjištění časových úseků, které pachatel potřeboval k provedení činu:

- a k tomu, aby zabil oběť,
- k tomu, aby uskutečnil dodatečné aktivity na těle oběti,
- k tomu, aby mrtvé tělo ukryl.

Užitečné informace o odhadovaném životním stylu neznámého pachatele a o jeho povolání lze vyvozovat i z toho, zda trestnou činnost páchá ve dne či v noci.

7. Místní faktory

Mezi údaje nezbytné pro psychologické profilování pachatele patří rovněž informace o tom:

- kde se pachatel poprvé přiblížil ke své oběti,
- kde k činu došlo,
- zda místo činu a místo nálezů mrtvol jsou identická,
- zda pachatel tělo oběti někam přemístil.

Takto důkladně zpracovaná analýza scény deliktu a ostatních informací a dat o spáchaném trestném činu je podkladem pro detailní rekonstrukci průběhu činu zahrnující pravděpodobnou posloupnost chování pachatele a chování oběti a následné zhotovení psychologického profilu neznámého pachatele.

2.1.2. Profil pachatele podle modelu FBI v praxi

Jako ukázkou využití FBI modelu v praxi jsem zvolila případ psychologického profilování, jenž popisuje ve svém odborném článku Protivínský¹²⁸ a rovněž jej zmiňuje Čírtková a Červinka¹²⁹:

¹²⁸ PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele (ze zkušeností policíí západních zemí). *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 6, s. 270-271.

¹²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVINKA, František. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost. *Kriminalistika*. 1995, č. 1, s. 23-25.

„Na rovné střeše činžovního domu bylo nalezeno nahé tělo 26leté ženy, která byla uškrcena, měla zlomený nos a čelist, stopy kousnutí na stehnech a krevní podlitiny na těle. Pachatel jí odřízl prsní bradavky a položil je na hrudník, kalhotky přetáhl přes obličej a punčochami svázal ruce. Do pochvy měla vraženy různé předměty a v ochlupení zasunut hřeben. Na těle měla inkoustem napsány různé nápisy, např. na stehně „Vy mě nemůžete zastavit“. Náušnice položil pachatel symetricky po obou stranách hlavy, přívěšek z krku oběti si pachatel zřejmě odnesl. V pochvě nebyl zjištěn ejakulát, ale na těle oběti ano. Pachatel zřejmě stál nad tělem oběti a masturboval. Oběť byla pravděpodobně napadena na schodišti a nahoru dovedena.

Z těchto zjištěných faktů bylo vyvozeno:

Styl deliktu: Jednalo se o spontánní vraždu, pachatel byl motivován sexuálně.

Riziko oběti: Žena byla velmi malá, měla tělesný defekt (lehké poranění páteře), žila v ústraní, nebyla pohledná, nebyla s to bránit se pachateli. Z hlediska svého povolání, vzhledu a životního stylu měla žena nepatrné riziko, že se stane obětí násilného činu. V okolí nebyly podobné činy spáchány.

Riziko pachatele: Bylo vysoké, protože čin byl spáchán za jasného denního světla a jiné osoby mohly pachatele snadno vidět.

Eskalační faktor: Nebyl zjištěn.

Čas činu: Spáchání činu trvalo velmi dlouho, což zvyšovalo riziko pachatele.

Místo činu: Pachatel se zřejmě cítil v tomto prostředí bezpečně. Je možno se domnívat, že zde dříve byl a věděl, že jeho čin v tuto dobu nebude rušen.

Byl sestaven tento profil pachatele:

Muž – běloch (většinou mívá oběť stejnou barvu pleti jako pachatel), ve věku 25 - 35 roků, průměrné inteligence, s nedokončenou střední školou, nevoják, pravděpodobně nezaměstnaný dělník. Čin spáchal bez ovlivnění alkoholem nebo drogou (čin byl spáchán totiž brzy ráno). Má nějaké obtíže v osobních vztazích k ženám. Je sexuálně nezkušený, nebyl ženat, vlastní pornografii, má sadistické sklony, nahrazuje sexuální styk masturbací, svou agresivitu kontroluje, jeho vztek nebo nenávisť vůči ženám je zřejmá, ale není motivována tím, že by byl jimi odmítán, nýbrž spíše morbidní, chorobnou zvědavostí.

Pachatel byl na místě činu v 6.30 hod. ráno. Mohl být zaměstnancem v činžovním domě nebo v něm bydlet nebo sem přijít v souvislosti se svým povoláním.

Pachatel nejdříve uvedl ženu do stavu bezvědomí, aby nemohla volat o pomoc.

Jeho sexuální, sadistické jednání na mrtvém těle oběti svědčí o zvrácenosti i o jeho psychické poruše již v dřívějších letech.

Situace na místě činu svědčí o tom, že pachatel neprožívá pocit viny. Zanechal oběť v provokující ponižující poloze. Nápisem na těle oběti vyzývá policii a naznačuje, že by mohl vraždit dále.

Sestavený profil obsahoval také doporučení pro objasňování případu, např. že pachatel ví, že dříve či později bude policií dotazován, protože v daném domě či okolí buď pracuje, nebo bydlí. Může se též snažit získat informace o stavu vyšetřování nebo navázat kontakt s rodinou oběti.“

Poté, co vyšetřovatelé obdrželi a prostudovali vypracovaný psychologický profil neznámého pachatele, rozhodli se vycházet z poznatku, že pachatel se před vraždou objevoval v domě. Policie se od počátku vyšetřování snažila vytvořit komplexní seznam osob, které se v domě pohybovaly, a po seznámení s profilem se rozhodla tento seznam znovu projít a důkladně prověřit. Brzy se jejich pozornost zaměřila na muže, který měl vlastnosti nápadně shodné s těmi uvedenými ve vypracovaném profilu. Jednalo se o třicetiletého bělocha, osamoceně žijícího nezaměstnaného herce. Tento muž nebyl nikdy ženatý, neměl přítelkyni a při jednání s ženami byl velmi nejistý. Ve škole se potýkal s problémy a vzdělávání přerušil, nebyl na vojně. V domě, kde byla spáchána vražda, žil jeho otec, kterého občas navštěvoval. Následným vyšetřováním bylo zjištěno, že v době vyšetřování uvedeného činu byl podezřelý pacientem psychiatrické kliniky a v kritický den se bez dovolení z kliniky vzdálil. Trpěl depresemi a několikrát se pokusil o sebevraždu. Později při domovní prohlídce byla v jeho bytě nalezena pornografická sbírka. Po zatčení vytrvale popíral vinu, avšak byl usvědčen díky otiskům jeho chrupu na těle oběti. Byl shledán vinným a odsouzen za vraždu se znaky mrzačení oběti, aniž by se k činu kdy doznal.

2.1.3. Model OFA¹³⁰

Jak jsem již uvedla výše v závěru kapitoly 1.7. pojednávající o databázích, analýzou případu jakožto potencionálním vyšetřovacím prostředkem se v Německu začali vážně zabývat na půdě Spolkového kriminálního úřadu počátkem 80. let dvacátého století. Na

¹³⁰Operative Fallanalyse (OFA). Bka [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: http://www.bka.de/nn_218558/DE/ThemenABisZ/OperativeFallanalyse/operativeFallanalyse__node.html?__nnn=true

německém území jsou policejní záležitosti v pravomoci jednotlivých spolkových zemí a na území každé z těchto spolkových zemí funguje samostatný úřad státní kriminální policie. Pravomocí vyšetřovat kriminální případy disponují úřady místní policie. A všechny tyto úřady kriminální policie spolkových zemí Německa od roku 1999 zahrnují jednotky behaviorální analýzy – skupiny OFA. (Německý koncept operativní případové analýzy viz Příloha č. 5).

Vývoj a odbornou činnost jednotek behaviorální analýzy ilustruje Horn¹³¹ na bavorské skupině OFA, z jejichž zkušeností vyplývá, že počáteční skepsi policejních oddělení zpracovávajících případové analýzy nahradily názory považující tuto metodu za smysluplnou a efektivní v rámci vyšetřování závažné trestné činnosti. V Bavorsku se operativní analýzou případu zabývají již od roku 1996, kdy byl na půdě Policejního prezidia Mnichov zahájen pilotní projekt „Analýza místa činu – sestavování profilu pachatele“. Základním záměrem tohoto projektu bylo vytvoření nabídky podpory jednotlivým policejním oddělením při vyšetřování závažné trestné činnosti. Tato podpora měla spočívat v interpretaci a vyhodnocení chování pachatele a následné využití touto formou získaných poznatků o průběhu činu, motivaci a osobnosti pachatele v dalším vyšetřování případu. Pilotní projekt byl vyhodnocen kladně a dne 1. 1. 2000 byl založen komisariát 115 – Operativní analýza případu Bavorsko. Zapojení bavorské jednotky operativní analýzy případu do zvláštních vyšetřovacích komisí a využití služeb tohoto pracoviště i mimo území Bavorska svědčí o značném zájmu o služby operativní případové analýzy. V zájmu poskytování kvalitní podpory bylo nutné začlenit do práce bavorské skupiny interdisciplinární přístup, který je pro metodu analýzy případu nezbytný. Z toho důvodu došlo k zefektivnění spolupráce bavorské jednotky s Ústřední psychologickou službou bavorské policie, Ústavem soudního lékařství v Mnichově či Soudně psychiatrickou klinikou u Krajské nemocnice Straubing. Za účelem poskytování kvalitních odborných služeb jsou pracovníci skupiny OFA Bavorsko po dobu tří let školeni k výkonu funkce policejního analytika případu v rámci speciálního vzdělávacího programu. Absolvování tohoto kurzu sestávajícího z několika modulů zajišťuje nezbytnou znalost základů hraničních vědních oborů jako je kriminalistika, kriminologie, psychologie, psychiatrie či soudní lékařství.

¹³¹ HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 52-56.

Podpora bavorské skupiny OFA poskytovaná policejním oddělením spočívá zejména ve zhotovování analýz případů a v poskytování rad a doporučení ohledně postupu objasňování závažné trestné činnosti. Zároveň tato skupina plní funkci bavorské centrály pro databázi ViCLAS.

Od roku 1997 vypracovala skupina OFA Bavorsko vcelku 85 analýz případů a na jejich základě bylo vyhotoveno 52 profilů pachatelů (podrobněji viz Příloha č. 6 a Příloha č. 7). Tato nesrovnalost vyplývá zejména ze skutečnosti, že nikoli z každé případové analýzy lze vytvořit profil pachatele, například z důvodu nedostatečné rozeznatelnosti pachatelova chování a s ní související nemožnosti odvození charakteristik osobnosti pachatele. „Protože provedení profesionální případové analýzy vždy vyžaduje dobrý informační základ, který v probíhajícím případě je třeba teprve vytvořit, lze s kvalitativně hodnotným výsledkem analýzy, nebo dokonce „profilem pachatele“ počítat nejdříve po jednom týdnu.“¹³² Zásadní význam má pro vypracování relevantní případové analýzy protokol o ohledání místa činu a zpráva o stopách na místě činu, obsáhlý obrazový materiál dokumentující nezměněné místo činu, výpovědi svědků, pitevní protokol s fotodokumentací a v neposlední řadě rovněž informace o způsobu života, chování a osobnosti oběti.

V roce 2003 byly u německé policie stanoveny kvalitativní standardy pro provádění případových analýz. Tyto speciální standardy kvality obsahují následující definice: Operativní analýza případu je považována za kriminalistický nástroj, jenž prohlubuje pochopení případů vražedných a násilných sexuálních deliktů a rovněž dalších vhodných případů na základě objektivních dat a co možná nejobsáhlejších informací o oběti a jenž zpracováním vyšetřovacích strategií napomáhá odhalení a dopadení pachatele násilné trestné činnosti. V těchto speciálních kvalitativních standardech jsou rovněž stanoveny jednotné pracovní postupy provádění případových analýz pro německou policii jak v celostátním měřítku, tak pro jednotlivé spolkové země. Tím je zaručeno, že všechny policejní oddělení budou při aplikaci případové analýzy využívat srovnatelné metody a budou dospívat ke srovnatelným výsledkům.

Typickým případem vhodným pro aplikaci analytických postupů je trestný čin vraždy a sexuální násilné delikty. Postup pro provádění operativní případové analýzy je určen zejména pro výše zmíněnou oblast závažné trestné činnosti, ale může být

¹³² HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 55.

přizpůsoben i dalším kategoriím trestné činnosti, například trestným činům vydírání či únosu. Vzhledem k zásadním rozdílům mezi zmíněnými typy deliktů je přirozené, že pro každý z nich byly vyvinuty specifické postupy. Operativní případová analýza byla za dobu své existence využita i v případech teroristických útoků, loupeží či zhářství a každému z těchto deliktů byla přizpůsobena metodika postupu.

Níže uvádím některé z metod operativní případové analýzy, které byly vyvinuty německou policií pro jednotlivé kategorie trestných činů:

1. Případová analýza v oblasti vražd a násilných sexuálních deliktů

Ve středu zájmu Fallanalyse je rekonstrukce průběhu trestného činu v kriminologicko-kriminalistickém smyslu. Ke kvalitnímu provedení metody Fallanalyse je nezbytné disponovat komplexní spisovou materií. Na základě těchto podkladů se rekonstruuje průběh činu, na což navazuje analýza chování pachatele v průběhu činu a dalším krokem je charakterizování celého případu. Finální fází je odvození osobnostních charakteristik pachatele, a tedy vytvoření psychologického profilu na základě předchozích kroků Fallanalyse.

2. Případová analýza v oblasti vydírání a únosu za účelem vydírání

Na základě rozboru a vyhodnocení již vyřešených případů vydírání a únosů byla Jednotkou operativní analýzy Spolkového kriminálního úřadu vyvinuta speciální metoda případové analýzy. Musely být navrženy nové způsoby rychlého a efektivního vyhodnocování vyděračských či výhrůžných dopisů a to zejména v závislosti na skutečnosti, že cílem analýzy v této oblasti je napomáhat aktuálně probíhajícímu vyšetřování. Rozbor výhrůžných zpráv či vyděračských dopisů se vždy provádí s ohledem na analýzu již vyřešeného činu s obdobným průběhem.

3. Srovnávací analýza případu

Tato metoda se využívá v případech, kdy existuje podezření, že prozatím samostatně vyšetřované trestné činy byly spáchány v sérii jedním pachatelem nebo skupinou spolupachatelů. Typicky se jedná o trestný čin vraždy či násilné delikty se sexuálním zaměřením. Srovnávací analýza spočívá ve zkoumání shodných rysů jednotlivých případů, ve zhodnocení odchylek a ve vyslovení závěru, zda se v daném případě prokázala sériovost či nikoli. Jednotlivé srovnávané případy jsou zkoumány odlišnými analytickými týmy, aby se zajistila obsahová nezávislost jednotlivých analýz případů a především pak objektivita závěrečné srovnávací analýzy. Samotná srovnávací analýza je

založena zejména na vyhodnocení modu operandi a specifických charakteristik osobnosti pachatele.

4. Geografická analýza případu

Geografická případová analýza je založena na využívání kriminalistických, kriminologických a geografických metod. Tato analýza spočívá v rozboru prostorového chování pachatele a jejím cílem je poskytnout informace o místních souvislostech pachatele ve vztahu k základně. Základnou může být bydliště pachatele, bydliště rodinných příslušníků, místo pracoviště a podobně. Geografická případová analýza je velmi náročnou metodou a z toho důvodu se využívá pouze ve zvlášť závažných, mimořádných případech nebo při sériových trestných činech. Využívá se zejména za účelem snížení počtu podezřelých osob v procesu objasňování trestné činnosti.

Společným cílem výše specifikovaných metod analýzy případu je komplexní pochopení jednotlivých kriminálních případů z kriminalistiko-kriminologického pohledu a vyvození závěrů pro objasnění dané trestné činnosti. Výsledkem těchto případových analýz může být:

- analýza rizik založená například na stupni rizika oběti;
- vyhodnocení nebezpečnosti pachatele;
- vymezení bydliště pachatele či jiných zeměpisných základů pachatele;
- vypracování psychologického profilu pachatele na základě vyhodnocení osobnostních charakteristik pachatelů u trestného činu vraždy, vydírání a únosu a u sexuálně motivovaných násilných trestných činů.

2.2. Vybrané oblasti využití psychologického profilování

2.2.1. Znásilnění

Dle ustanovení § 185 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník se trestného činu znásilnění dopustí ten, kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti. Zvýšenou trestní sazbou je sankcionován ten, kdo spáchá trestný čin znásilnění souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, na dítěti, nebo se zbraní. Ještě vyšší trestní sazbou je trestán pachatel, který trestný čin znásilnění spáchá na dítěti mladším patnácti let nebo spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací

detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, a nebo způsobí-li trestným činem znásilnění těžkou újmu na zdraví. Nejprísněji je potrestán, kdo trestným činem znásilnění způsobí smrt. Nejen dokonany trestný čin, ale i pokus o znásilnění a příprava tohoto činu je trestná. Trestný čin znásilnění je řazen do třetí hlavy zvláštní části trestního zákoníku¹³³ mezi trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a je nejspíše nejzávažnějším trestným činem v této kategorii. Postihuje totiž jednu z nejcitlivějších oblastí lidského jedince a zpravidla na oběti zanechává výrazně negativní psychické stopy. Objektem trestného činu znásilnění je právo člověka na svobodné rozhodování o svém pohlavním životě. V každé situaci je třeba zachovávat právo jedince rozhodnout o tom, zda k souloži přivolí, nebo nikoli. Avšak v našem trestním zákoníku trestný čin znásilnění není vymezen souhlasem, ale násilím a pohrůzkou bezprostředního násilí, přičemž za násilí je soudní praxí považováno použití fyzické síly pachatele za účelem překonání či zamezení vážně míněného odporu oběti a dosažení styku proti její vůli. Pohrůzkou násilí se chápe jak pohrůzka bezprostředního násilí, tak i pohrůzka násilí, které má být vykonáno v bližší nebo vzdálenější budoucnosti, nikoli ihned. Pohrůzkou jiné těžké újmy se rozumí hrozba způsobení majetkové újmy, vážné újmy na cti a dobré pověsti, směřování k rozvratu manželství nebo rodinného života a podobně. Dřívější právní úprava umožňovala, aby předmětem trestného činu znásilnění byla pouze žena, avšak nyní může být obětí znásilnění také muž, a dokonce i hermafrodit¹³⁴. Nezáleží na věku, způsobu života, reputaci či vztahu znásilněné osoby k pachateli. Může se jednat i o osobu, se kterou měl pachatel v minulosti pohlavní styky či s ní žije v manželství, v poměru druha a družky či v registrovaném partnerství. Téměř výlučně jsou však oběťmi trestného činu znásilnění ženy a jde především o ženy mladé. Ze statistik vyplývá, že průměrný věk žen, které se staly oběťmi znásilnění, se pohybuje kolem 22 let. Jedná se však převážně o zahraniční poznatky, jelikož v České republice dosud nebyl uskutečněn výzkum, který by poskytoval komplexní reprezentativní data o obětech znásilnění. Jinak je tomu v případě pachatelů. Dle Musila, Konráda a Suchánka¹³⁵ jsou pachatelé sexuálních trestných činů zastoupeni prakticky ve všech věkových skupinách. Násilné delikty jsou však z větší části přičítány psychopatickým

¹³³ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹³⁴ oboupohlavní bytost, u které se vyskytují současně mužské i ženské pohlavní orgány

¹³⁵ MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 463.

mladým mužům, u nichž se agresivita prolíná s citovou chladností a nezdrženlivostí. Ze zahraničních zdrojů vyplývá, že typickým pachatelem trestného činu znásilnění je mladý muž pod 25 let věku. Tuto skutečnost však české soudní statistiky nepotvrzují, když je uváděno, že 45% odsouzených pachatelů trestného činu znásilnění dosahuje věku třiceti let. Znásilnění spáchaná ženami jsou poměrně vzácná. V letech 2000 – 2004 byly za trestný čin znásilnění odsouzeny pouze 3 ženy, přičemž průměrný počet osob odsouzených za trestný čin znásilnění za rok činí 153 osob. „Podle řady badatelů pocházejí pachatelé znásilnění obvykle z nižší sociální vrstvy, často jsou příslušníky minorit. Obvykle si vybírají oběti své rasy. Mívají poruchové vztahy k ženám a u většiny z nich se v anamnéze vyskytuje násilí.“¹³⁶ Za významnou považují skutečnost, že pachatelem až poloviny trestných činů znásilnění je manžel či partner oběti či jiná známá osoba, což mimo jiné vysvětluje vysokou latenci¹³⁷ trestného činu znásilnění. Podle výzkumů se počet znásilnění, ve kterých figuruje zcela neznámý pachatel, pohybuje kolem 13 % všech případů.¹³⁸

„Znásilnění je sice označováno za sexuální delikt, ve skutečnosti je – stejně jako sériové vraždy – určeno motivací moci. Pojem „sexualita“ je používán příliš globálně. Vždyť jsou diametrálně odlišné zážitky mileneckého páru od zážitků pachatele a oběti při znásilnění. Při znásilnění jsou odchylky od normálního sexuálního reakčního vzoru tak velké, že znásilnění je označováno jako „pseudosexuální chování“ a stává se srozumitelným, proč tak vysoké procento pachatelů znásilnění a sériových vražd vykazuje mnoho sexuálních poruch (také již ve stadiu pokusu).“¹³⁹ Znásilnění patří nejen mezi nejzávažnější, ale rovněž i nejfrekventovanější trestný čin z kategorie trestných činů, jejichž pojmovým znakem je souvislost s uspokojováním pohlavního pudu pachatele. Z toho důvodu je zcela jistě na místě hledat a vyvíjet metody a techniky usnadňující odhalení a dopadení pachatelů tohoto trestného činu.

Jak jsem již uvedla v kapitole 1.3. Druhy trestných činů vhodných k profilování, znásilnění patří mezi delikty, u nichž je možné využití metody psychologického profilování. U trestného činu znásilnění je uplatnění psychologických profilů dokonce

¹³⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 113.

¹³⁷ latentní kriminalita = tzv. skrytá kriminalita. Jde o tu část kriminality, která vůbec nevyjde najevo a nestane se tak předmětem trestního stíhání. Latentní kriminalita tak značně zkresluje statistické údaje o zločinnosti.

¹³⁸ Trestný čin znásilnění a jeho oběti - epravo.cz. *Epravo* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/trestny-cin-znasilneni-a-jeho-obeti-15872.html>

¹³⁹ PROTIVÍNSKÝ M., Od analýzy případu k profilu pachatele, *Kriminalistika*, č. 1, 2007, s. 66

úspěšnější než například u vražd, neboť oběť je v těchto případech schopná poskytnout nezprostředkované informace o pachateli. Popis pachatele a jeho chování poskytnutý obětí může obsahovat například údaje o verbálních zvláštnostech či jiných specifických projevech pachatele, což profilujícímu odborníkovi při vytváření profilu značně napomůže.

Psychologické profilování trestného činu znásilnění se vyznačuje vlastní teoretickou základnou. Z psychologického hlediska tvoří pachatelé trestného činu znásilnění velmi různorodou skupinu, což je jistě jedním z důvodů, proč z dílny forenzní psychologie vzešla typologie pachatelů znásilnění. Tato typologie se zabývá sériovými pachateli, tedy takovými, kteří znásilňují opakovaně a představují tak pro společnost závažné nebezpečí. Typologie sériových znásilňovačů rozlišuje následující typy pachatelů¹⁴⁰:

1. Kompenzující pachatel (compensatory rapist) – nejčastěji se vyskytující typ; znásilněním si zvedá sebevědomí; ujišťuje se tak o svém mužství; čin předem plánuje a připravuje; útok je obrazem jeho fantazií o znásilnění; často oběť před činem sleduje; vyznačuje se pseudozdvořilým chováním a použitím nízké míry fyzického násilí.
2. Pachatel testující svou moc (power assertive rapist) – pachatel činem ověřuje své dominantní postavení; komunikuje egocentricky; projevuje se jako agresivní suverén; věří, že ženám může udělat, cokoli chce; nutí oběť k opakovanému sexu; zpravidla bývá násilnější než předchozí typ pachatele.
3. Zlostný nepřítel žen (anger rapist) – rovněž se projevuje egocentricky; užívá vulgární výrazivo; útok neplánuje; čin je zpravidla brutální a krátký; pachatel činem odbourává svůj vztek a nenávisť; sexualita je prostředkem agresivního cíle.
4. Sadistický typ pachatele (sadistic rapist) – sexuální chování je výrazem sadistických fantazií; tento pachatel oběť sleduje; unáší ji; praktikuje rituální aktivity; mučí ji; znásilňuje brutálně a násilí má v průběhu činu stoupající tendenci; tohoto pachatele utrpení oběti vzrušuje; tento typ pachatele je nejméně běžný, avšak nejvíce násilný a nejnebezpečnější.

¹⁴⁰ např. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 196.; GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 112-113.; HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010, s. 89-92.

Dále se rozeznává rovněž typ příležitostného pachatele (opportunistic rapist), který využívá příležitosti k znásilnění při páchání jiného trestného činu, například loupeže. Takový pachatel zpravidla bývá pro vlivem návykových látek a užívá minimum násilí.

Netík¹⁴¹ rozlišuje znásilnění dle způsobu provedení na socializovaná a nesocializovaná. K socializovaným znásilněním řadí zejména delikty spáchané příležitostně na oslavách, pracovních cestách, schůzkách a podobně v případech, kdy pachatel oběť zpravidla dobře zná. Do této kategorie patří i některé případy znásilnění manželek. Naopak nesocializovaná znásilnění jsou páchána především pachateli, kteří k oběti nemají žádný vztah. Nesocializovaná znásilnění se zpravidla vyznačují značnou mírou násilí.

Deliktově specifické postupy psychologického profilování znamenají významný krok vpřed v rámci teoretických východisek i praktického uplatnění této metody. V souvislosti s trestným činem znásilnění si dle mého názoru zaslouží pozornost specifická metodika, která umožňuje průběh znásilnění zaznamenat a důkladně vylíčit. Základem je rozdělení komplexního vzorce chování do jednotlivých behaviorálních prvků, jejichž popisem a vyhodnocením se utváří psychologický profil. Při metodice profilování trestného činu znásilnění se vychází zejména ze skutečnosti, že většina pachatelů znásilnění v průběhu páchání činu projevuje specifické fyzické, řečové a sexuální chování. K vytvoření psychologického profilu pachatele znásilnění jsou nutné následující tři kroky:

- důkladný a podrobný výslech oběti ohledně chování pachatele trestného činu,
- analýza a vyhodnocení popsaného chování za účelem odvození motivace činu,
- sestavení psychologického profilu.

Výslech oběti znásilnění je pro vypracování psychologického profilu pachatele a jeho úspěšné využití velmi důležitý, vzhledem k prožitému traumatu však musí být veden odborně. Dle Čírtkové¹⁴² z prováděných výzkumů vyplývá, že značná část obětí znásilnění trpí po prožitém útoku psychickými problémy, které odeznívají v průběhu dvou let, přičemž část z obětí je nucena navštívit odborníka. Právě přístup vyšetřovatelů a policistů má zásadní význam při minimalizaci psychické újmy oběti. Dodržení dvou elementárních postupů může pozitivně ovlivnit psychické ozdravování oběti:

¹⁴¹ Cit. podle GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 48.

¹⁴² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 192-194.

respektování lidské důstojnosti oběti a včasné poskytnutí informací o místech poskytujících psychologickou podporu a pomoc. Respektováním lidské důstojnosti se míní například korektní a nekritické jednání policistů s obětí či nepřipisování oběti podíl na vzniku trestného jednání pachatele. Dodržování těchto základních instrukcí může zabránit sekundární viktimizaci, která je u případů znásilnění téměř pravidlem.

Samotná metodika profilování trestného činu znásilnění spočívá v pokládání následujících otázek¹⁴³:

1. Jakým způsobem se pachatel přiblížil?

Empirické výzkumy rozlišují tři možné způsoby přiblížení pachatele k oběti, a to klamání, bleskový útok a překvapivý útok.

V případě klamání se pachatel přiblíží k oběti například s žádostí o informaci či vydáváním se za policistu v civilu. Pachatel může také nabízet oběti pomoc. Agresivní chování se projevuje teprve v okamžiku, kdy pachatel oběť ovládá a má ji pod kontrolou, například pokud se mu podaří dostat se do bytu oběti či pokud oběť nasedne do jeho vozidla.

Při bleskovém útoku se pachatel přiblíží k oběti a použije vůči ní přímé fyzické násilí, například sražením k zemi či udeřením do obličeje.

Překvapivý útok se vyznačuje vyčkáváním pachatele na moment překvapení. Pachatel číhá na oběť v tmavých uličkách, u výtahu či se vkrádá v noci do obydlí. Tento způsob přiblížení značí, že znásilnění bylo plánované a že si pachatel oběť vytipoval.

2. Jak pachatel kontroloval svou oběť?

Získanou kontrolu nad obětí musí pachatel udržovat. Způsob udržování převahy nad obětí závisí jednak na pasivitě oběti a jednak na motivaci pachatele. Odlišují se čtyři různé metody udržení převahy nad obětí:

- pouhá přítomnost pachatele;
- verbální vyhrožování;
- ukázání zbraně;
- použití tělesného násilí – právě rozsah použití fyzického násilí je zásadní pro určení motivace pachatele. K vyhodnocení rozsahu použitého fyzického násilí jsou vymezeny čtyři stupně: nepatrné násilí (lehké pohlavky k zastrašení),

¹⁴³ PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Od analýzy případu k profilu pachatele. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s. 63-69; ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Postupy profilování u trestného činu znásilnění. *Kriminalistický sborník*. 2007, č. 4, s. 37-38.

střední násilí (opakované bolestivé bití i bez kladení odporu ze strany oběti), excesní násilí (bití na různých částech těla, šrámy a podlitiny) a brutální násilí (sadistické týraní nástroji a předměty, cílem je způsobení fyzické i psychické bolesti). Při výslechu má oběť násilí pouze popisovat, nikoli hodnotit. Subjektivní hodnocení často neodpovídá objektivnímu hodnocení míry fyzického násilí dle metodiky profilování.

3. Jak pachatel reagoval na odpor?

V průběhu páchaní trestného činu znásilnění doléhá stres nejen na oběť, ale i na pachatele, který se obává identifikace, přistižení či zranění. Podle toho, jak pachatel odpovídá na obranné reakce oběti, se rozlišuje pět způsobů chování:

- pachatel upustí od svého jednání;
- pachatel s obětí uzavře kompromis;
- pachatel uteče;
- pachatel požije drogu k omámení oběti;
- použije vůči oběti násilí.

Každá z těchto reakcí odráží osobnostní charakteristiky pachatele a odkazuje na různé závěry použitelné v psychologickém profilu.

4. Objevily se během činu u pachatele sexuální poruchy?

Údaje o sexuální poruše se primárně získávají z výpovědi oběti. Problémem ovšem je, že oběti se o detailech znásilnění zpravidla velmi těžko rozpráví a nezřídka nemusí sexuální poruchu ani zaznamenat, takže poté líčí pouze fyzické a řečové chování pachatele. Z výzkumů provedených v Anglii v 70. letech dvacátého století však vyplývá, že přibližně 34% pachatelů během páchaní znásilnění trpí určitou sexuální poruchou (nejčastěji se jedná o problémy s erekcí).

5. V jakém sledu se odehrávalo sexuální jednání?

Z analýzy sledu a eventuálního střídání sexuálních jednání (v současnosti se rozlišuje 18 známých sexuálních praktik, přičemž během znásilnění je nejfrekventovanější vaginální sex) je možné odvodit osobnostní znaky i odhad motivace pachatele. Z tohoto prvku se zjišťuje, zda pachatel plnil své fantazie, zda šlo o experiment nebo zda chtěl pachatel oběť zranit či ponížit.

6. Co pachatel znásilnění říkal?

Kontrolu nad obětí pachatel získává nejen fyzickým jednáním, ale rovněž řečovými projevy. Přesný protokol slovních vyjádření pachatele je tudíž velmi užitečným vodítkem pro vytvoření psychologického profilu. Výrok pachatele „chci se s tebou pomilovat“ značí, že pachatel nemá v úmyslu oběti fyzicky ublížit, zatímco z vulgárních projevů typu „chci tě přefíknout“ vyplývá agresivní potenciál pachatele.

7. Jaká slovní vyjádření vyžadoval pachatel po oběti?

Analýza slovních projevů, které pachatel vyžadoval po oběti v průběhu páchaní trestného činu znásilnění, může objasnit pachatelovu motivaci. Jestliže pachatel požaduje na oběti ocenění a vyjádření chvály, značí to potřebu náklonnosti, blízkosti či snahu o posílení sebevědomí. Pokud pachatel nutí oběť křičet či prosit o smilování, nasvědčuje to sexuálnímu sadismu a touze po dominantním postavení. Z požadavku pachatele, aby se oběť ponížovala a mluvila o sobě opovržlivým způsobem, vyplývá motiv zloby, vzteku a nenávisti.

8. Došlo v průběhu znásilnění ke změně pachatelova chování?

Jestliže došlo k náhlé změně chování, ať slovního, fyzického či sexuálního, je nezbytné rozpoznat důvod. Příčinou změny v jednání pachatele může být vedle strachu či projevu slabosti například sexuální porucha, vnější vyrušení, nečekaný odpor oběti či znevážení či výsměch ze strany oběti. Součástí této otázky je i analýza aktivit pachatele směřujících k zmenšení možnosti jeho dopadení. Zkoumá se například úsilí pachatele zakrýt svou totožnost, nezanechat či odstranit zanechané stopy či snaha usnadnit si útěk po spáchání činu. Z výše vyjmenovaných činností si lze vytvořit představu o kriminálních zkušenostech pachatele.

9. Vzal si pachatel nějaké předměty?

Z hlediska tvorby psychologického profilu je pro profilujícího experta důležitá i skutečnost, zda a případně jaké předměty si pachatel odnesl z místa činu. Rozlišují se tři kategorie předmětů, které si pachatelé odnášejí s sebou a to:

- důkazy a stopy – jejich vzetí značí jistou kriminální zkušenost pachatele;
- cenné předměty – svědčí o finanční nouzi či nezaměstnanosti pachatele;
- osobní věci – může se jednat o sériového pachatele, který si tímto způsobem uchovává vzpomínku na spáchaný čin, jiným důvodem může být úmysl pachatele tyto předměty později vrátit a dokázat tak oběti svou převahu a moc či naopak snahu o odčinění.

10. Zaregistrovala oběť před činem něco neobvyklého?

Nezřídka si pachatelé své oběti vybírají před činem. Proto je smysluplné dotazovat se oběti, ale například i jejích rodinných příslušníků či sousedů, zda si v době před činem nevšimli následujících událostí:

- telefonáty nebo písemná sdělení od cizích osob;
- vloupání v okolí;
- cizích mužů potulujících se v okolí;
- zda oběť neměla pocit, že ji někdo sleduje.

Vedle tradičního psychologického profilování, jehož cílem je vypracování psychologického profilu neznámého pachatele, existují i další možnosti využití. Čírtková¹⁴⁴ zmiňuje dvě takové alternativy:

1. Deliktově specifikovaný strukturovaný výslech oběti

Ve výpovědi oběti trestného činu znásilnění může dojít k vynechání důležitých skutečností, protože si na ně oběť nevzpomene, nepovažuje je za významné, či se na ně vyslýchající osoba jednoduše nezeptá. Z toho důvodu hrozí při obvyklém výslechu oběti ztráta paměťových dat. Využitím teoretických východisek metody psychologického profilování neznámého pachatele je možné tyto nedostatky redukovat. Techniky psychologického profilování lze aplikovat ve strukturovaném a na konkrétní čin zaměřeném výslechu, přičemž výsledkem těchto specifických výslechů jsou kvalitnější a věrohodnější výpovědi.

2. Psychologická analýza a komparace jednotlivých skutků podle behaviorálních komponent

Postupy psychologického profilování lze rovněž využít v případě, kdy je vyšetřováno podezření na sériovou trestnou činnost. Pokud jsou samostatně vyšetřovány dílčí skutky téhož typu trestného činu a jednou z vyšetřovacích verzí je shodnost pachatele, psychologické profilování pak není určeno k odhalení pachatele, ale zaměřuje se na komparativní analýzu vzorců chování. Psychologické profilování tedy v těchto případech zkoumá, zda v jednotlivých dílčích případech figuruje shodný pachatel či nikoli.

Závěrem pojednání o využití metody psychologického profilování v případě trestného činu znásilnění uvádím příklad z praxe, jenž popisují ve své odborné publikaci

¹⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Postupy profilování u trestného činu znásilnění. *Kriminalistický sborník*. 2007, č. 4, s. 38-39.

Gillernová, Boukalová a kol.¹⁴⁵: „Počátkem roku 2004 provedl M. L. D. (rumunské národnosti, nar. 1974) na Praze 4, 5 a 1 sérii tří znásilnění, jednoho pokusu o znásilnění a deseti loupeží (částečně v souběhu se znásilněním). Oběti si typicky vyhlédl v nočních hodinách v tramvaji, sledoval je a když vystoupily na vhodném, tj. odlehlém místě, pak většinou bez jakéhokoli pokusu o verbální kontakt zaútočil zezadu údery pěstí a kopy, čímž oběti přivedl do bezvědomí, způsobil jim vážná zranění, zpravidla otřes mozku, zlomeniny čelisti či nosních kůstek apod., poté jim vzal cenné věci a příp. je znásilnil. Dle výpovědi jedné z obětí, se ho tato pokusila oslovit jako první, protože se jej bála. Pachatel požádal o oheň – zapalovač, posléze zaútočil. Oběť se pokusila utéct, ale následovaly další velmi brutální údery do obličeje, pachatel ji současně varoval, aby byla zticha. Znásilnění oběť vnímala jen částečně ve chvílích, kdy nabyla vědomí, dokud ji pachatel znovu neudeřil a ona opět vědomí neztratila. Poté byla okradena o všechny cenné věci, které měla u sebe.

V průběhu vyšetřování byl znalec psycholog požádán týmem vyšetřovatelů a kriminalistů o konzultaci k profilu pachatele a k postupu při jeho vyprovokování a zadržení. Znalec stanovil jako místo tipování obětí zastávky MHD spíše v centru, mezi Jindřišskou a Lazarskou ulicí, v tramvajích. Pachatel útok předem připravuje, před ním bezcílně bloumá, může při tom cestovat MHD a hledá vhodnou oběť, sleduje ji a bleskově útočí. Útočník je psychicky dezorganizovaný, má sadistické fantazie. Jde o psychopata se slabými sociálními dovednostmi, nevěří si, obává se, že verbálně nedostane ženu pod kontrolu, k ženám má špatný vztah. Motivace uváděných trestných činů: sex, zisk, moc (zloba). Útoky bude opakovat, dokud nebude zadržen, nejspíše na Praze 4.

Profil: věk do 30 let, svobodný, nekvalifikovaný, příp. nezaměstnaný, recidivista. Pokud je starší dvaceti let, mohlo by být v jeho kriminální historii násilí. Nemusí jít o Roma (jak vypověděla jedna oběť), ti budou sexuálně útočit spíše na Romky. Má základní vzdělání, příp. vzdělání nedokončil. Jeho inteligence spadá do pásma slabého průměru nebo podprůměru. Bydlí zřejmě v Praze.

Pachatel byl zadržen na Praze 4 v nočních hodinách při pokusu o útok na kriminalistku. Jeho osobnost pak byla na základě následného znaleckého vyšetření popsána jako simplexní, emocionálně plochá, labilní, s rysy asociality, agresivity,

¹⁴⁵ GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 113-115.

egocentričnosti, impulzivity a nezdrženlivosti. Intelekt aktuálně v hraničním pásmu mezi podprůměrem a defektem, blíže k jeho horní hranici, IQ=79. Psychosexuálně nezralý, zvýšená sexuální apetence, hrubě poruchový ve vztazích k ženám. Afektivita utlumená, ambivalentní a labilní. Ovládání vcelku spolehlivé. Pokud posuzovaný užívá agresi, má jeho agresivní chování povahu instrumentální, patrná je tendence k ovládání okolí. Při vyšetření dále uvedl, že má 6 tříd základní školy, pět tříd udělal údajně v dětském domově, kde byl od svých 17 do 19 let. V ČR neměl zaměstnání a přivydělával si příležitostnou práci. Podle zprávy rumunského velvyslanectví byl v minulosti 3x soudně trestán, dvakrát za loupež a jednou za krádež.“

2.2.2. Sexuální zneužívání dětí

Trestní zákoník České republiky¹⁴⁶ upravuje sexuální zneužívání dětí pod označením pohlavní zneužití v ustanovení § 187:

„§ 187 Pohlavní zneužití

(1) Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná.“

Výše uvedené vymezení trestného činu pohlavního zneužití je založeno na stanovení věkové hranice, pod kterou je pohlavní styk považován za trestný čin. „Nejen v našem trestním zákoníku, ale i v řadě dalších zemí se zřejmě implicitně vychází z určitých biologických zákonitostí vývoje, kdy většina dětí obojího pohlaví dosahuje pohlavní zralosti právě v období kolem patnáctého roku. Dolní hranice počátku zneužívání je podle některých zjištěných případů dána prakticky narozením dítěte.“¹⁴⁷ Výše specifikované právní vymezení sexuálního zneužívání neobsahuje enumerativní výčet

¹⁴⁶ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁴⁷ VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí: Díl I. 1. vydání.* Praha: Karolinum, 1997, s. 10.

konkrétních aktivit, které jsou považovány za sexuální zneužití. Definováním pojmu sexuálního zneužívání se zabývají odborníci z jiné než právní oblasti. Například Weiss charakterizuje sexuální zneužívání jako „*pohlavní kontakt mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem, přičemž se zákonem určená hranice přípustnosti pohlavního styku pohybuje v různých zemích obvykle mezi 13. a 18. rokem věku. Pojem zneužití přitom může označovat jak různé formy koitálního styku (vaginální, anální, interfemorální), tak i aktivní a pasivní orogenitální aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a eventuálně uspokojení pachatele.*“¹⁴⁸ Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992 definovala sexuální zneužívání dětí jako nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Sexuální zneužívání dítěte dle Zdravotní komise Rady Evropy zahrnuje jakékoliv dotýkání, styk či vykořisťování se sexuálním zaměřením prováděné kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, či kdo se s dítětem dostal do styku. Dle názoru Vaníčkové, Provazníka, Hady - Moussová a Spilkové¹⁴⁹ se obecně za sexuální zneužívání považují veškeré sexuální aktivity dospělých s dětmi pro jejich potěchu.

Protože primárním objektem trestného činu pohlavního zneužití je mravní a tělesný vývoj dítěte a v širším smyslu rovněž lidská důstojnost, řadí se tento trestný čin do třetí hlavy zvláštní části trestního zákoníku¹⁵⁰ mezi trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Sexuální zneužívání dětí je pokládáno za zvláště závažnou a společensky značně nebezpečnou formu sexuálního chování. Sexuálně zneužitě dítě je po činu silně traumatizováno, čin u něj vyvolává celou řadu negativních následků. Dítě je primárně poškozeno samotným aktem, sekundárně však nastupují další nepříznivé následky, které mohou ovlivnit další osobnostní a emocionální vývoj dítěte. Mezi následky specifické pro sexuální zneužití se řadí vznik sexuálních dysfunkcí v dospělosti, například hypersexualita či naopak frigidita.

Rozlišují se dvě základní formy sexuálního zneužití:

1. Bezdotykové zneužívání

Forma sexuálního zneužívání bez tělesného kontaktu zahrnuje například voajérství, tedy sexuální uspokojování pachatele sledováním a pozorováním jiných osob při

¹⁴⁸ Cit. podle VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí: Díl I.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 13.

¹⁴⁹ VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech.* Praha: Portál s.r.o., 1999, s. 20.

¹⁵⁰ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

svlékání nebo při pohlavním styku, či obrácené voajérství, kdy pachatele nutí dítě, aby sledovalo sexuální aktivity jiných osob. Do této skupiny se řadí pozorování dětí při sexuálních aktivitách (masturbace, pohlavní styk s jiným dítětem, dospělým jedincem či zvířetem). Za bezdotykové zneužívání se považuje exhibicionismus, při kterém pachatel dosahuje sexuálního uspokojení odhalováním svých genitálií. Do této kategorie spadá rovněž verbální zneužívání. Jedná se o obscénní řeči, výrazy či popisování sexuálních aktivit dítěti často prostřednictvím telefonních hovorů.

2. Dotykové zneužívání

Pakliže dochází k sexuálnímu kontaktu mezi pachatelem a dítětem ve smyslu dotýkání a laskání na prsou a pohlavních orgánech, či dochází k orálnímu, interfemorálnímu, vaginálnímu nebo análnímu sexu, jedná se o dotykové zneužívání. Do této kategorie řadí Vaničková, Provazník a Hadj – Moussová¹⁵¹ zejména osahávání genitálií dítěte, masturbaci, simulovanou soulož, orální sexuální praktiky a penetraci. Autoři zdůrazňují fakt, že předchozí výčet forem kontaktního sexuálního zneužívání je nezbytně neúplný vzhledem k faktu, že variabilita lidského sexuálního chování je takřka nekonečná. Rovněž upozorňují, že neexistuje sexuální úchylnka, jíž by nemohly být vystaveny také děti.

Výše uvedené základní formy sexuálního zneužívání spojuje fakt, že se nejedná o specifické formy sexuálního chování, jež jsou v jiných oblastech neznámé, avšak specifická je sexuální orientace na dítě.

Jinou klasifikace třídící sexuální zneužívání dle závažnosti sestavil Russel¹⁵²:

1. Velmi závažné formy sexuálního zneužití – orální, vaginální a anální sex.
2. Středně závažné formy sexuálního zneužití – líbání a osahávání prsou, vnikání do vagíny či anusu prsty, jazykem nebo předměty, vzájemné tření genitálií.
3. Nejméně závažné formy sexuálního zneužití – vzájemné svlékání, líbání, sexuální dotyky, dráždění genitálií prsty či jazykem.

Závažnost formy sexuálního zneužití umocňuje délka jeho trvání a typ prostředí, ze kterého pochází pachatel. Je-li sexuální agresor osoba dítěti blízká, známá a

¹⁵¹ VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí: Díl I.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 17.

¹⁵² Cit. podle VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech.* Praha: Portál s.r.o., 1999, s. 39-40.

důvěryhodná, zvyšuje se pravděpodobnost, že sexuální zneužívání bude závažné formy a bude se opakovat.

Na základě výsledků rozsáhlého výzkumu¹⁵³ sexuálního zneužívání na území České republiky (podrobnější rozbor viz Příloha č. 8) byly zformovány obecné modely sexuálního zneužití¹⁵⁴ – rozlišuje se model sexuálního zneužití dívky a chlapce.

1. Model sexuálního zneužití dívky

Z tohoto modelu sexuálního zneužití vyplývá, že zneužita je každá třetí dívka, přičemž sexuálním agresorem je dívce známá osoba v celých dvou třetinách případů. Každého druhého sexuálního zneužití dívky se dopustil člen rodiny, nejčastěji pak otec ať vlastní, či nevlastní. Ze studie dále vyplynulo, že každé druhé sexuální zneužití se odehrálo v domově dívky, sexuální zneužití proběhlo opakovaně či trvalo delší dobu (po dobu několika let). Až na jediný případ, kdy sexuálním agresorem byla vlastní matka dívky, se jednalo o heterosexuální aktivity.

2. Model sexuálního zneužití chlapce

Tento model ukazuje, že sexuálně zneužit byl v dětství každý čtvrtý až pátý muž, přičemž dvě třetiny sexuálních útoků spáchala cizí osoba. Za zbylou jednu třetinu sexuální agrese vůči chlapcům zodpovídá osoba známá, například vedoucí kroužku, učitel a podobně. Ze studie vyplývá, že v případě sexuálního zneužití chlapců nebyl jako sexuální agresor identifikován člen rodiny ani v jednom případě. Zpravidla jde o ojedinělý útok sexuální agrese při náhodném kontaktu pachatele a oběti. Výhradně se jedná o homosexuální zneužití.

Výsledky předmětné studie ukázaly vskutku podstatný rozdíl v typu sexuálního agresora, jenž zneužívá dívku, nebo chlapce. „*Skutečnost, že sexuálního násilí na chlapci se nejčastěji dopouští osoba chlapci neznámá, naprosto cizí, nebo osoba sice známá, ale ke které s největší pravděpodobností chlapec nemá vyvinutý silný emocionální vztah a neočekává a priori od takové osoby bezvýhradnou sociální oporu, dává tušit zásadní rozdíl pro zpracování takové události a následky.*“¹⁵⁵ Sexuální agrese se v případě chlapců odehrává při náhodném setkání na neznámém místě, zpravidla se

¹⁵³ Epidemiologická deskriptivní studie z let 1996-1998 mapující situaci sexuálního zneužívání dětí v ČR metodou retrospektivní výpovědi dospělých žen a mužů ve věku od 18 do 54 let se středoškolským či vysokoškolským vzděláním

¹⁵⁴ VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál s.r.o., 1999, s. 29-35.

¹⁵⁵ VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál s.r.o., 1999, s. 34.

jedná o ojedinělý zážitek a z toho důvodu jde u chlapců o méně traumatizující zkušenost, než je tomu u dívek, na nichž se sexuální agrese dopouští zpravidla osoba blízká, a to opakovaně či dlouhodobě.

Dle Dunovského¹⁵⁶ jsou pachatelé sexuálního zneužívání v 80 % muži. Z četných výzkumů vyplývá skutečnost, že pachatelem sexuálního zneužívání nemusí být jen dospělý, ale i dítě. Často se v těchto případech jedná o staršího sourozence oběti. Pokud se týká dalších charakteristik osobnosti pachatele, tyto jsou velmi rozmanité a pestré. V odborné literatuře se uvádí, že z hlediska socioekonomické úrovně, povolání, stupně vzdělání, náboženství i věku neexistuje skupina, která by byla uchráněna jevu sexuálního zneužívání.

Znaky, které se pravděpodobně projevují u pachatele sexuálního zneužití, shrnul v modelech multifaktoriální podmíněnosti vzniku sexuálního zneužívání dětí u pachatele Becker¹⁵⁷. Tento model zahrnuje individuální, rodinné a sociální proměnné, jež se navzájem ovlivňují a je možné z nich odvodit sociální a ekonomické postavení pachatele:

1. Individuální proměnné: sociální izolace; obtížně kontrolovatelná impulzivita; poruchy chování; snížené kognitivní schopnosti; tělesné nebo sexuální zneužití v dětství.
2. Rodinné proměnné: násilné chování mezi rodiči (tělesné nebo sexuální); hodnoty rodiny schvalující násilné sexuální chování; rodiče s nedostatečnými sociálními dovednostmi a bez empatie.
3. Sociální proměnné: společnost schvalující násilné sexuální chování; společnost schvalující sexualizaci dítěte; antisociální vrstevnická skupina.

Dle odborné literatury¹⁵⁸ je z důvodu značné rozmanitosti nemožné určit vlastnosti typické pro pachatele sexuálního zneužívání dítěte. Běžně zastávaný názor, že trestný čin pohlavního zneužívání páchají zejména pedofilové, se dle Kováře a kol.¹⁵⁹ nezakládá

¹⁵⁶ Cit. podle VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí: Díl I.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 21.

¹⁵⁷ Cit. podle VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech.* Praha: Portál s.r.o., 1999, s. 37-38.

¹⁵⁸ např. ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte.* Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2003, s. 65.; VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí: Díl I.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 22.; ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie.* 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 168.

¹⁵⁹ KOVÁŘ, Petr a kolektiv. *Sexuální agrese: Znásilnění z pohledu medicíny a práva.* Praha: MAXDORF, 2008, s. 200.

na pravdě. Mnohem častější je páchaní sexuální trestné činnosti vůči dětem ze strany nedelegantních jedinců s poruchou osobnosti jako je například sociální deprivace, hypersexualismus či alkoholismus, ale rovněž deviantními osobami s jinou poruchou. Útrata¹⁶⁰ popisuje osobnost pachatele pohlavního zneužití nejčastěji jako psychopatickou nebo oligofrenní. U třetiny pachatelů podrobených jeho studii byla diagnostikována sexuální deviace, téměř u všech pak poruchový sexuální život. Útrata se v daném výzkumu zaměřil rovněž na věk pachatelů, avšak nenalezl žádné zvláštnosti – nejmladšímu pachateli bylo 16 let a nejstaršímu 80 let, což potvrzuje již zmíněnou ideu, že fenomén sexuálního zneužívání existuje v každé sociální skupině (tedy i věkové). V dané studii jednoznačně převládaly útoky heterosexuální a větší část pachatelů útočila na neznámou oběť.

Vzhledem k tomu, že jednotný profil pachatele sexuálního zneužívání dětí neexistuje, nelze kriminalistické praxi poskytnout hodnověrná vodítka ve formě charakteristik osobnosti typických pro pachatele daného trestného činu. Platí, že v praxi je nutné počítat se vším, jelikož odhalení pachatele může být v konkrétním případě překvapením nejen pro laickou veřejnost, ale i pro zkušené kriminalisty. Zájem profilujícího odborníka se v případech sexuálního zneužívání soustřeďuje na ta zneužití, jejichž pachatel si vybírá neznámé děti. Profilující odborník získává informace o způsobu provedení činu nejen z důkladné analýzy místa činu, ale rovněž z výpovědi poškozeného dítěte.

Pro účely psychologického profilování pachatele, ale i pro vyšetřování případů sexuálního zneužívání obecně, je zásadní členění pachatelů do dvou základních skupin:

1. Situační pachatelé

Do této skupiny se řadí jedinci, kteří po sexuální stránce nejsou orientováni výhradně na děti. Ačkoli netrpí žádnou sexuální deviací, u některých je diagnostikována porucha osobnosti. Tito jedinci mají zpravidla normální heterosexuální vztahy a pedosexuálních praktik se dopouštějí pod vlivem vnějších okolností, typicky pod vlivem silného stresu, náhlé negativní změny či krize. Hlavním kritériem výběru dítěte je jeho dostupnost, proto často sexuálně zneužívají děti vlastní. Tato skupina situačních pachatelů se dále člení na pachatele:

¹⁶⁰ Cit. podle GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 123.

- a. Regredování pachatelé – tito jedinci se poté, co se vyvinuli do normální heterosexuální preference orientované na dospělé osoby, pod vlivem stresové situace vrátili do dřívějšího vývojového stádia, kdy jako děti preferovali stejně staré partnery.
- b. Morálně narušení pachatelé – tito pachatelé jsou charakterističtí využíváním svého okolí. K sexuální aktivitě využívají příležitosti a bezbrannosti dítěte jak cizího, tak vlastního.
- c. Sexuálně nevyzrálí pachatelé – sexuální preference tohoto typu není jednoznačně určená. Při experimentování, zkoušení nepoznaného mohou sexuálně zneužít dítě.
- d. Inadekvátní pachatelé – tito jedinci se pedofilního chování dopouštějí při závažné psychické chorobě, kdy toto chování je projevem této choroby, jedná se například o schizofrenii, demenci či senilitu.

2. Preferenční pedofilové

Druhou skupinu tvoří jedinci jednoznačně a výlučně sexuálně zaměřeni na děti. O dospělé osoby nemají tito jedinci sexuální zájem a zpravidla nejsou schopni dosáhnout s nimi sexuálního uspokojení. Dle Špeciánové¹⁶¹ skutečný pedofil děti miluje a nikdy s dítětem nepraktikuje bolestivé sexuální aktivity, násilí se objevuje pouze výjimečně. Svádívý typ pedofila zahrnuje dítě dárky, přízní a pozorností, čímž dítě svádí. Jestliže však chce pedofil dítěti ublížit a nutí jej k bolestivým sexuálním praktikám, nejedná se o čistou pedofilii, ale pedofilní sadismus. Agresivní sadistický pedofil vnímá dítě jako objekt vhodný k uspokojení svých sexuálně sadistických fantazií. Sadistický pedofil si často vybírá náhodné oběti, které unáší ze školek, škol či dětských hřišť na místo, kde může dítě nerušeně mučit. Útoky tohoto typu pedofila končí často smrtí dítěte. Třetím typem preferenčního pedofila je pedofil introvertní. Tento typ se v průběhu svého psycho-sexuálního vývoje zastavil v raném stádiu a často se chová infantilně. Od adolescence se zajímá o dítě jakožto objekt své sexuální touhy, děti miluje a nechce jim ublížovat.

Výše uvedená typologie pachatelů sexuálního zneužívání se vztahuje pouze na pachatele mužského pohlaví. Problematika sexuálního zneužívání, jehož se dopouštějí pachatelky – ženy je prozatím méně prostudována. U odborníků však dominuje názor,

¹⁶¹ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2003, s. 68.

že sexuální zneužívání dětí má u pachatelů i pachatelek shodné pozadí. Nejsou shledány žádné podstatné rozdíly v otázce příčin, motivů, prevence, terapie obětí či pachatelů. „*Obdobně jako muži zneužívající děti, pochází také pachatelky z různých sociálních vrstev a liší se v dosaženém stupni vzdělání. Oběti si vyhledávají cíleně a používají různých manipulací a taktik, aby udržely dítě v závislosti a zabránily odhalení. Stejně jako muži používají různé neutralizační a vyvíňující strategie, pomocí kterých bagatelizují své počínání.*“¹⁶²

Základní orientaci v problematice sexuálního zneužívání dětí páchaném ženami usnadňuje následující klasifikace pachatelek¹⁶³:

1. milenky – tyto pachatelky zneužívají prepubertální či pubertální děti a svoje jednání označují jako milenecký vztah; častější je heterosexuální poměr, lesbická forma je však také možná; s dítětem jednají jako s dospělým jedincem, svádí ho a pak vinu svalují na něj;
2. spolupachatelky – k sexuálnímu zneužívání dětí přistupují pod nátlakem ze strany muže, zpravidla svého partnera; častá je předchozí etapa sexuálního týrání samotné pachatelky, důsledkem čehož se utvoří silná závislost na partnerovi;
3. pachatelky se zátěží – ženy, které se v dětství samy staly obětmi sexuálního zneužívání, se ho později v dospělosti dopouštějí na vlastních dětech; své děti naprosto ovládají a manipulují s nimi, což jim přináší pocit moci a fyzického uvolnění.

3. Další specifické psychologické postupy v kriminalistické praxi využívané během objasňování případu

3.1. Forezní psycholinguistika

Pojem forezní lingvistika označuje širokou oblast otázek řešících vzájemný vztah jazykovědy a právních věd, zejména kriminalistiky. Odborníci chápou tuto oblast v širším smyslu a kromě pojetí aplikované lingvistiky jakožto znalecké činnosti využívané při vyšetřování trestné činnosti řadí do tohoto oboru otázky zaměřené na

¹⁶² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 170.

¹⁶³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 171-172.

verbální komunikaci při soudním řízení nebo například konzultace při ustalování právní a policejní terminologie. Komplexní název forenzní lingvistika se pro tuto oblast aplikované lingvistiky začal používat v Německu a zejména v anglosaských zemích koncem 70. let dvacátého století. Kromě tohoto nejpoužívanějšího a nejobecnějšího názvu se můžeme ve forenzní praxi setkat s jiným pojmenováním, a to forenzní psycholingvistika.¹⁶⁴

Dle Aignerové¹⁶⁵ je forenzní psycholingvistika oborem zabývajícím se analýzou řečového chování osob pro účely kriminálního vyšetřování. Této analýze mohou být podrobena sdělení zaznamenaná na jakémkoli nosiči, například korespondence, zprávy, stížnosti, avšak především jsou jimi výpovědi, výhrůžné dopisy či nahrávky. Metoda jazykové a obsahové analýzy se u nás objevila poprvé ve 30. letech dvacátého století především v odborné činnosti kriminalistů tehdejšího Československa ve spojitosti s písmoznalectvím, jde tedy o disciplínu poměrně mladou. Jazykovou expertízou, jakožto oborem osamostatněným v roce 1967, se v současnosti zabývá Kriminalistický ústav v Praze a tato disciplína je aplikována i při praktickém řešení kriminálních kauz i když zcela jistě ne v takovém rozsahu, aby se dalo tvrdit, že je plně využívána, a škála jejího užití není zatím známa ani odborné veřejnosti, natož té laické. Tento obor neinformovaná veřejnost řadí mezi obory grafologie či soudní psychiatrie, avšak jedná se o samostatný obor, který spočívá v určení vlastností jedince na základě analýzy obsahu textu, nikoli na základě rozboru rukopisu jak je tomu u grafologie, která je navíc omezena tím, že grafolog zkoumá pouze jeden druh písma, a to písmo kurzívní, a navíc je pro toto zkoumání nezbytné znát alespoň základní údaje o pisateli, jako jsou pohlaví, věk či profese, tedy ty údaje o autorovi textu, které se forenzní lingvistika snaží získat. Zkoumáním textů bez ohledu na to, jakým druhem písma jsou sepsány, se zabývá specializovaný lingvista, přičemž tato odbornost je zařazena do seznamu znaleckých oborů vedených Ministerstvem spravedlnosti. Nezpochybnitelnou výhodou oproti grafologickému zkoumání je rozšíření okruhu zkoumatelných textů, a to na jednotlivé druhy ručního písma, ale i na texty psané na psacím stroji, počítači či jinak tištěné a v možnosti porovnávat sporné texty, které na základě jiné analýzy nelze srovnat,

¹⁶⁴ MUSILOVÁ, Václava. Třetí konference Mezinárodní asociace forenzních lingvistů. *Naše řeč* [online]. 1995, 78/1, [cit. 2011-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7228>>.

¹⁶⁵ AIGNEROVÁ, Alena. Co je forenzní lingvistika. *Kriminalistika* [online]. 2001, č. 12, [cit. 2011-08-12]. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/foren.html>.

například hůlkové písmo s perličkovým a podobně. Obecně lze forezní psycholinguistiku označit za jazykovou a obsahovou analýzu a interpretaci textu, která má za cíl objasnit různé skutečnosti vztahující se k osobě autora, a tím přispívat dalším kriminalistickým postupům ve vyšetřování trestných činů.

Jazyková a obsahová analýza a interpretace textu je dle názoru Čírtkové¹⁶⁶ založena na premise, že každý člověk disponuje individuálním řečovým vyjadřováním. Stejný obsah sdělení lze formulovat pomocí odlišných lingvistických prvků. Řečová kompetence jazyka, jakožto úroveň osvojení zásad řečového chování – pravidel skloňování, časování, skladby věty spolu s pragmatikou jazyka, tedy způsobem užívání výrazů mluvčím, tvoří jazykovou performaci jedince – individuálního stylu, jakým jedinec zachází s jazykem v praxi. Jestliže je prokázána existence individuálního stylu používání řeči, pak je pro kriminalistické vyšetřování podstatné vytvářet metody k jeho identifikaci.

Základní zásadou rozboru a interpretace textu je pravidlo, že každý výklad musí být doložen textem, přičemž úkol lingvisty obecně spočívá ve třech krocích. Jsou jimi seznámení se s textem, analýza a interpretace

Proces rozboru a interpretace textu je sám o sobě velmi složitý a vysoce náročný na odbornost lingvisty, který musí být nejen bezchybným znalcem jazyka, ale též mít alespoň základní vědomosti z oboru psychologie a práva. V první etapě je nejdůležitější důkladné seznámení se s textem, zatímco ve druhé se odborník zabývá zvláštnostmi výstavby textu, délkou textu, jeho strukturou, výběrem slov a větným slovosledem, použitím frazeologismů, zastaralých či hypermoderních slov a interpunkcí. V poslední fázi se již zjišťuje a zkoumají formulační úmysly autora, jeho vyjadřovací záměry a proč text formuloval tak, jak ho formuloval. Tato fáze je logicky nejnáročnější, ale právě její závěry mohou pomoci v dalším vyšetřování případu.

Jazyková a obsahová analýza je využitelná v mnoha oblastech, avšak svým významem jsou nejpodstatnější tyto:

1. Jestliže je k dispozici pouze sporný text, stanovuje se na základě jeho vyhodnocení tzv. skupinová příslušnost autora, zjišťují se základní údaje o neznámém pisateli, jakými jsou přibližný věk, vyjadřovací úroveň, profese, zájmy, místní příslušnost, pohlaví a

¹⁶⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 389-395.

podobně. Tyto charakteristiky mohou pomoci při pátrání především tím, že zužují okruh osob podezřelých z autorství textu.

Tento postup lze považovat za tvorbu psychologického profilu na základě řečového chování.

2. Posuzování vážnosti výhrůžek a hrozeb v řečovém chování.

3. Forezně lingvistický rozbor výpovědi či jiných sdělení.

4. Pokud se sporný materiál skládá z více písemností, je možné provést jejich vzájemné srovnání za účelem zjištění, zda všechny tyto písemnosti psala jedna a táž osoba, nebo zda se jedná o díla více osob.

5. Pokud je již známa podezřelá osoba, je možné provést srovnání sporného textu se zajištěnými srovnávacími materiály, a tedy prokázat individuální identifikace autora. V předchozích dvou bodech lze zjednodušeně hovořit o posuzování autorství textu.¹⁶⁷

3.2. Tvorba psychologického profilu na základě řečového chování neznámého pisatele

Z výše zmíněných oblastí aplikace forenzní lingvistiky se nejprve zaměřím na oblast první a podrobněji představím tvorbu psychologického profilu na základě řečového chování neznámého pisatele.

Pokud odborník vytváří psychologický profil pachatele na základě jeho řečového chování, využívá postup členící se na několik fází:

„- detailní popis sdělení a jeho následná forezně psychologická analýza z hlediska obsahu, formy (stylistiky), chybovosti atd.,

- motivace pro formulaci sdělení,

-pravděpodobné charakteristiky pisatele“.¹⁶⁸

Psychologické profilování je založeno na analýze a hodnocení chování pachatele a nezáleží zde na tom, zda jde o fyzické či řečové chování. „Obecně je profilování podřazováno k heuristickým úsudkům založeným na redukování vstupních komplexních informací pomocí hledání souvislostí a pravděpodobností“.¹⁶⁹ V současnosti se

¹⁶⁷ MUSILOVÁ, Václava. Význam a možnosti lingvistických a psycholingvistických analýz při zjišťování autorství textů. *Bulletin advokacie*. 1994, č. 5, s. 19-24.

¹⁶⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psycholingvistika- aktuální trendy. *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvláštní číslo 2010, Praha: Policejní akademie ČR, 2010, s. 65-78

¹⁶⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psycholingvistika- aktuální trendy. *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvláštní číslo 2010, Praha: Policejní akademie ČR, 2010, s. 65-78

používají v oblasti profilování dva základní způsoby redukování a zpracování vstupních komplexních informací o chování pachatele, přičemž prvním z nich je profilování intuitivní a druhý nazýváme profilování empirické. Hlavním rozdílem mezi těmito základními způsoby je postup, jakým profilovači vyvozují z dostupných informací charakteristiky neznámého pachatele.

Profilovač aplikující intuitivní profilování neznámého pachatele upotřebí zejména poznatky získané z předešlých případů. Dochází přitom k přenosu zkušeností z minulých případů, což je však zároveň i největší slabinou tohoto způsobu profilování pachatele. „*Za největší riziko intuitivního profilování je dnes pokládána závislost na přístupných podobných schématech. Tento pojem označuje kognitivní tendenci vyvozovat závěry o pravděpodobnostních souvislostech (v tomto případě mezi chováním a osobností) tím, že myslíme na povrchně podobné případy, které se snadno vybaví z paměti.*“¹⁷⁰Tento způsob redukce a zpracování informací je tedy velmi subjektivní a odvislý od subjektivních zkušeností profilujícího experta.

Druhým způsobem profilování je profilování empirické, při kterém se využívá empiricky získaných poznatků o souvislostech mezi nezákonným chováním a charakterovými vlastnostmi osobnosti pachatele. V současnosti dochází ke sjednocování obou způsobů profilování, oba způsoby se stále častěji slučují. Jelikož však empirické souvislosti mezi chováním a osobnostními charakteristikami pachatele nejsou v rozhodném čase dostupné, převládá v souvislosti s forenzní psycholingvistikou profilování intuitivní.

Tvorba profilu intuitivním způsobem je vhodná především v situacích, kdy neznámý pachatel poskytne rozsáhlé řečové sdělení, které zahrnuje prvky – signatury, díky kterým je možné rozpoznat jak typovou charakteristiku pachatele, tak i individuální charakteristiku, tím však není myšleno určení jeho totožnosti.

3.3. Statement analysis

Další z oblastí využití forenzní psycholingvistiky je analýza autentických sdělení. V této části se zaměřím na lingvistický rozbor výpovědí především proto, že považuji tento obor za velmi zajímavý a v praxi využitelný. Výpověď jakožto zprostředkování děje individuálním popisem událostí se stává předmětem forezně lingvistického

¹⁷⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psycholingvistika- aktuální trendy. *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvláštní číslo 2010, Praha: Policejní akademie ČR, 2010, s. 65-78

rozboru za účelem rozkrytí a pochopení skrytého významu sdělení. Děje se tak na základě analýzy jazykových prostředků, které vyslychaná osoba používá, tzv. narace neboli „*individuálního způsobu líčení událostí konkrétním jedincem*“.¹⁷¹

Za tvůrce analýzy řeči na základě jazykových prostředků a významu jejich použití je považován A. Sapir, který tuto metodu rozboru označil jako „Statement analysis“ (SA). Tato metoda rozboru výpovědi je založena na přesvědčení, že lidé používají při naraci jazykové prostředky většinou podvědomě. Postupy Statement analysis jsou v současnosti využívány nejen pro rozbor výpovědi podezřelých, ale také pro rozbor výpovědi obětí, a to z hlediska věrohodnosti. Analýza řečového chování spočívá především v rozboru podstatných gramatických složek řeči. Zkoumá se¹⁷² výběr užitých podstatných a přídavných jmen, osobních zájmen – především mám na mysli „Já versus My“ formu popisu událostí a přivlastňovacích zájmen, ale i slovesných časů. „Já versus My“ analýza je založena na faktu, že standardem pravdivé výpovědi je popis událostí v první osobě jednotného čísla, tedy „ich forma“. Pokud se ve výpovědi objevuje pouze zájmeno My, vyšetřovatelé zkoumají, proč individuální část chybí, a tato skutečnost může mimo jiné poukazovat na snahu něco zatajit či zprostit se odpovědnosti. Analýze dále podléhají tzv. nedostatek přesvědčení (Lack Of Conviction), balanc výpovědi (Balance of the Statement) či nadbytečné informace; k poslednímu z výčtu poskytují podrobnější výklad níže.

Mnoho nadbytečných informací ve výpovědi může vést k odhalení lži. Pravdomluvný člověk při odpovědi na otázku „Co se stalo?“ líčí události chronologicky a stručně, přičemž každá informace, která není odpovědí na tuto otázku, je nadbytečná či vedlejší. Lidé, kteří mají co skrývat, mohou cítit potřebu ospravedlnit své činy a v takových případech nebudou údaje v jejich výpovědích sledovat logický časový rámec, nebo se budou vyhýbat odpovědi na dotaz, co se opravdu stalo. Pokud sdělení obsahuje více informací než je nutné, vyšetřovatelé by měli zkoumat tyto nadbytečné informace a ptát se, proč vyslychaná osoba cítila potřebu zahrnout je do výpovědi. Pro příklad uvádím případ vyšetřování vraždy mladé ženy, kterou zastřelil její manžel. Manžel sdělil policii, že si čistil svou zbraň a ta náhodou vystřelila. Vyšetřovatelé pak

¹⁷¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psycholinguistika- aktuální trendy. *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvláštní číslo 2010, Praha: Policejní akademie ČR, 2010, s. 65-78

¹⁷² ADAMS, Susan H. Statement Analysis: What Do Suspects' Words Really Reveal?. *FBI Law Enforcement Bulletin, The* [online]. 1996, October, [cit. 2011-08-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.crimeandclues.com/index.php/testimonial-evidence/47-statement-analysis/81-statement-analysis-what-do-suspects-words-really-reveal>>.

požádali manžela, aby napsal písemné vyjádření o tom, co v osudný den dělal. Manžel poskytl podrobnou výpověď, rozsáhle popisující rez na zbrani a předchozí lov, nepopsal však své aktivity v ten den činu. Množství nadbytečných informací přimělo vyšetřovatele k označení manžela jako podezřelého.

Poměrně známým a často uváděným příkladem použití rozboru jazykových prostředků je případ Susan Smith¹⁷³, která uvolnila parkovací brzdu svého automobilu a nechala tak sjet auto, kde byly připoutány její dvě malé děti, do jezera. Poté na policii ohlásila jejich únos. Následovalo pátrání, do kterého se zapojila i média, a právě během jednoho z rozhovorů s novináři pronesla Susan Smith toho: „Mé děti mě chtěly, ony mě potřebovaly. A teď jim nemohu pomoci.“, přičemž otec dětí ji utěšoval: „Jsou určitě v pořádku. Za chvíli budou doma.“. Je zde zřejmý rozdíl v použití slovesného času mezi narací matky a otce dětí, který zaznamená i všímavý laik. Odborník na Statement analysis však vyvodil závěr, že zatímco otec věřil, že děti žijí a v pořádku se vrátí domů, matka věděla, že jsou mrtvé. Toto krátké matčino vyjádření posloužilo k tomu, aby se policie začala ubírat ve vyšetřování jiným směrem. Susan Smith byla odsouzena za vraždu a odpykává si celoživotní trest. Význam lingvistického rozboru sdělení byl tedy v tomto případě nesporný.

Na dalším příkladu použití metody SA podrobněji představím rozbor jazykových prostředků. Jedná se o případ Ashera Levina¹⁷⁴, který byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání 18 let za zabití tříleté Katelynn, dcery své družky, kterou brutálně ubil k smrti. Při vyšetřování tohoto případu byla využita metoda SA a díky dokumentaci práce profesionálů činných v trestním řízení je nyní možné vytvořit si představu o aplikaci této metody v praxi. Po vynesení odsuzujícího rozsudku a otázky soudce, zda se chce odsouzený vyjádřit, Asher Levin pronesl toto: „Můj příběh se nikdy nezměnil, neublížil jsem tomu dítěti.“ Po vyřčení těchto slov vyvstalo hned několik otázek. Proč Levin popsal své jednání vůči Katelynn jako svůj příběh, proč zdůraznil, že tento příběh se nikdy nezměnil, proč brutální ubití Katelynn zlehčil tak, že použil slovo ublížit a také proč nazval Katellynn „tím dítětem“. Asher Levin, aniž tušil, v tomto

¹⁷³ ADAMS, Susan H. Statement Analysis: What Do Suspects' Words Really Reveal?. *FBI Law Enforcement Bulletin, The* [online]. 1996, October, [cit. 2011-08-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.crimeandclues.com/index.php/testimonial-evidence/47-statement-analysis/81-statement-analysis-what-do-suspects-words-really-reveal>>.

¹⁷⁴ ADAMS, Susan H. Statement analysis: beyond the words. *FBI Law Enforcement Bulletin, The* [online]. 2004, 2004, April, [cit. 2011-08-11]. Dostupný z WWW: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m2194/is_4_73/ai_n7068940/>

krátkém sdělení odhalil mnoho informací užitečných pro vyšetřování. Metoda SA zahrnuje analýzu mnoha jazykových a významových prvků, avšak analýza případu Ashera Levina se omezuje na tři prvky a to podstatná jména, slovesa a přídavná jména. Ve svém vyjádření Levin použil dvě pro analýzu zajímavá podstatná jména - a to „příběh“ a „dítě“. Slovo příběh stálo za bližší zkoumání, jelikož vyvolává dojem smyšleného vyprávění, výmyslu, tzv. „pohádky“. Pro pochopení tohoto zvláštního výběru slova, vyšetřovatelé potřebovali znát kontext komunikace, zejména otázku, která podnítila tuto reakci. Pokud by se totiž soudce zeptal: „Změnil se někdy váš příběh?“ a Levin odpověděl: „Můj příběh se nikdy nezměnil.“, nedalo by se toto považovat za důležité pro vyšetřování. Levin však takto reagoval na soudcův dotaz, zda chce něco říci k odsuzujícímu rozsudku, tudíž nejednal pod žádným vlivem tazatele. Výrok „Můj příběh se nikdy nezměnil“ je velmi odlišný od „Říkal jsem vám, co se stalo.“ Je při nejmenším velmi zvláštní upozorňovat na nedostatek změn v podaných informacích. Druhým zajímavým podstatným jménem v Levinově prohlášení je slovo dítě. Jednalo se o dítě družky, se kterým žil ve společné domácnosti, je zajímavé, že místo Katelynn použil neosobní „dítě“. Značí to jistou odtažitost v jejich vztahu.

Výběr slovesa „ublížit“ je taktéž zajímavý. Levin si vybral toto slovo k popsání tak silného bití tříletého dítěte, které vedlo až k jeho smrti. To představuje typický příklad zlehčování, bagatelizace závažnosti trestného činu a dává vyšetřovatelům podnět k dalšímu zkoumání v následných výsleších. Adjektiva modifikují podstatná jména tím, že poskytují další informace důležité pro vyšetřování. Levin popsal Katelynn jako „to dítě“. Odborníci označují zájmena „to“ a „ti“ jako tzv. prostorová, odhalující obrazný prostor umístěný mezi vypravěčem a odkazovanou osobou. Lingvisté považují tento jazykový prostředek za prvek distancování se, formu odstupu. Levinovo vyjádření tak dávalo najevo, že obrazně Katelynn umístil do vzdálenosti. Vyšetřovatelé pak toto zjištění dále použili k prozkoumání vztahu Levina s Katelynn při jeho výslechu.

Z výše popsaného případu vyplývá, že jazykový a sémantický rozbor může odhalit mnoho cenných informací k lepšímu pochopení mluvčího. Poznatky nashromážděné ve výzkumech mohou být velmi nápomocné při přípravě efektivních výslechových strategií.

3.4. Threat assessment

Poslední podrobněji rozebranou oblastí praktického využití forenzní psycholinguistiky je poměrně samostatná disciplína označovaná jako Threat assessment, zahrnující širokou oblast vyhodnocování výhrůžek a hrozeb v řečovém chování. Výhrůžku lze definovat jako sdělení, které vyjadřuje úmysl autora někoho poškodit, zranit nebo usmrtit, přičemž tento autorův úmysl je sdělen explicitně či implicitně. Tato disciplína je založena na premise, že výhrůžky mohou být předzvěstí následného fyzického útoku.

Výhrůžky obsahují dva prvky, které neexistují jeden bez druhého, a to vnější podobu a vnitřní smysl, přičemž vnitřní smysl bývá odhalen teprve analýzou vnější podoby výhrůžky. Rozlišuje se vnitřní smysl obecný a konkrétní. Je nasnadě, že obecným smyslem výhrůžky je někoho zastrašit - jedná se o univerzální konotaci, konkrétním smyslem výhrůžky neboli individuální konotací se míní určení, zda se jedná o vážnou hrozbu či jde jen o planou výhrůžku. Threat

assessment se odehrává ve dvou fázích; první z nich se nazývá predikce násilí a právě v jejím rámci dochází k vyhodnocení individuální konotace, druhou fází threat assessmentu je tzv. management případu.

1. Predikce násilí - vyhodnocování individuální konotace se uskutečňuje na základě psychologických poznatků a teorií, a proto se v průběhu vývoje vyhodnocování měnily i psychologické postupy při něm využívané. Tak se od původně spíše intuitivního postupu psychologa na základě jeho zkušeností a praxe došlo přes stanovení a vyhrazení určitých taktik pro vyhodnocování hrozeb až k současné situaci, kdy se threat assessment dá považovat za multidisciplinární obor ve smyslu spojování různých vědních disciplín.
2. Management případu - spočívá v hledání adekvátního řešení směřujícího k odvrácení hrozby v daném konkrétním případě.

Existuje mnoho studií týkajících se výhrůžek, pro účely této části mé práce je podstatný například výzkum¹⁷⁵, který se zabýval poměrem vyhrožování a fyzického násilí ve společenství švýcarských rekrutů. Po zhodnocení výsledků podrobných dotazníků vyšlo najevo, že téměř 36 % rekrutů v uplynulých 12 měsících někomu vyhrožovalo a z nich 42 % někoho doopravdy napadlo. Naopak z počtu těch, kteří se

¹⁷⁵ HAAS, Henriette. Gefährlichkeitseinschätzung von Drohungen. *Kriminalistik*. 2004, č. 12, s. 791-799.

vyhrožování v uplynulém roce nedopustili, skutečně fyzicky zaútočilo 14 % rekrutů. Z této studie vyplývá, že téměř polovina výhrůžek byla naplněna, je tedy bezpochyby účelné zkoumat metody vyhodnocování závažnosti výhrůžek a hrozeb a umožnit tak rozlišení planých od pravých.

Pro vyhodnocování výhrůžek a hrozeb je značně důležitá interpretace, jelikož je prokázáno, že náznaky a skryté významy ve vyjádření jsou v komunikaci naprosto běžné a časté. Velmi záleží na kontextu konkrétního výroku. Výrok: „Miluji tě k smrti“, tak může znamenat vroucný projev lásky, ale i nebezpečnou výhrůžku, záleží, z čí úst a v jaké situaci je vyřčen. Právě smyslem výroků a vyjádření se zabývá psycholingvistika, v oboru Threat assessmentu je proto podstatnější její využití než využití klasické lingvistiky zabývající se rozbořem gramatickým či lexikologickým.

Existují určité postupy pro vyhodnocování nebezpečnosti hrozeb a posouzení agresivity pachatele.¹⁷⁶ Je podstatné posoudit, zda je výhrůžka schopná vyhrotit se v reálný fyzický útok. Autoři zabývající se touto oblastí z psychologického hlediska představují následující tři principy jakožto záchytné body v analýze nebezpečnosti situace.

1. Násilí předchází dlouhá řada stupňujících se incidentů – násilí předchází ve většině případů celá řada problémů, konfliktů a selhání na straně pachatele, pocit frustrace kulminuje a vyvrcholením je právě fyzické násilí. Cesta od výhrůžky k jejímu naplnění je poměrně dlouhá a zcela jistě ji doprovází mnoho výstražných signálů. Pokud vyhrožování trvá delší dobu a je doprovázeno již zmíněnými signály, je třeba nebrat jej na lehkou váhu a v tomto případě lze čekat vzrůst agrese na straně pachatele.
2. Násilí je produkt tří faktorů - spojení tří faktorů níže uvedených vede ke vzniku výbuchu násilí, jsou jimi:
 - Osobnost pachatele
 - Motivace pachatele
 - Okolnosti, které mohou výbuch násilí usnadnit (dostupnost zbraní, blízký vztah oběti a pachatele)

¹⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 395-405.

3. Násilí často předchází určitá příprava – pokud jde o pachatele známého, je vhodné monitorovat jeho činnost směřující k přípravě k násilí, tím mám na mysli například koupi zbraně, častější výskyt pachatele v blízkosti oběti a podobně

Co se týká druhého bodu, je vhodné zmínit, že posouzení osobnosti pachatele z psychologického hlediska je pro odhad nebezpečnosti hrozby bezmála klíčové. Podstatné jsou veškeré informace o pachateli, ať už se týkají jeho rodiny či zdravotního a psychického stavu – zde samozřejmě míním pachatele známého. Pokud se jedná o pachatele neznámého, je v tomto smyslu situace obtížnější, informace o jeho osobnosti se hledají ve vzorcích chování, kterými se neznámý pachatel prezentuje. Je tedy naprosto nutné shromažďovat co nejvíce informací o pachatelově chování a jeho nápadných znacích, třebaže se na první pohled mohou zdát nepodstatné. I v této kriminalistické oblasti se rozlišují dva základní druhy pachatelů, a to pachatel nekontrolovaný a kontrolovaný. Pro připomenutí shrnuji, že nekontrolovaný pachatel se vyznačuje zvýšenou mírou agresivity, výbušnou povahou a sklonem reagovat přehnaně i na slabé podněty, naopak pachatel kontrolovaný se takto výrazně neprojevuje, což má za následek i menší čitelnost a dle mého názoru tak představuje větší hrozbu. Pro pachatele kontrolované je typická soustředěnost na svůj záměr a důkladná příprava, naštěstí jejich výskyt není dle Čírtkové¹⁷⁷ tak častý.

Odborníci poukazují¹⁷⁸, že při hodnocení nebezpečnosti pachatele by mělo být bráno v potaz šest činitelů, které se dělí do dvou skupin: na psychologickou, která zahrnuje myšlení, emoce, motivace a sociální vazby pachatele a nep psychologickou, která zahrnuje organismus a vnější situaci. Každý z těchto činitelů by měl být podroben analýze z hlediska rizikovitosti agrese. U emocí může být za zvýšeně rizikový považován pocit selhání, touha po odplatě, závist nebo stres, neadekvátní sociální vazbou je dle mého názoru například vazba na rizikovou společnost nebo organizaci, například náboženských fanatiků či nedostatek vzájemné citové vazby ve vztahu rodič – dítě.

Hodnocení nebezpečnosti textu hrozby či výhrůžky se v průběhu času vyvíjelo, jedním z prvních přístupů bylo hledání takzvaných klíčových slov přímo odkazujících na násilí například krev, zastřelit, umřít, jejich použití v textu výhrůžky značilo zvýšené riziko. Praxe ovšem ukázala, že tato slova naopak spíše uvolňují nahromaděnou

¹⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psycholinguvistika- aktuální trendy. *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvláštní číslo 2010, Praha: Policejní akademie ČR, 2010, s. 65-78

¹⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 395-405.

frustraci autora a vůbec nemusí následovat samotné fyzické násilí. Je pravděpodobné, že tyto hrozby mají spíše přilákat pozornost, vzbudit emoce a strach a jako mnohem nebezpečnější se projevují hrozby obsahující znaky zoufalství autora. Výrok typu: „Rozmlátím ti hlavu na padrť!“ tak může být ve svém důsledku méně nebezpečný než: „Už nemůžu dál, někdo za to musí pykat!“. V současné době převládá postup podrobné analýzy obsahu sdělení v jeho kontextu. Co se týká samotného obsahu hrozby, je podstatná zejména skutečnost, zda se autor nachází ve stádiu přípravy daného jednání, tedy že již myšlenkově dospěl k realizaci hrozby. V textu se toto může projevovat například uvedením podrobných detailů realizace výhrůžky – určení času a místa a podobně. Z hlediska konkrétnosti výhrůžky se rozlišují tři stupně pravděpodobnostního rizika:

1. Výhrůžka s nízkým rizikem - nerealistická hrozba, text postrádá detaily, objevují se rozpory.
2. Výhrůžka se středním rizikem - realističtější, autor přemýšlel nad provedením útoku, text může obsahovat stanovení místa či času, ale ne příliš konkrétní určení. Výrok může obsahovat přesvědčovací výroky typu „To není vtip“ a podobně.
3. Výhrůžka s vysokým rizikem - velmi konkrétní, reálná hrozba. Text obsahuje velice podrobné detaily týkající se místa, času útoku či použití zbraně a vyznačuje se odhodláním útok provést.

Pro vytvoření představy o vážné výhrůžce uvádím typický příklad: „*Mám v úmyslu zastřelit zítra v 8 hodin ředitele školy. To je přesně čas, když je ve své kanceláři sám. Mám pistoli 9 mm. Věřte mi, já vím, co dělám. Už mě to nebaví, co tady ve škole dělá. Jsem z toho nemocný a unavený.*“¹⁷⁹

¹⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 395-405.

Závěr

Cílem psychologického profilování pachatele, jakožto příspěvku forenzní psychologie kriminalistické praxi, je především přispění k odhalení pachatele konkrétního trestného činu. Toto pojetí je chápáno jako psychologické profilování v užším smyslu. V evropských podmínkách je však častěji aplikováno psychologické profilování ve smyslu širším, zahrnující tvorbu psychologického profilu na základě řečového chování neznámého pisatele, posuzování vážnosti hrozby či zpracovávání strategií deliktově specifického výslechu.

Psychologické profilování pachatele nepatří mezi metody využívané samostatně, ale je považována za metodu pomocnou a podpůrnou. Ačkoli je pouze jedním z prostředků, které se využívají v rámci komplexního procesu vyšetřování trestné činnosti, zaujímá mezi ostatními vyšetřovacími postupy zvláštní postavení, a to zejména svým multidisciplinárním přístupem.

Soudobé psychologické profilování se od dob svého počátku značně proměnilo. Ze zprvu intuitivního postupu se vyvinula specifická metoda založená na vlastní teoretické bázi, empirických poznatcích a standardizovaných postupech. Ačkoli tedy tato metoda disponuje určitými pravidly postupu, nadále platí, že jednotná metodika psychologického profilování neexistuje. V posledních desetiletích se značně rozšířila škála deliktů, u kterých lze využít psychologické profilování a výrazným krokem vpřed je rovněž vytvoření deliktově specifických postupů profilování. Za významnou považují také mezinárodní spolupráci v oblasti empirických databází, na evropském území pak zejména založení neformálního společenství EVUBAG. Je však nezbytné si uvědomovat, že ani nejvýkonnější technologie či efektivní počítačové programy nikdy nenahradí zdravý rozum, intuici a logiku, tedy lidský faktor. Osoba profilujícího experta, analytika či konzultanta zastává v procesu psychologického profilování velmi důležitou roli a zcela jistě by měla splňovat určité osobnostní a profesní předpoklady.

Česká republika v současné době nedisponuje finančními prostředky a dle mého názoru bohužel ani snahou ke zřízení samostatné jednotky psychologického profilování, o čemž svědčí již zmiňované zrušení skupiny specializovaných kriminalistických činností v roce 2004. I když zcela jistě nelze srovnávat nápad profilovatelné trestné činnosti v České republice a například v USA, činy, u nichž je metoda psychologického

profilování aplikovatelná, jsou zpravidla natolik závažné a společensky vysoce nebezpečné, že jakékoli potenciální zvýšení efektivity vyšetřování by mělo být využito.

Jako zásadní nedostatek české praxe psychologického profilování rovněž vnímám pozdní přistoupení profilujícího odborníka k vyšetřování případu. Zcela jistě by bylo příhodné zapojení profilovače do vyšetřovacího týmu již v počátcích objasňování případu, například přímo ke zkoumání místa činu. Tato změna by dle mého názoru přinesla výrazně pozitivní výsledky.

Statistiky uvádějí 50 % úspěšnost této metody v USA, tedy v zemi s nejdelší tradicí profilování. Procento případů, ve kterých vypracovaný psychologický profil vedl přímo k odhalení pachatele je velmi nízké (z výzkumů vyplývá rozmezí od 2,7 – 8 % případů¹⁸⁰). Dle Čírtkové však z provedených výzkumů efektivnosti psychologického profilování vyplývá zajímavý fenomén. Více než 90 % policistů, kteří služeb psychologického profilování či forenzní psycholinguistiky využili, jsou připraveni profilujícího experta přizvat i v dalších případech. Toto rozhodnutí zdůvodnili policisté zpravidla tím, že „*experti stojící mimo vyšetřování napomohli k hlubšímu pochopení případu, vždy nabídli nové informace a pohledy na věc a přispěli tak k volbě postupů, které nakonec vedly k úspěšnému vyřešení případu.*“¹⁸¹

Je zřejmé, že úspěšnost psychologického profilování nebude nikdy stoprocentní. Zásadní přínos psychologického profilování však spatřuji v možnosti zvýšení efektivnosti a výkonnosti vyšetřovacích postupů v oblasti objasňování závažné trestné činnosti. Vzhledem k současnému stavu kriminality a jejím vývojovým tendencím je nezbytné pozitivně vnímat a rozvíjet všechno, co byť jen v určitém rozsahu může přispět k zvyšování počtu odhalených, dopadených a odsouzených pachatelů závažné trestné činnosti.

¹⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 389.

¹⁸¹ tamtéž

Seznam zkratek

ABP	Academy of Behavioral Profiling
BKA	Bundeskriminalamt
BSU	Behavioral Science Unit
CIA	Criminal Investigative Analysis
CIRG	Critical Incident Response Group
EVUBAG	European ViCLAS Users and Behavioural Analysts Group
FBI	Federal Bureau of Investigation
NCAVC	The National Center for the Analysis of Violent Crime
OFA	Operative Fallanalyse
SA	Statement analysis
USA	United States of America
VICAP	Violent Criminal Apprehension Program
ViCLAS	Violent Crime Linkage Analysis System

Seznam použité literatury a pramenů

Monografické publikace:

- BOURGOIN, Stéphane. *Bestiální vrazi. Autentické výpovědi o sériových vrazích*. Plzeň: Nava, 1994. ISBN 8085254352.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.
- DOUGLAS, John, OLSHAKER, Mark. *Lovec duší*. 1. vydání. Frýdek-Místek: Alpress, 1997. ISBN 80-7218-009-6.
- DOUGLAS, John Edward a kolektiv. *Crime Classification Manual. A Standart System for Investigating and Classifying Violent Crimes*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc. Publisher, 1997. ISBN 9781118047187.
- GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 978-80-246-1293-3.
- HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právní slovník*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001. ISBN 80-7179-360-4.
- HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. ISBN 978-80-904379-0-6.
- KOVÁŘ, Petr a kolektiv. *Sexuální agrese: Znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: MAXDORF, 2008. ISBN 978-80-7345-161-5.
- MUSIL, Jan, KONRÁD, Zdeněk, SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9.
- PAVLOVSKÝ, Pavel a kolektiv. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2618-2.
- PJEŠČAK, Ján. *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko, 1982. ISBN 28-020-82.

- PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika*. 1. vydání. Brno: CERM, akademické nakladatelství s.r.o., 2001. ISBN 80-7204-194-0.
- ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-043-0.
- ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2003. ISBN 80-86131-44-0.
- VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí: Díl I*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-479-9.
- VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál s.r.o., 1999. ISBN 80-7178-286-6.
- ZÁHORSKÁ, Jindřiška. *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-236-2.

Odborné články:

- AIGNEROVÁ, Alena. Co je forenzní lingvistika. *Kriminalistika* [online]. 2001, č. 12, [cit. 2011-08-12]. Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/foren.html>. ISSN 1210-9150.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVINKA, František. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost. *Kriminalistika*. 1995, č. 1, s. 27. ISSN 1210-9150.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Postupy profilování u trestného činu znásilnění. *Kriminalistický sborník*. 2007, č. 4, s. 38-39.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. *Kriminalistika*. 1995, č. 2, s. 113. ISSN 1210-9150.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Současné trendy v kriminalistické psychologii. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s. 10-13. ISSN 1210-9150.

- GRONSKÝ, Martin. Metóda psychologického profilovania osobnosti páchatel'ov násilnej trestnej činnosti. *Policejné teória a prax*. 2007, č. 1, s. 69. ISSN 1335-1370.
- GRONSKÝ, Martin. Osobnostné predpoklady a profesijná pripravenosť profilujúceho odborníka. *Pokroky v kriminalistice. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2006, s. 25-3.
- GRUMLÍK, René. Poznámky k psychologicko-psychiatrickému profilování. *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 8, s. 352.
- HAAS, Henriette. Gefahrlichkeitseinschätzung von Drohungen. *Kriminalistik*. 2004, č. 12, s. 791-799. ISSN 0023-4699.
- HOFMANOVÁ, Jiřina. Analytická činnost v oblasti obecné kriminality v Policii ČR. *Kriminalistický sborník*. 2011, č. 3, s. 52-58.
- HOFMANOVÁ, Jiřina. Psychologické profilování. *Kriminalistický sborník*. 2002, č. 3, s. 35.
- HOFMANOVÁ, Jiřina. Trestný čin a možnosti jeho poznání. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 48-49.
- HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 55-56.
- KAPLAN, Miloslav. Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. *Bezpečnostní teorie a praxe*. Sborník PA ČR. 2002, č. 2, s. 183. ISSN 1801-8211.
- MATOUŠKOVÁ, Ingrid. Vývoj psychologického profilování. *Security magazin*. 2007, č. 3, s. 63. ISSN 1210-8723.
- MUSIL, Jan. Slezský vampír. *Kriminalistický sborník*. 1978, č. 1, s. 36.
- MUSILOVÁ, Václava. Třetí konference Mezinárodní asociace forenzních lingvistů. *Naše řeč* [online]. 1995, 78/1, [cit. 2011-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7228>>. ISSN 0027-8203.

- MUSILOVÁ, Václava. Význam a možnosti lingvistických a psycholingvistických analýz při zjišťování autorství textů. *Bulletin advokacie*. 1994, č. 5, s. 19-24. ISSN 1210-6348
- NETÍK, Karel, NEUMANN, Jan. Metoda psychologického profilování pachatele: příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 76. ISSN 0862-1969.
- PINIZZOTTO, Anthony Joseph. Forensic psychology: Criminal personality profilig. *Journal of Police Science and Administration*. 1984, č. 12, s. 32-40. ISSN 0090-9084.
- POLIŠENSKÁ, Veronika Anna. Profilování pachatelů trestných činů. *Kriminalistika*. 2008, č. 4, s. 288-289. ISSN 1210-9150.
- PORADA, Viktor. Fenomén zvaný „sériový vrah“. *KRIMInalistická společnost*, 1995, č. 1, s. 9-10. ISSN 1210-5910.
- PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Od analýzy případu k profilu pachatele. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s. 67. ISSN 1210-9150.
- PROTIVÍNSKÝ, Miroslav. Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele: (ze zkušeností policíí západních zemí). *Kriminalistický sborník*. 1994, č. 6, s. 271.
- TICHÝ, Jaroslav. K některým otázkám činnosti konzultanta v trestním řízení (§ 157 odst. 3 tr. ř.). *Státní zastupitelství*. 2005, č. 10, s. 5-7. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?cd=310&typ=c>. ISSN 1803-76312.
- VALENTA, Zbyněk. Psychologické profilování u nás - ano či ne?. *Československá kriminalistika*. 1993, č. 3, s. 262. ISSN 0862-1969.
- VYHLÍDALOVÁ, Pavla. K otázce psychologického profilování. *Československá kriminalistika*. 1990, 1-2, s. 68. ISSN 0862-1969.

Právní předpisy:

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

- Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících
- Vyhláška hláška ministra spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících

Internetové zdroje:

- Academy of Behavioral Profiling. Profiling [online]. © 1999-2011 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.profiling.org/index.html>
- ADAMS, Susan H. Statement analysis: beyond the words. *FBI Law Enforcement Bulletin, The*
- [online]. 2004, 2004, April, [cit. 2011-08-11]. Dostupné z: http://findarticles.com/p/articles/mi_m2194/is_4_73/ai_n7068940/
- ADAMS, Susan H. Statement Analysis: What Do Suspects' Words Really Reveal?. *FBI Law Enforcement Bulletin, The* [online]. 1996, October, [cit. 2011-08-11]. Dostupné z: <http://www.crimeandclues.com/index.php/testimonial-evidence/47-statement-analysis/81-statement-analysis-what-do-suspects-words-really-reveal>.
- FBI - Investigations & Operations Support. *Fbi* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.fbi.gov/about-us/cirg/investigations-and-operations-support>
- JANOUSH, Vilém. Vraždy podle vzorce, unikátní systém loví zločince. *Denik.cz* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/vrazdy-podle-vzorce-unikatni-system-lovi-zlocince.html
- Operative Fallanalyse (OFA). *Bka* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: http://www.bka.de/nn_218558/DE/ThemenABisZ/OperativeFallanalyse/operativ_eFallanalyse_node.html?__nnn=true
- Trestný čin znásilnění a jeho oběti - epravo.cz. *Epravo* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/trestny-cin-znasilneni-a-jeho-obeti-15872.html>
- Violent Crime Linkage System (ViCLAS) - Royal Canadian Mounted Police. *Rcmp-grc* [online]. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.rcmp-grc.gc.ca/tops-opst/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>

- Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Intuice>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Znaky organizovaného a dezorganizovaného pachatele.	I
Příloha č. 2 Chování organizovaného a dezorganizovaného pachatele.	II
Příloha č. 3 Znaky organizované a dezorganizované scény deliktu.....	II
Příloha č. 4 Základní schéma kriminální analýzy případu.....	IV
Příloha č. 5 Německý koncept operativní případové analýzy.	VII
Příloha č. 6 Klasifikace případových analýz podle spáchaného deliktu.....	VIII
Příloha č. 7 Klasifikace motivace u smrtelných deliktů lze případové analýzy. .	VIII
Příloha č. 8 Výsledky epidemiologické deskriptivní studie z let 1996-1998.....	IX

Příloha č. 1 Znak organizovaného a dezorganizovaného pachatele.

Organizovaný pachatel	Dezorganizovaný pachatel
Zařazuje plánování	Nedostatek plánování
Je flexibilní, adaptivní	Je vzteklý, zuřivý
Zralý, zkušený, inteligentní	Nedostatek inteligence, mladistvý
Kriminálně vzdělaný	Nedostatek kriminálních zkušeností
Okolím vnímán jako příjemný člověk	Okolím vnímán jako „divný“ člověk
Působí dobrým dojmem	Neudrží osobní hygienu
Střední vzdělání	Základní vzdělání, problémy ve škole
Zaměstnaný, „mužný“ typ práce	Méně kvalifikovaná práce, problémy v zaměstnání
Má intimní vztah (manželka, partnerka)	Chybí kontakty se ženami, málo přátel od dětství, svobodný, rozvedený
Extrovert, má vždy pravdu	Introvert, noční život, osamělé koníčky
Není alkoholik a narkoman	Je alkoholikem či narkomanem
Netrpí duševní chorobou	Duševní choroba, porucha
Psychopat, narcista	Samotář, nízký socio-kulturní status
Manipulátor	Nedostatek rafinovanosti
Navazuje vztahy	Sexuálně nekompetentní
Zřídká se stane dezorganizovaným	Může se stát organizovaným

Zdroj: HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. 1. vydání. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. s. 84.

Příloha č. 2 Chování organizovaného a dezorganizovaného pachatele.

Chování organizovaného pachatele	Chování dezorganizovaného pachatele
Oběť si vybírá podle vlastních pravidel	Není schopen plánovat, spontánní akt
Oběť od začátku kontroluje	Nedostatek kontroly nad obětí
Oběť je pachateli neznámá	Oběť se mohla k pachateli připojit
Oběť zastrašuje, přemlouvá	Minimální konverzace s obětí
Ukazuje absolutní kontrolu nad obětí	Nemá k obětí vztah, neusiluje o něj
Jezdí autem	Chodí pěšky, jezdí na kole
Transportuje oběť	Používá bleskový útok
Bere si trofej / suvenýr	Používá příležitostnou zbraň
Bere šperky, peníze oběti	
Sofistikovaný vstup na scénu deliktu	
Páchá skutek s nízkým rizikem odhalení	Páchá skutek na místě, kde mohou být přítomni náhodní svědci
Snaží se oddálit / předejít odhalení	Zanechává důkazy
Snaží se vmísit do vyšetřování	Minimální zájem o policejní práci
Sleduje média, zprávy	

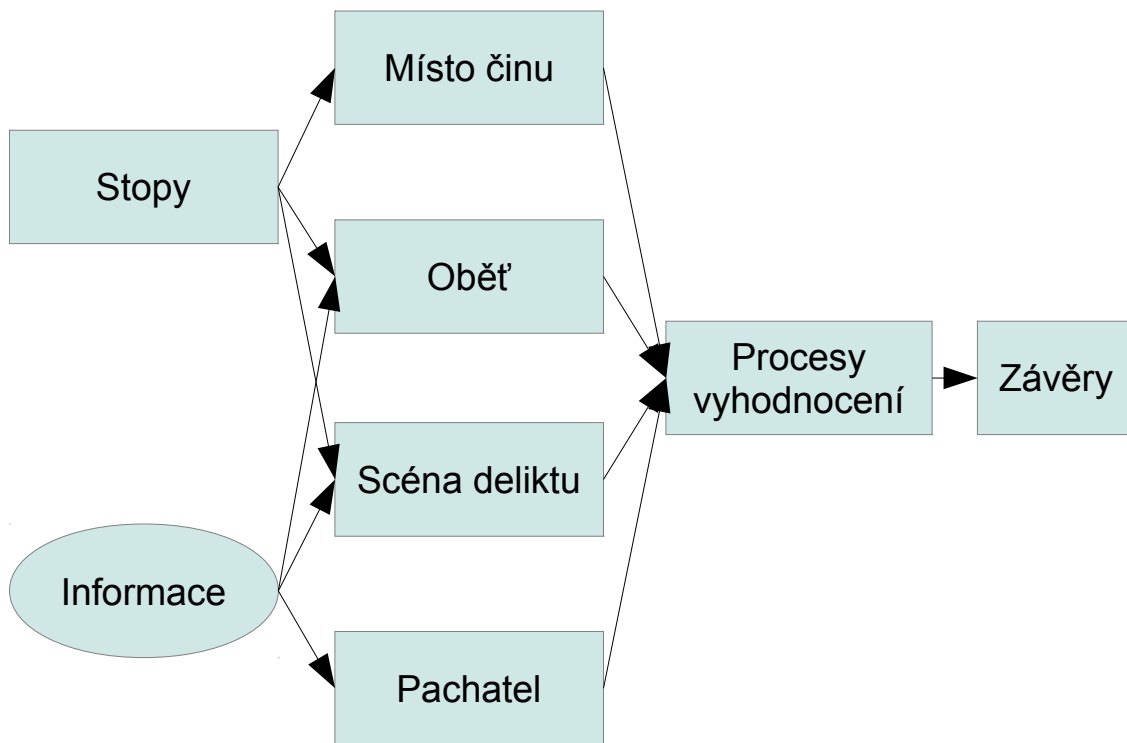
Zdroj: HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. 1. vydání. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. s. 175.

Příloha č. 3 Znaky organizované a dezorganizované scény deliktu.

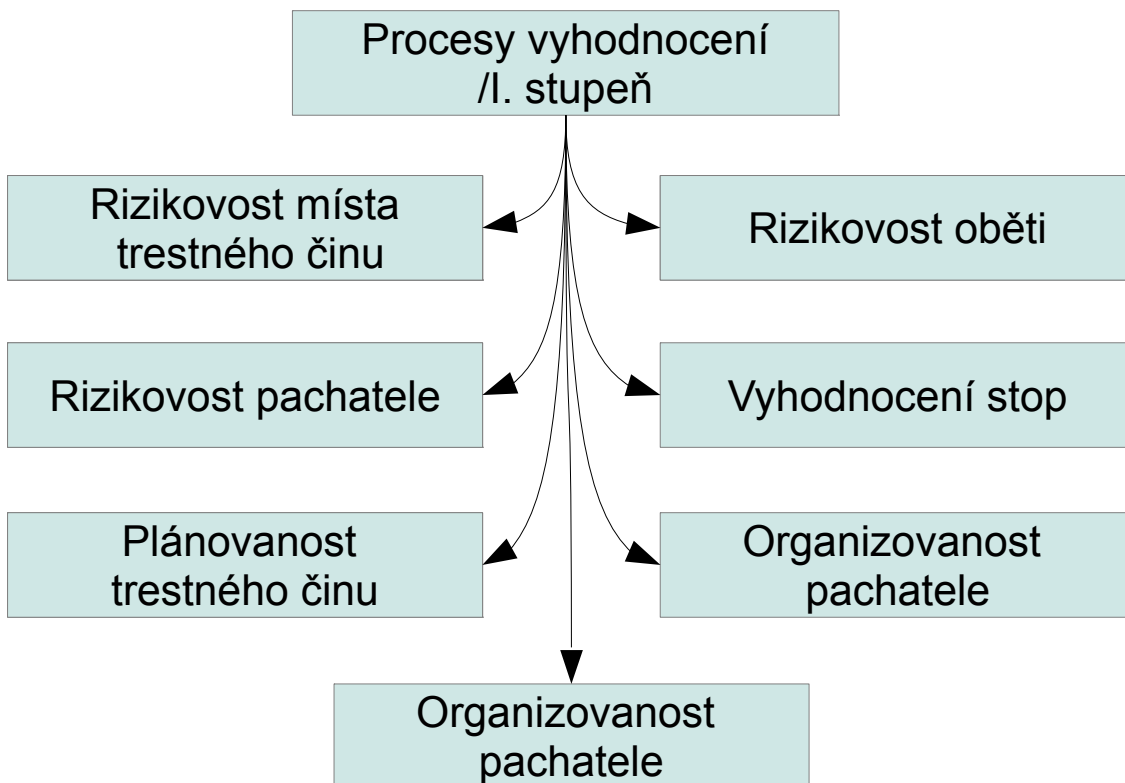
Organizovaná scéna deliktu	Dezorganizovaná scéna deliktu
Uspořádaná scéna deliktu	Neuspořádaná scéna deliktu
Znaky plánovaného činu	Znaky spontánního činu
	Znaky bleskového útoku
Užití omezujících prostředků	Minimální použití omezujících prostředků
Agresivní útok před usmrcením oběti	Sexuální aktivity po usmrcení oběti
Pachatel nezanechal zbraň na scéně deliktu	Zbraň je ponechána na scéně deliktu
Pachatel přinesl na scénu prostředky na svazování oběti	Použití příležitostné zbraně
Minimum stop na scéně deliktu	Množství stop na scéně deliktu
Transport těla oběti	
Ukrytí těla oběti	Tělo oběti je ponecháno na scéně
Několik scén deliktu	Jedna scéna deliktu
Místo činu je vzdálené od domova pachatele	Scéna deliktu je blízko bydliště či pracoviště pachatele
	Bizarní chování na scéně

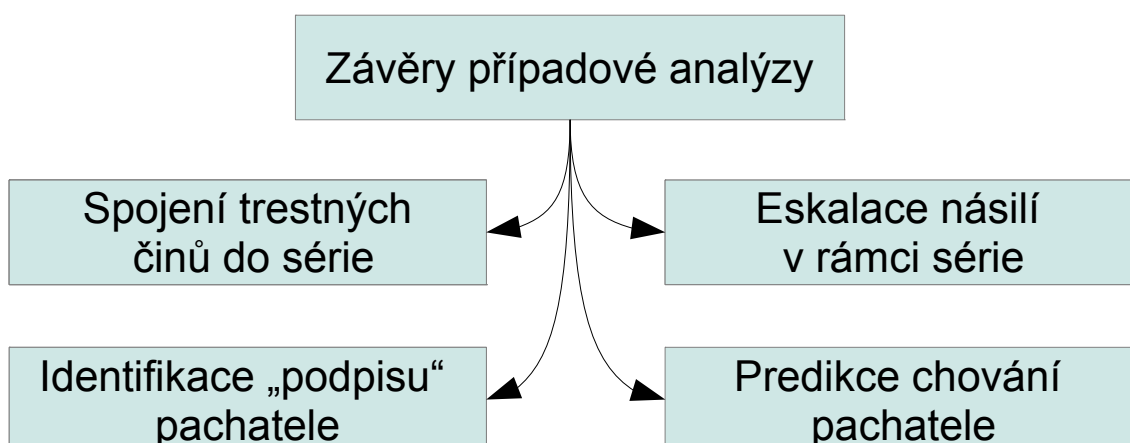
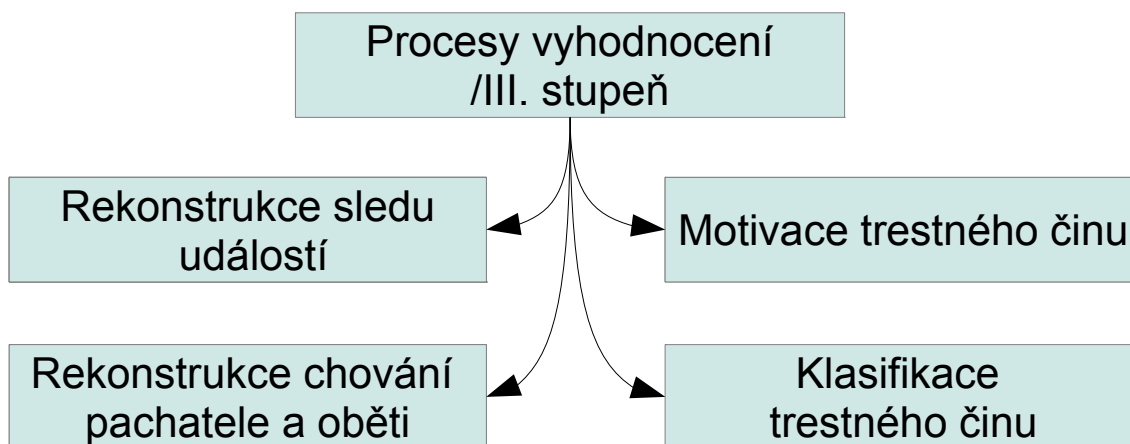
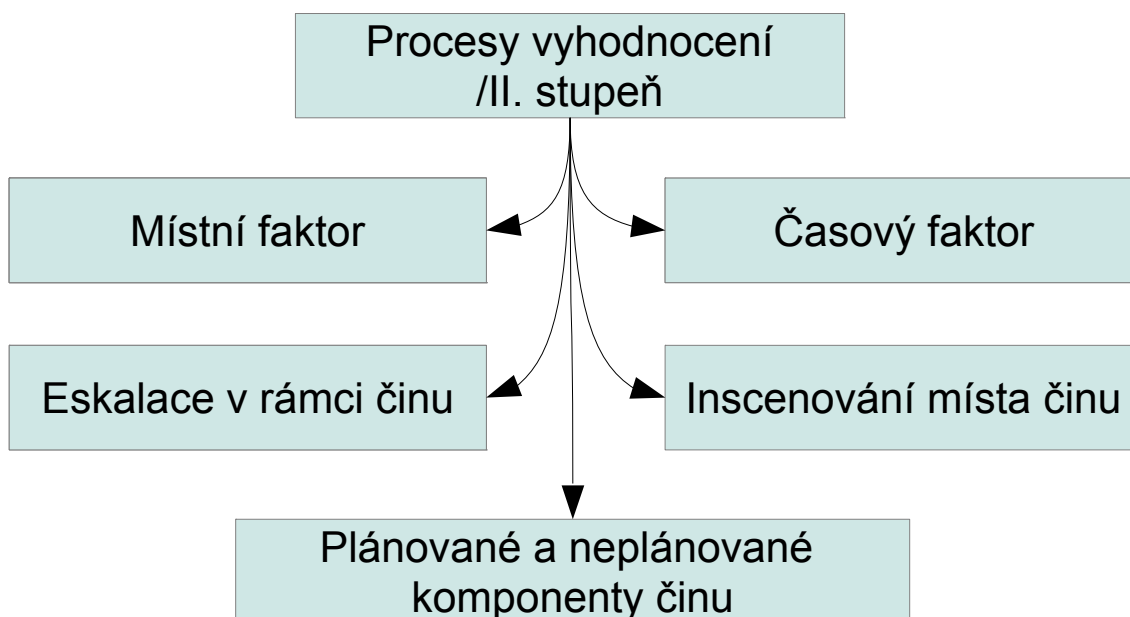
Zdroj: HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. 1. vydání. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. s. 115.

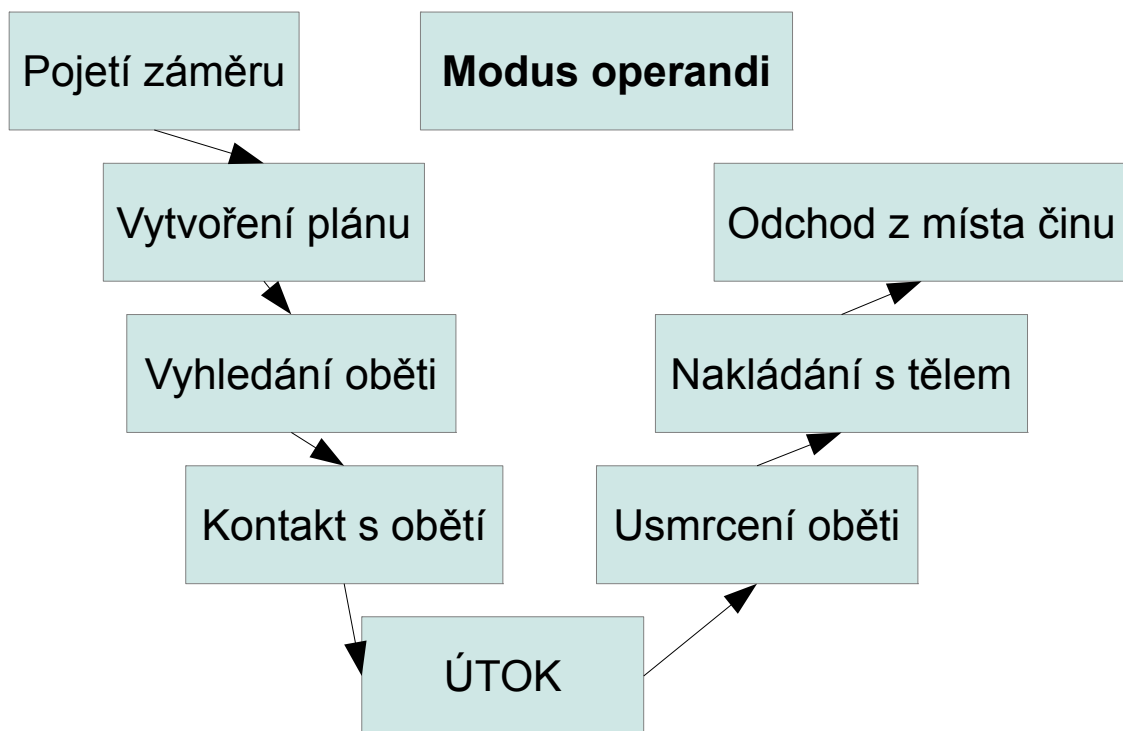
Příloha č. 4 Základní schéma kriminální analýzy případu.

Proces kriminální analýzy případu v jednotlivých krocích

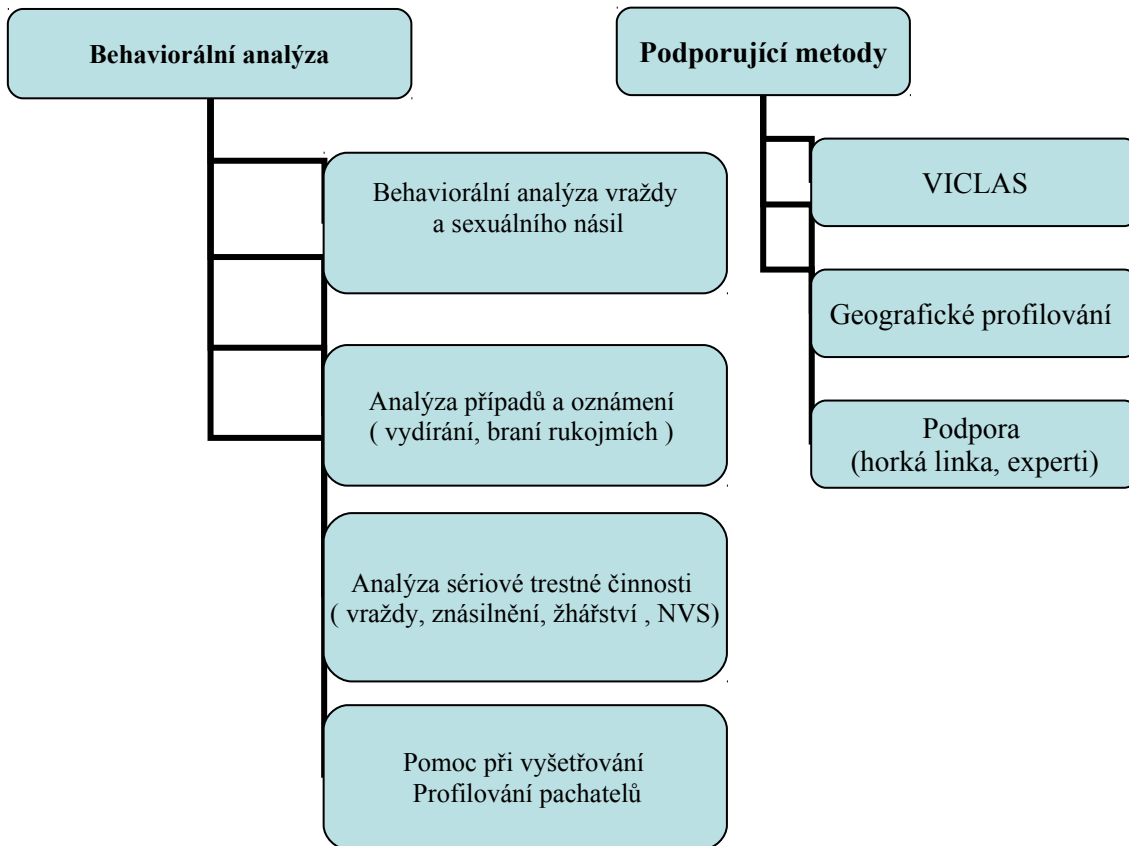

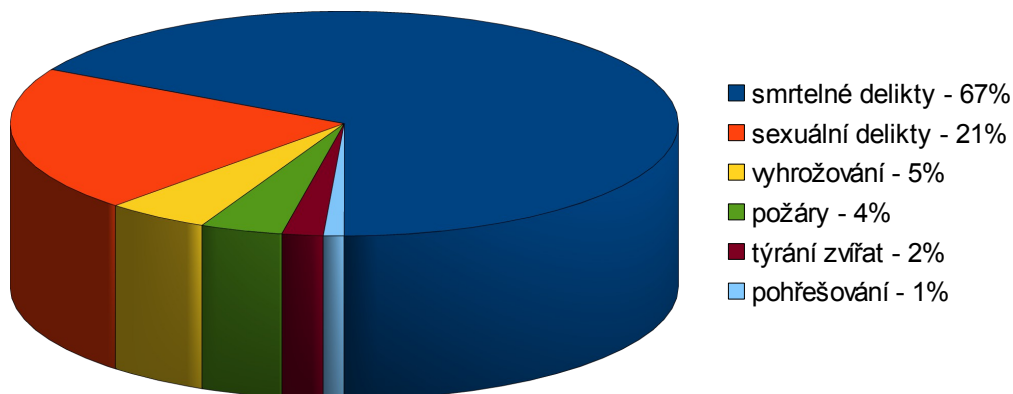
Zdroj: HOFMANOVÁ, Jiřina. Trestný čin a možnosti jeho poznání. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 48-49.

Příloha č. 5 Německý koncept operativní případové analýzy.

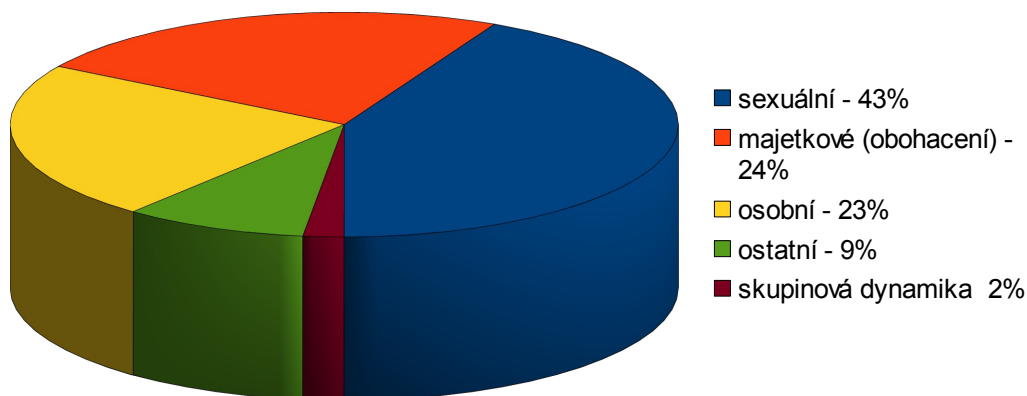
Zdroj: HOFMANOVÁ, Jiřina. *Behaviorální analýza: metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. 1. vydání. Praha: Jaroslav Hofman, 2010. s. 58.

Příloha č. 6 Klasifikace případových analýz podle spáchaného deliktu

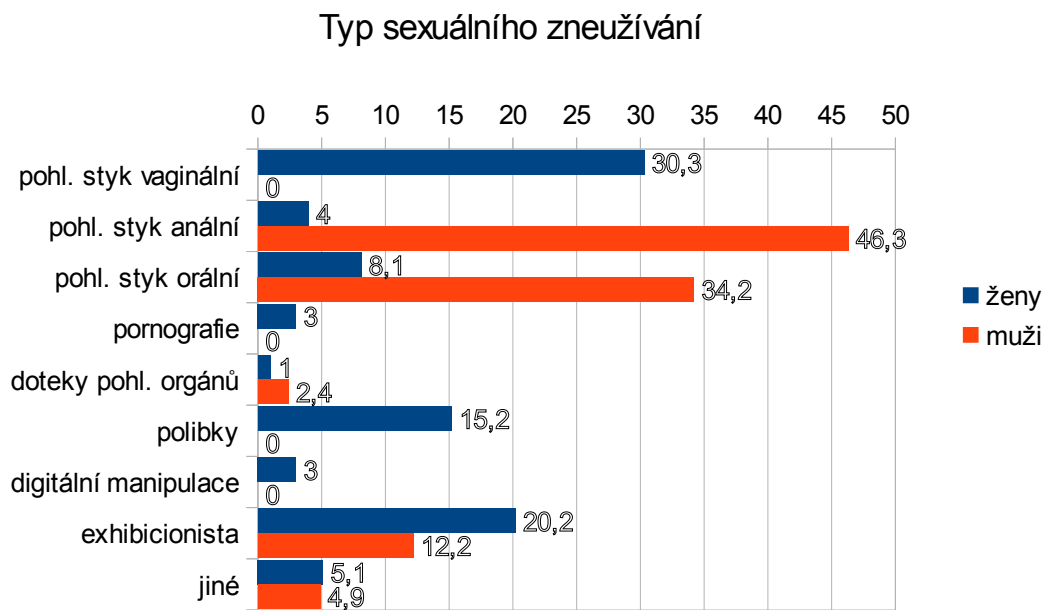
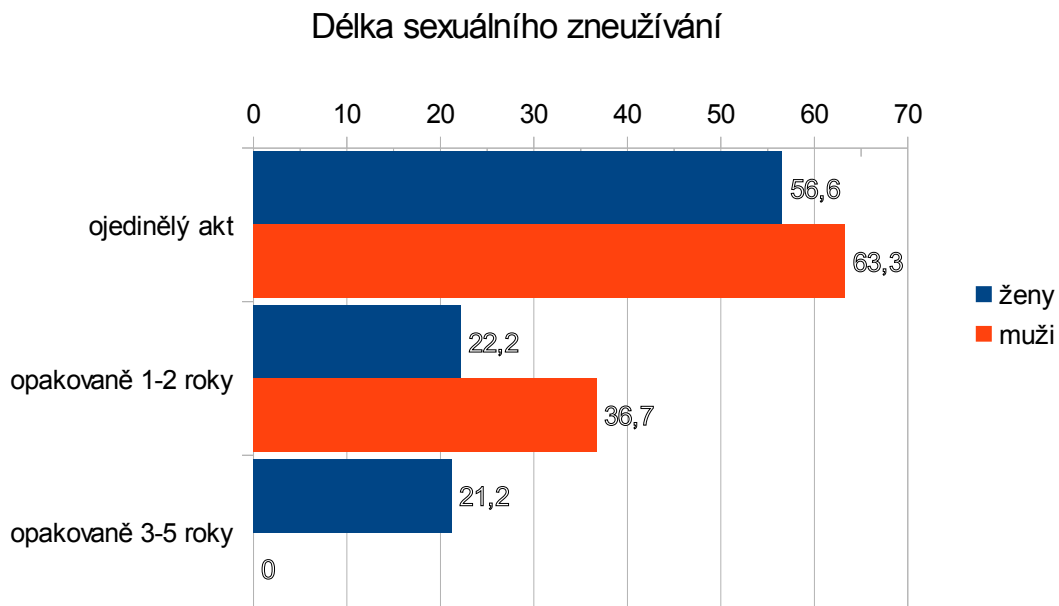
Zdroj: HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 53.

Příloha č. 7 Klasifikace motivace u smrtelných deliktů lze případové analýzy

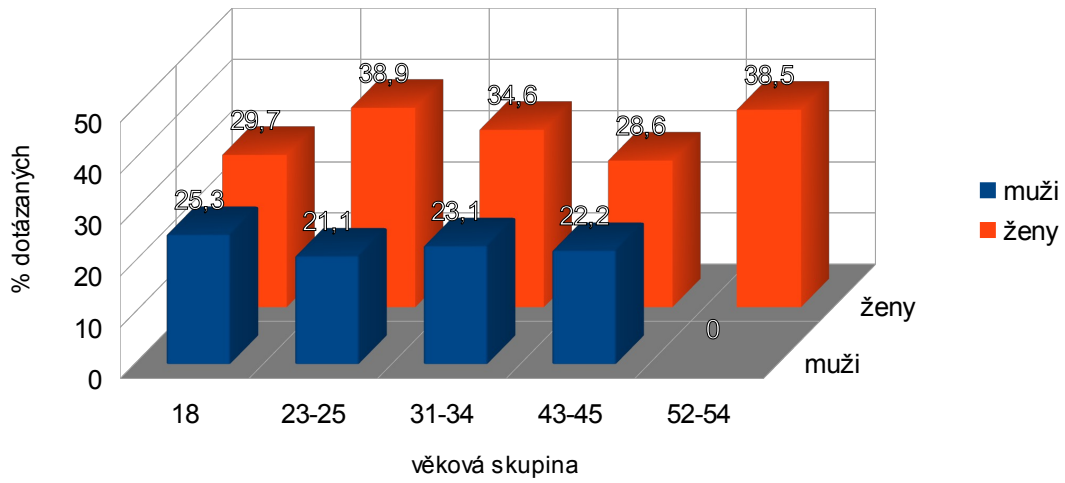

Zdroj: HORN, Alexander. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. *Kriminalistický sborník*. 2004, č. 1, s. 54.

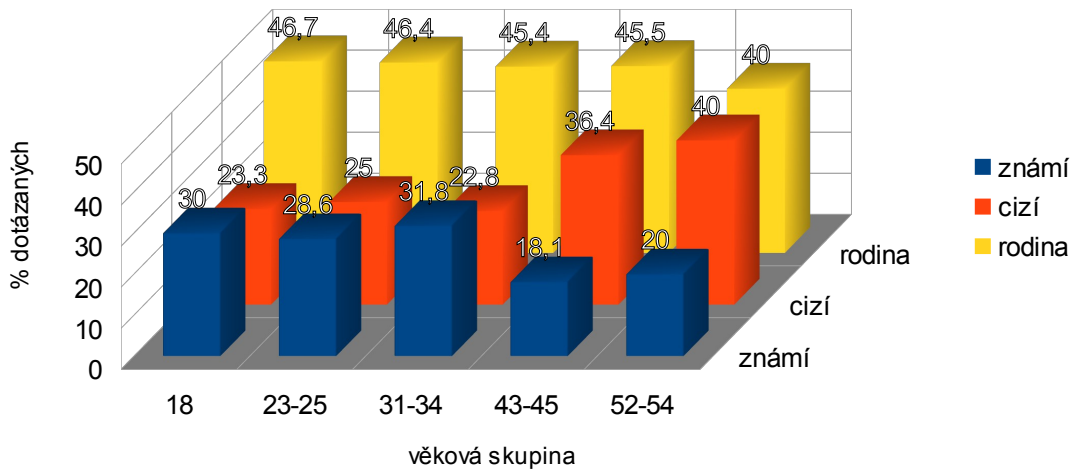
Příloha č. 8 Výsledky epidemiologické deskriptivní studie z let 1996-1998

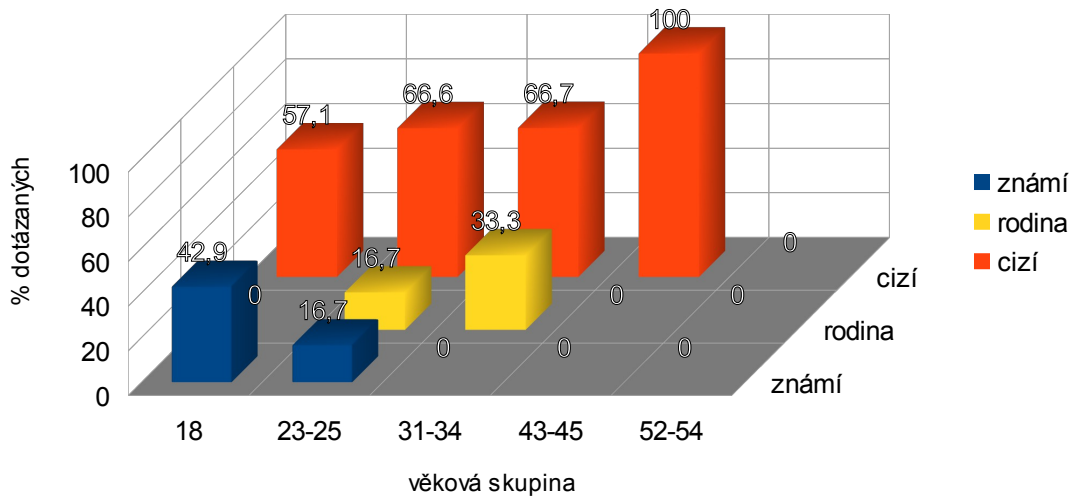
Sexuální zneužití v dětství

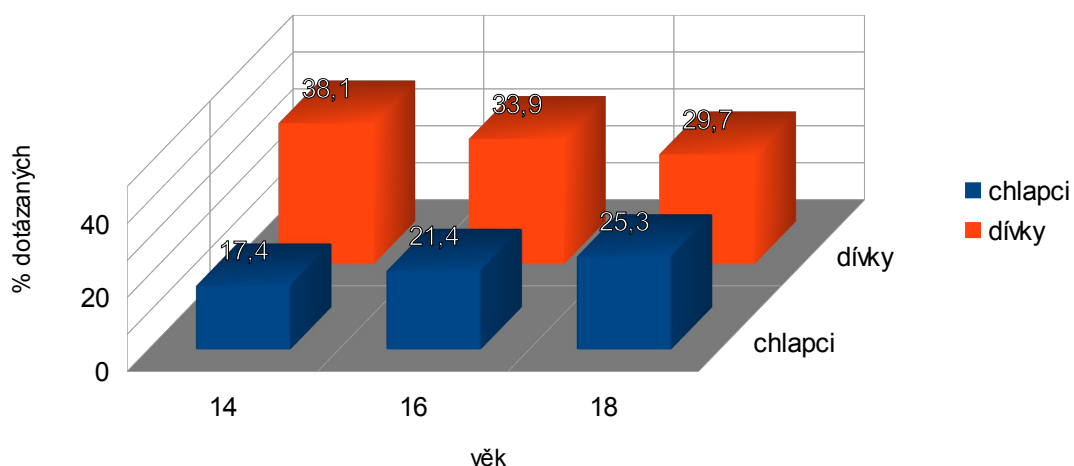
Typ sociálního ekosystému ze kterého pochází sexuální agresor - ženy

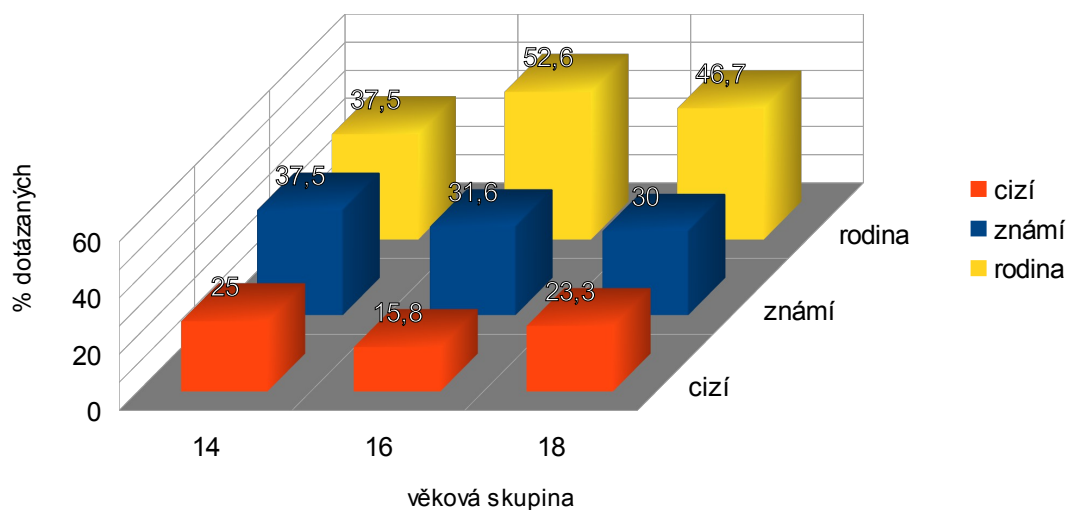
Typ sociálního ekosystému ze kterého pochází sexuální agresor - muži

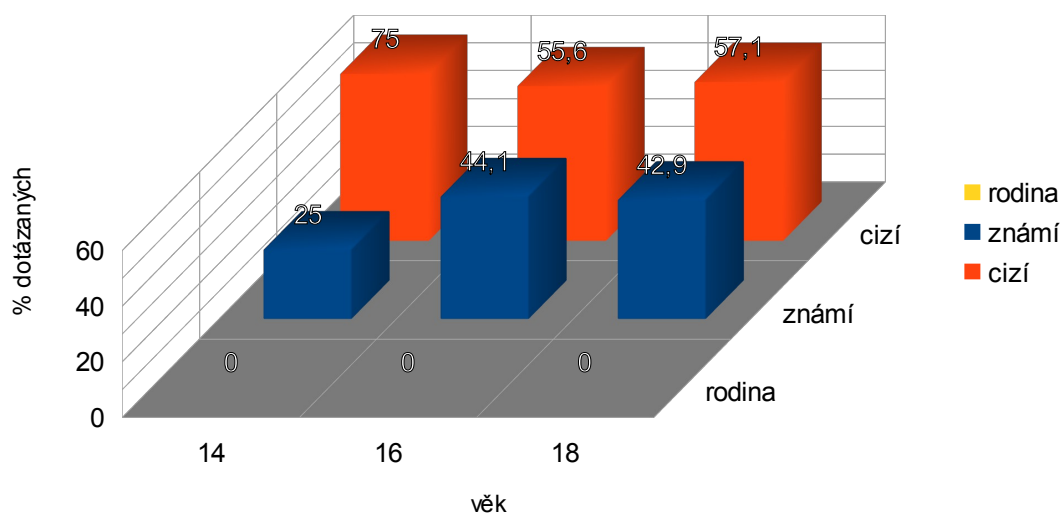
Sexuální zneužití

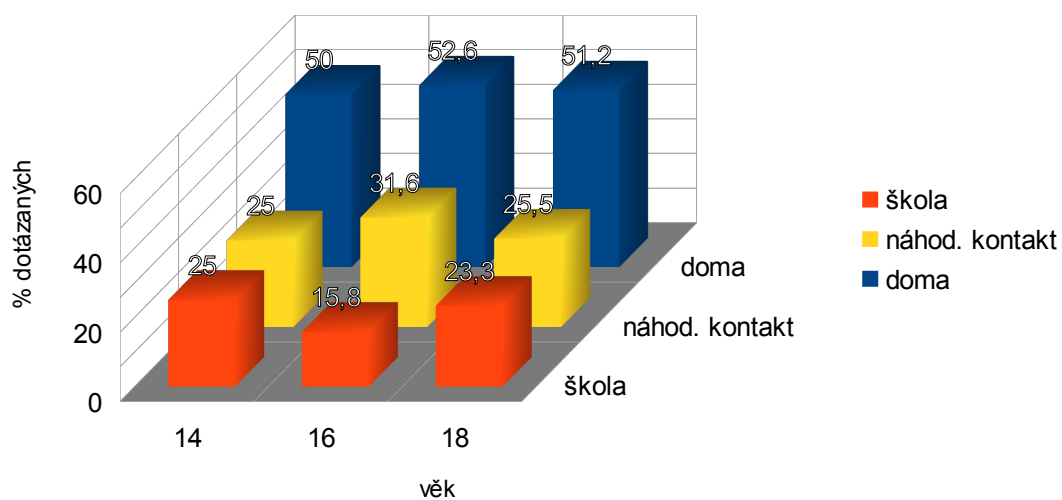
Typ sociálního ekosystému, ze kterého pochází sexuální agresor (dívky)

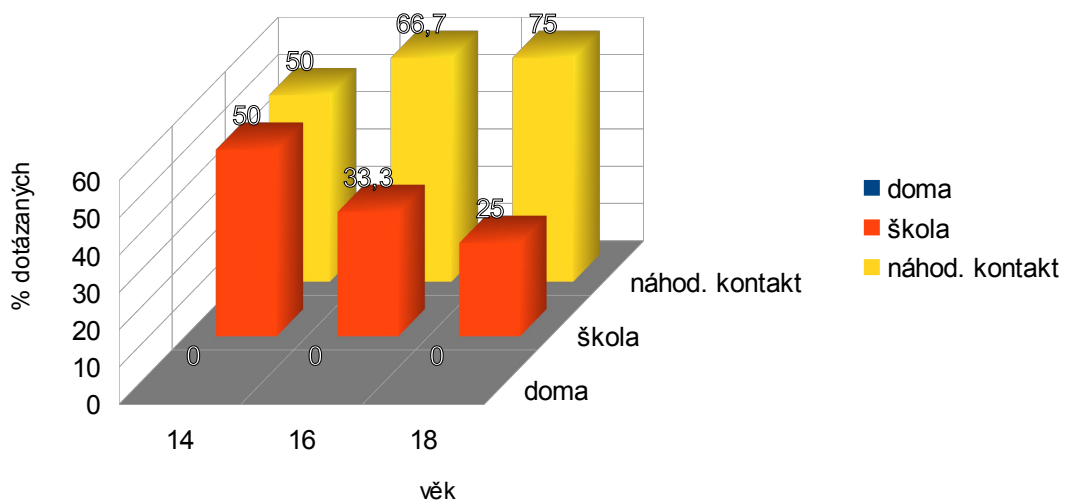
Typ sociálního ekosystému, ze kterého pochází sexuální agresor (chlapci)

Místo, kde dochází k sexuálnímu zneužití (dívky)

Místo, kde dochází k sexuálnímu zneužití (chlapci)

Zdroj: VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ – MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál s.r.o., 1999.

Abstrakt

Psychologické profilování je považováno za jednu z velice perspektivních kriminalistických metod využitelných při objasňování trestné činnosti. Cílem mé diplomové práce je objasnit roli metody psychologického profilování v procesu vyšetřování trestné činnosti, její význam a možnosti jejího uplatnění.

Diplomová práce se skládá ze tří hlavních částí, které se dále dělí do kapitol a podkapitol. Jednotlivé kapitoly a podkapitoly diplomové práce se zabývají různými hledisky metody psychologického profilování pachatele.

Po úvodních slovech následuje část diplomové práce zabývající se jednotlivými základními aspekty metody psychologického profilování. Tato část je rozdělena do sedmi kapitol. První kapitola seznamuje čtenáře s pojmem psychologického profilování a jeho podstatou. Druhá kapitola popisuje ve dvou podkapitolách historický vývoj dané metody v zahraničí a na území ČR. Třetí kapitola specifikuje druhy trestných činů vhodných k profilování. Kapitola čtvrtá se zabývá možnostmi využití služeb psychologa při vyšetřování trestných činů. Tato kapitola se člení do tří podkapitol, jež charakterizují konzultační činnost, soudně znaleckou psychologickou činnost a speciální psychologické postupy. Kapitola pátá shrnuje osobnostní a profesní předpoklady profilujícího odborníka. Šestá kapitola první části diplomové práce se zabývá jednotlivými prvky teoretického základu psychologického profilování. Tato kapitola v jednotlivých podkapitolách rozebírá koncepci vztahových a nevztahových deliktů, typologii neznámého pachatele, výklad motivačního pozadí, koncepce nakládání s tělem oběti a koncepci personifikování pachatele. Kapitola poslední se zabývá nejznámějšími počítačovými databázemi užívanými v psychologickém profilování – ViCLAS a VICAP.

Část druhá se zaměřuje na využití metody psychologického profilování v praxi. Tato část diplomové práce se rovněž člení do dvou kapitol. První kapitola se zabývá postupem při vytváření psychologického profilu. Tvoří ji tři podkapitoly, ve kterých je postupně popisován FBI model, profil pachatele podle modelu FBI v praxi a model OFA. Druhá kapitola se zaměřuje na vybrané oblasti využití psychologického profilování. Podkapitola první je věnována využití psychologického profilování u trestnému činu znásilnění. Podkapitola druhá se zaměřuje na využití psychologického profilování u sexuálního zneužívání dětí.

Třetí část diplomové práce pojednává o dalších specifických psychologických postupech v kriminalistické praxi využívaných během objasňování případu. Tato část se dělí do čtyř kapitol. První kapitola charakterizuje obor forenzní psycholingvistiky. Následující kapitoly třetí části se zaměřují na specifické oblasti aplikace forenzní lingvistiky. Druhá kapitola se zabývá tvorbou psychologického profilu na základě řečového chování neznámého pisatele, třetí kapitola pojednává o Statement analysis a konečně kapitola poslední zmiňuje metodu Threat assessment.

Závěrečná kapitola shrnuje poznatky diplomantky získané studiem dané problematiky. Zdůrazňuje zejména posun ve vývoji metody psychologického profilování od zprvu intuitivního postupu k specifické metodě založené na vlastní teoretické bázi, empirických poznatcích a standardizovaných postupech. V této kapitole jsou vyjádřeny názory diplomantky na nedostatky aplikace psychologického profilování v ČR, zejména neexistenci samostatné jednotky psychologického profilování v domácím prostředí a taktéž pozdní přistoupení profilujícího odborníka k vyšetřování případu. V této kapitole jsou taktéž uvedena statistická data týkající se úspěšnosti psychologického profilování v praxi. V závěru kapitoly diplomantka vyjadřuje názor, že ačkoli je zřejmé, že úspěšnost psychologického profilování nebude nikdy stoprocentní, zásadní přínos psychologického profilování spatřuje v možnosti zvýšení efektivnosti vyšetřovacích postupů v oblasti objasňování závažné trestné činnosti.

Abstract

The psychological profiling is regarded as one of the promising method of criminalistics employed for solving crimes. The object of my dissertation is to clarify the role of the criminalistic method of psychological profiling within the process of investigating crime, its significance and possibilities for the application.

The dissertation consists of three main parts which are subsequently divided into chapters and subchapters. Particular chapters and subchapters of the dissertation deal with various points of view on the methods of psychological profiling of the offender.

The introduction is followed by a part of my dissertation which deals with particular elementary aspects of the method of psychological profiling. This part is divided into seven chapters. The first chapter familiarizes the reader with the notion of psychological profiling and its substance. The second chapter describes within its two subchapters the historical development of the method abroad and in the Czech Republic. The third chapter specifies the types of crimes which are eligible for the profiling.

The fourth chapter is focused on the possibilities of employing the services of psychologists for investigating crimes. This chapter consists of three subchapters which characterize the consultancy, the psychological judicial expertise and especial psychological approaches.

The fifth chapter summarizes the personal and occupational requirements for the profiling expert. The sixth chapter of the first part of the dissertation is concerned with the individual elements of the theoretical core of the psychological profiling.

This chapter in its particular subchapters analyzes the concept of offences within and without relationships, the typology of an unknown offender, the explanation of the motivational background, the concept of handling with the corpse and the concept of personification of the offender. The last chapter deals with the most common electronic databases used for psychological profiling – ViCLAS and VICAP.

The second part is focused on employing of the method of psychological profiling in reality. This part of the dissertation is likewise divided into two chapters. The first chapter is concerned with the proceeding of the creation of the psychological profile. It is composed of subchapters in which there are successively described the FBI model, the profile an offender according to the model of FBI in reality and the model of OFA. The second chapter focuses on the selected areas of employing the psychological

profiling. Subchapter one is dedicated to the utilizing of the psychological profiling in terms of rape. The second subchapter concentrates on the utility of the psychological profiling in terms of the sexual abuse of children.

The third part of the dissertation is concerned with other specific psychological methods within the practical criminalistics employed during the solving of the crime. This part consists of four chapters. The first chapter clarifies the discipline of the forensic psycholinguistic. The following chapters of this part are focused on the specific areas of the application of the forensic linguistic. The second chapter is concerned with the creation of psychological profile on the basis of the language expression of an unknown writer. The third chapter deals with the Statement analysis. Last but not least there is mentioned the method of the Threat assessment in the last chapter.

The concluding chapter summarizes findings of the author gained during the study of the particular issues. It emphasizes mainly the advancement of the development of the method of psychological profiling from at first an intuitive proceeding to a specific method based on a particular theoretical base, empirical knowledge and standardized procedures. In this chapter there are expressed opinions of the author on the defects of the application of the psychological profiling in the Czech Republic. It is particularly the lack of an independent unit for psychological profiling in our domestic environment and also belated accession of a profiling expert to the criminal investigating. In this chapter there are also stated statistical data regarding the factual success rate of the psychological profiling. At the end of the chapter the author raises an opinion that despite the fact that the success rate of the psychological profiling will never be absolute, the crucial benefit of the psychological profiling can be seen in the increasing efficacy of the investigating procedures in terms of solving serious crimes.

Název práce v anglickém jazyce

Psychological Profiling

Klíčová slova

psychologické profilování

scéna deliktu

forezní psycholingvistika

Key words

psychological profilig

crime scene

forensic psycholinguistics